

İÇİNDEKİLER

Sıra	Tarih	Yayın	Başlık	Sayfa
1	01.09.2020	Derin Tarih	DERİN TARİH	2

Derin Tarih

"Yavuz Bütün Dünyayı
Osmanlı Yapmak
Arzundaydı"

Prof. Alan Mikhail

TÖM BİLDİKLERİNİZ TARİH OLACAK SAYI 102 | EYLÜL 2020 | FİYATI 17 TL | KKTC 19 TL | AVRUPA 17 €

YAVUZ SULTAN SELİM

İSLAM BİRLİĞİNE
ADANMIŞ
BİR ÖMÜR

YAZILARIYLA

FERİDUN M. EMECEN
EKREM BUĞRA EKİNCİ
FAHAMEDDİN BAŞAR
MUSTAFA ALİCAN
ADNAN DEMİRCAN
SÜLEYMAN KIZILTOPRAK
NUH ALBAYRAK
DURSUN GÜRLEK

SÖYLEŞİLERİYLE

ALAN MIKHAIL
MUSTAFA ALKAN
MUHAMMED HARB

YAVUZ'UN SON YILLARI
VE VEFATI**“Ma'lûm Oldu
Kim Âkile
Dedikleri
Maraz İmiş”**16
Derin
Tarih
Eylül
2020Feridun M.
EmecenProf. Dr.,
29 Mayıs
Üniversitesi
Tarih Bölümü

Sultan Selim Han'ın ölüm sebebi neydi? Sekiz yıllık saltanatına büyük işler sıçdıran hükümdarın vefat sebebi tarihçiler arasında ciddi bir tartışma konusudur. Sahanın uzmanı Prof. Dr. Feridun M. Emecen yerli ve yabancı literatürden hareketle bu ihtimalleri değerlendiriyor.

Osmanlı tarihçileri özellikle Doğu'ya yönelik büyük çaplı askerî harekâtlarıyla öne çıkan, Memlûk Sultanlığına son vererek İslâmın koruyucusu ve mukaddes yerlerin hizmetçisi (*Hâdimü'l-Haremeyn*) unvanını alan ve bunu kendisinden sonraki padişahlara bir bakıma armağan eden “Yavuz” lakabıyla anılan Sultan Selim'e genel tarihi seyir içinde çok farklı bir konum bahşederler. Sekiz yıl gibi kısa sayılabilecek saltanatı döneminde büyük işlere imza atan Sultan Selim kaynaklarda büyük cihangirler arasında zikredilir ve onların unvanı olan sahip-kıran şeklinde anılır. Yakıştırılan bu anlamda bir başka unvan ise İskender-i zaman, yani zamanın İskender'idir.

Aslında daha önceki hükümdarlar için de sıklıkla geçen bu unvanın Mısır'ı ele geçiren ve Haremeyn'in koruyuculuğunu üstlenen Sultan Selim için kullanılmasının bir başka anlamı vardı. Çünkü o, Büyük

YAVUZ'UN VEFATI

İskender gibi zorlu yollara rağmen Mısır'ı hedeflemiş, onun başaramadığını başarmıştı. Üstelik Osmanlı dünyasını alt üst eden Safevi tehdidine set çekmiş, Osmanlı Devleti'nin ana dinamiklerini yeniden ihya edecek temelleri de atmıştı. Fakat kendisinden çok daha büyük başarılar beklenirken kısa süren bir hastalık sonucu vefatı ile her şey değişti; bıraktığı miras ise bir başka büyük cihangir olan Kanuni Sultan Süleyman tarafından büyük bir tehalükle üstlenildi. Bu vesileyle dönemin tarihçisi ve önemli âlimi olan İbn Kemal'in de belirttiği gibi "o, süresi kısa ama gölgesi uzun olan bir ikinci güneşi" gibiydi ("*Şems-i asr idi asırda şemsin / Zillü memdûd olur zamânı kasır*", X. Defter, s. 16). Gerçekten yaptığı

icraatlar sonucu ortaya koyduğu hedeflerin sonraki hükümdarlara yol gösterdiğine ve Osmanlı siyasetinin temelini oluşturduğuna şüphe yoktur.

Safevi tehdidini Çaldıran'da geriletikten sonra Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun hâkimiyetini sağlayan ve ardından çıktığı uzun Mısır seferinden büyük başarılarla dönen Sultan Selim'in son yılları -dönemin Osmanlı kroniklerinden anlaşıldığına göre- nereye müteveccih olacağı tartışmalı sefer hazırlıklarıyla geçmiştir. Kayıtlara göre uzun bir yolculuktan sonra İstanbul'a ulaşıp burada 10 gün kadar kalan Sultan Selim çok sevdiği Edirne'ye giderek dinlenmeye çekilmişti. 1518 yılının yaz

mevsiminde Gelibolu, Tekirdağ, Malkara, İpsala, Dimetoka ve Filibe civarında avlanmakla vakit geçirmekteydi. Fakat Doğu sınırlarındaki gelişmeleri, bu arada Şah Veli'nin sebep olduğu isyanı, yol açtığı karışıklığı dikkatle izlemeyi ihmal etmiyordu. Gereken tedbirlerin derhal alınması için emirler yollamıştı. Edirne'de iken ayrıca Batı'daki siyasi gelişmeleri takip etmiş, gelen elçilerle görüşmüş, Macaristan sınırlarındaki küçük çaplı askeri harekâtlara dikkatini vermişti.

Batı'da yeni bir heyecan uyandıran Haçlı Seferi teşebbüslerinden bir netice çıkmayacağını farkındaydı. Tam bu sırada (Ocak 1519) Mukaddes Roma Germen İmparatoru olarak tanınan Maximilian hayatını kaybetmiş, bu yöndeki teşebbüsler tamamen akamete uğramıştı. Hemen sonra Sultan Selim, ağabeyi Şehzade Ahmed'in oğlu olan ve Safevilerle sığınan Şehzade Murad'ın ölmediği ve bölgeye hareket ettiği şeklindeki şayialar üzerine gereken hazırlıklar için İstanbul'a dönecekti. Bu çok sevdiği Edirne'yi son defa görüşüydü.

1519 Nisan'ında İstanbul'a geldiğinde ilk iş olarak donanmanın hazırlıklarını tamamlattı. Bütün yaz ayı bu meşguliyetle geçti; çünkü yeni askeri hedef Rodos'tu. Fatih Sultan Mehmed'in başarısız seferinin saiklerine kıyasla Rodos'u almak şimdi çok daha fazla önem ve aciliyet kazanmıştı; zira Mısır'ın fethiyle İstanbul-Mısır ve Suriye arasındaki kıyıların üzerindeki engellerin temizlenmesi gerekiyordu.

Bununla beraber hazırlıkların son derece kuvvetli surlarla çevrili ve deniz cihetinden ihatası hayli güçlü bir donanma gerektiren Rodos kalesinin fethi için yetersiz kalabileceği endişesini taşıyordu. Dönemin tarihini ruznâme tarzında yazan Haydar Çelebi, Sultan Selim'in kararlılıkla Rodos seferi için hazırlıkları başlattığını, toplar döktürüp kürekçi toplattığını belirtir ("*Ruznâme*", Feridun Bey, *Münşeati's-Selâtin* içinde, I, 499). Bir başka kaynakta ise Kaptanıderya Cafer Bey'in donanmanın teknik anlamda hazır olduğunu fakat insan gücü açısından eksikliklerin bulunduğunu söylemesi üzerine kürekçi temini için emirler yolladığı, böylece çok sayıda kürekçi sağlandığı ifade edilir (Keşfi, *Selimnâme*, s. 148).

Yavuz Sultan Selim ölüm döşeğinde (Selimnâme, 267a).

Fotograf Sedat Özkömeç

Kanuni Sultan Süleyman tarafından babası Yavuz Sultan Selim adına yaptırılan, İstanbul Fatih Fener'deki Yavuz Selim Camii'nin iç mekânı.

Rodos seferinden neden vazgeçildi?

Fakat hazırlıklar istenildiği gibi gerçekleşmedi, üstelik ciddi bir gecikme de yaşandı. Sultan Selim'in yakınında bulunan babası Hasan Can'dan olayları nakleden Hoca Sadeddin Efendi, padişahın özellikle barut ihtiyacı üzerinde ehemmiyetle durarak ve ayrıca Fatih Sultan Mehmed'in daha önceki Rodos seferinin başarısızlığına atıf yaparak, çok iyi hazırlanmadıkça böyle bir sefere çıkmanın büyük hata olacağını söyleyip bu işten vazgeçtiğini açık şekilde belirtir (*Tacü't-tevârih*, II, 389-90).

Bununla beraber seferden vazgeçmesinde ulemanın baskılarının da rol oynadığına dair bilgiler vardır. Anlaşıldığına göre Safevilerin tamamıyla ortadan kaldırılmaması ve Doğu sınırlarındaki karşı faaliyetlerin sürmesi payitahtta ciddi endişelere yol açıyordu. Şah İsmail ile hesaplaşmanın yarım kaldığını düşünenler çoğunlukta idi. Bu

fitnenin bertarafının gazaya gitmekten daha öncelikli olduğu konusunda ulema nezdinde padişaha da iletilen kanaatler hâkim durumdaydı.

Dönemin bürokrat tarihçilerinden Haydar Çelebi, Rodos seferini amaçladığı açık olan Sultan Selim'in karşı karşıya kaldığı muhalefet sebebiyle canının sıkıldığını, bu duruma çok kızarak seferden vazgeçtiğini belirtir ve Edirne'ye gitmek üzere 18 Temmuz 1520'de İstanbul'dan ayrıldığını yazar. Ancak bu sıralarda padişahın sağlığında ciddi mânâda bozulma olduğu yolunda bilgi yoktur. Fakat eğer Hoca Sadeddin Efendi'nin babası Hasan Can'dan naklettiği bilgi doğruysa, hareketinden birkaç gün önce bahçede gezinirken sırtında bir ağrı olduğunu ve diken batması gibi bir sızı duyduğunu Hasan Can'a söylemişti. O da bunun önemsiz bir şey olabileceğini, belki ağaçtan düşen bir kıymık yahut bir dikenden kaynaklandığını bildirip kontrol etmek için izin istemiş, ancak elle yapılan yoklamada bir şey bulunamamış-

tı. Sızı devam edince bu defa Hasan Can onun sırtını açarak bakmış ve kıllar arasında ucu beyazlamış bir siville görmüştü. Padişah bunun sıkılıp patlatılmasını istemiş, fakat Hasan Can bunun tehlikeli olabileceğini ve merhem sürerek beklebilmesi gerektiğini söyleyince padişah da ona, "Biz çelebi değil ki küçük bir çıbandan dolayı cerraha başvuralım" diye cevap vermişti. Ertesi gün ise hamama giderek tellağa çıkanı sıktırmıştı. Fakat bu durum onu rahatlatmak yerine daha da ıstırap verici olmuştu (Hoca Sadeddin, *Tacü't-tevârih*, II, 392).

Haydar Çelebi ise Edirne'ye yola çıktığında padişahın iki omuzu arasında sağ tarafa doğru inci tanesi şeklinde bir "nesne"nin görüldüğünü yazar (*Ruznâme*, s. 499). Dönemin diğer bazı tarihçileri de onun daha İstanbul'dan ayrılmadan önce hastalığının ortaya çıktığında hemfikirdirler. Şükri-i Bitlisi bu durumu "Çıkdı İstanbul içinden hasta-hâl" diye açıklar (*Selimnâme*, s. 304).

YAVUZ'UN VEFATI

Sultan Selim'in Edirne'ye hareketi yabancı misyon tarafından Batı'ya karşı çıkacağı bir seferin habercisi olarak yorumlanmıştı. Ancak onun İstanbul'da çıkan veba salgını dolayısıyla dinlenmek ve hastalıktan kaçınmak için ayrılma kararı almış olması daha kuvvetli bir ihtimal olarak gözükür. Zira *Selimmâme* yazarı Keşfi, İstanbul içinde taun/veba görüldüğü için şehirden çıkıp Edirne'ye gitme emrini verdiğini sarahatle belirtir. Keşfi ayrıca İstanbul'dan ayrıldıktan sonraki ilk merhalede padişahın hastalığının ortaya çıktığını yazarak bir miktar "iftirâk ve ihtirâk âriz olup âkıbet zahr-ı mübârekinde âkile kısmından bir maraz-ı hevl-nâk" belirlediğini söyler (*Selimmâme*, s. 149).

Buna benzer bir bilgiyi Muhyiddin Cemali'ye atfedilen bir derlemede ve anonim *Tevârih-i Âl-i Osmân* külliyyatında da bulmak mümkündür. Orada da sırtındaki lezyonun "âkile" denilen maraz olduğu bilgisi vardır (Muhyi derlemesinde: "Ma'lûm oldu kim âkile dedikleri maraz imiş" şeklindeki ifade Anonim külliyyatında "meğer onula imiş bozayile" şeklinde okunmuştur: s. 140; Mitrakçı Nasuh, *Târih-i Âl-i Osman*, s. 332).

Buradaki âkile ifadesi habıs yara için kullanılmış olmalıdır. Kelime vücudu yiyip bitiren yara anlamına gelir ki sonradan bu yanıkara veya şirpençe olarak da tanımlanmıştır. Bu lezyon Muhyiddin Cemali'nin derlemesinin 16. yüzyılda yapılan Almanca çevirisinde, çıban değil "veba hıyarcığı" şeklinde açıklanmıştır (J. Leunclavius, *Türk Milletinin Tarihi*, I, 122).

Leunclavius tercümesinin notları kısmında ise Sasavino'nun bunun bedene girip onu yavaş yavaş bitiren kanser gibi bir illet olduğu görüşüne yer verdikten sonra, Sultan Selim'in beklenmedik şekilde hızlı ölümü sebebiyle bu hastalığın kanser olamayacağı tenkidinde bulunmuştur (*Türk Milletinin Tarihi*, II, 477).

Hammer'in dayandığı Venedik elçi raporlarında İstanbul'dan çıkmadan önce belirtilerin başladığı, kasiğında veba hıyarcığının olduğu ve bundan dolayı vefatının vuku bulunduğu bilgisi yer alır (Hammer, IV, 249-250: "Kasiğında görülen bir hıyarcığın tedavi ettirilmesi için Hasan Can'a edilen ricalara..."). Batı kaynaklarında daha ziyade bu bilgi taammüm etmiş durumdadır.

Veba, çıban, diyabet, kanser?

Söz konusu bilgiler ilk planda padişahın vebaya yakalandığını, bunun ise pire ısırığına dayandığını düşündürür. Yukarıda belirtildiği gibi İstanbul'daki veba salgınının dönemin tarihçilerince not edilmesi de bu durumu güçlendirir. Ancak yanıkara veya şirpençe, âkile tanımlarının yumuşak doku enfeksiyonu ile irtibatlandırılabilceği aşıkardır.

Her iki durumda da zamanın tıbbi şartları göz önüne alındığında bakterinin kan dolaşımına girmesi sonucu ortaya çıkacak ağır tablo söz konusudur, bu halin ise uzun bir zaman sürmeyip birkaç gün içinde ölümle sonuçlanması gerekir. Fakat kaynaklarda padişahın mizacının daha İstanbul'dan çıkarken bozulduğu, yolda iken arttığı ve Çorlu yakınlarında Sırt köye gelindiğinde Lutfi Paşa'ya göre 47 (*Tarih*, s. 242), Adâyi-i Şirazi'ye göre 40 (*Selimmâme*, s. 218), Haydar Çelebi'ye göre 51 (*Ruznâme*, s. 499) gün burada hastalık sebebiyle zaruri olarak kalındığı not edilmiştir. Bundan dolayı neredeyse iki aya yakın hastalık hali, altta yatan diyabet ya da kanser gibi bir hastalığın ağırlaşmasıyla bağlantılı olabilir. Nitekim tıp tarihçisi B. N. Şehsuvaroğlu, "Ufak bir çıbanın azması ve yaranın aylarca kapanmaması diyabete bağladır" diyerek bir açıklama getirmiştir ("Osmanlı Padişahlarının Akıbetleri ve Ölüm Sebepleri", *V. Türk Tarih Kongresi, Bildiri Kitabı*, 1960, s. 397). Bir başka çalışmada yine aynı şekilde ölüm sebebi "karbonkül"ün yol açtığı "sepsis"e bağlanmıştır (B. M. Kayatekin - T. Uğurluel, "Yavuz Sultan Selim'in Ölüm Nedeni Nedir", *Tarih Okulu*, 31/2017, s. 49-55).

Bu iki çalışmada da muhtemel hastalık belirtileri tahlil edilirken "veba" üzerinde hiç durulmamıştır. Fatih Sultan Mehmed döneminin ortalarına kadar gelen Chalkokondiles Tarihi'nin Fransızca tercümesinin zeyl kısmında da şu ibareler dikkat çeker:

"...gelenekleri doğrultusunda hamama girdi; sırtında, akciğere temas eden omurun ucunda bir babcık/sivilce çıktı (kimleriyse, önce çok ateşlendiğini, bu ateşin -tıpkı uzun hastalıklarda da olduğu gibi- bir süre devam ettiğini, kanın sürekli kirlenmesi sonucunda iyileşmesi olanaksız bir hastalığa, bir

SERT MİZAÇLI, ZARIF SÖZLÜ HÜKÜMDAR

1512-20 yılları arasında hüküm süren, Mısır ve Suriye'yi ele geçirerek Memlük Sultanlığı'na son veren 9. Osmanlı Sultanı Sultan Selim devlet işlerini sıkı şekilde takip eden, tasarladığı işlerin bir an önce yerine getirilmesini isteyen son derece disiplinli, kararlı, yanlış hareketleri affetmeyen, devletin bekâsı için kan dökmekten çekinmeyen sert bir mizaca sahip ancak sözüne son derece sadık, nazik tabiatlı, zarif sözlü bir hükümdar olarak devrin kaynaklarında tasvir edilir. Gerçekleştirdiği askerî hareketler geniş çaplı bir stratejik zekâsı olduğunu ortaya koyar. Sadece bir idareci değil, aynı zamanda iyi bir askerî lider olarak giriştiği seferleri büyük bir başarıyla tamamlamıştır. Üstelik okumaktan hoşlanan, mensup olduğu kültürün temel dillerini bilen, iyi eğitim almış bir hükümdardır. Bu entelektüel kimliği dönemin kaynaklarındaki bilgilerden, anekdotlardan ve kaleme almış olduğu şiirlerinden açık şekilde anlaşılacaktır.

çıbana dönüştüğünü söylüyorlar); yara başlangıçta kurşunu ve mor renkteyken daha sonra kapkara kesildi; yarada biriken kan güneşten yanmış ve kavrulmuş gibi karardı. Öte yandan, hastanın eti uzun süre yaralı halde kalınca, yanına yaklaşamayacak kadar pis bir koku yaymaya başladı. Baş cerrah İbra Bassa ve hekimbaşı Hegun Bassa, bu yarayı iyileştirmek için denedikleri bütün tedavilerin bir işe yaramadığını, hastalığın ilaçlara rağmen ilerlediğini ve bütün ilaçlara meydan okuduğunu görünce hastalığı doğal akışına bırakmaya karar verdiler: Kimileri iyi ve ani etkili bir ilaca gerek olduğunu söylüyordu; ne var ki, hiç kimse işe el atmaya cesaret edemiyordu; sonuç olarak hastanın yarası günden güne büyüyor, bir çıban görünümü alıyor, bağırsakları da sararak akciğerlere ulaşarak akciğerleri kemirmeye başlıyordu; başka kimselerse, hastalığın veba olduğunu söylemekteydi; ne var ki, Türk Tarihi bunun bir çıban olduğunu belirtmektedir ve görünüşe bakılırsa da haklıdır" (*L'Histoire de la Décadence de l'Empire Grec et Etablissement de celui des Turcs*, ed. De Vigenere, Rouen 1662, s. 398; *Türklerin Tarihine Zeyl*, II, trc. T. Tunçdoğan - M. Daş).

Yavuz Sultan Selim Camii avlusuna 1522 yılında Mimar Acem Ali tarafından inşa edilen Yavuz Sultan Selim türbesi.

ÜÇ VASIYETİ

Celalzade Mustafa Çelebi, onun için zamanı kısa olmasaydı "ahd-i karîbde rub'-ı meskûna istilâ mukarrerdi" diyerek cihanîrâne tavrını özetler. İdris-i Bitlisî'nin *Selîmşahnâme* adlı eserinde ise vefatını hisli sözlerle anlatırken son saatlerinde paşaları çağırıp uzun nasihatlerde bulunduğunu, özellikle oğluna bazı vasiyetlerde bulunduğunu, üç hususun özellikle altını çizdiğini; bunların ilkinin gaza ve cihadı kuvvetle sürdürmesi, ahde vefaya dikkat etmesi ve adaletten vazgeçmemesi; ikincisinin cömert olması; devlet adamlarını saray hizmetlerini, askerî zümreleri talif etmesi, onları daima yüreklendirmeyi ihmal etmemesi; üçüncüsünün ise Allah'ın emaneti olan halkın korunmasında ve refahında hassas davranması olduğunu belirtir (s.390-393). Kısaca Sultan Selim vefat ettiğinde ardında Osmanlı cihanşümul anlayışının hedeflerini uzak denizlere kadar ulaştırabilecek yeni bir "büyük vazifeyi" ahfadına miras bırakmıştı. (Bütün bu bahisler için ayrıca bkz. F. M. Emecen, *Yavuz Sultan Selim*, İstanbul 2016, s. 341-358).

Kaynaklardan anlaşıldığına göre Sultan Selim'in ıstıraplı yol esnasında tedricen artmıştı. Yanında kapıkulu askeriyeye birlikte Ferhad Paşa bulunuyordu. Sıhhatinin kötüye gitmesi sebebiyle artık arabaya binmeye mecbur olmuştu. İstanbul'dan getirilen hekimler buna bir türlü çare bulamadı. Hekimbaşı Ahi Çelebi'nin gösterdiği ihtimam da bir işe yaramadı. Yaraya zift yakısı konulmuş, fakat faydası olmamıştı. Padişah muhtemelen ağrılarından kurtulmak için afyon kullanmaya başlamıştı. Doktorlar bunu yasakladılarsa da ıstırapı yüzünden bundan vazgeçmedi (Hammer, IV, 250). Çorlu yakınlarında Sirt köyüne geldiğinde artık hareket edebilecek durumda değildi (İdris-i Bitlisî, *Selîmşahnâme*, s. 390-93). Keşiş ise onun hastalığını kimseye haber vermediğini ama Uğraş köyüne geldiğinde artık durumunun ağırlaşması sebebiyle burada kaldığını belirtir (*Selîmşahnâme*, s. 150). Bazı kaynaklar burayı Vize ile Çorlu suyu arasında babasıyla savaştığı köye yakın bir yer olarak tanımlarlar (Muhyî, *Tarih*, s. 124-125).

Vefat haberi 10 gün gizlendi

Padişahın durumunun kötüleşmesi üzerine Edirne'deki Piri Paşa'ya ve Mustafa Paşa'ya haber yollandı. Onlar gelince padişah, hasta olduğu hâlde, ertesi gün düzenlenen divana katılmış, tayin ve terfi işlerini görmüş, hatta otağın önüne çıkarak kendisini göstermişti. Katıldığı bu son divanda vezirlere halkın ve memleketin durum hakkında vasiyette bulunduğu, önemli işlerle ilgili Piri

Paşa ile gizli görüşme yaptığı belirtilir. Hatta ortalığı yatıştırmak için paşaların etrafı padişahın iyi olduğu yolunda haber yaydıkları da anlatılır. Hekimlerin müdahalesine rağmen hastalığı giderek ağırlaşan padişah, umutsuz bir tedavinin ardından 8-9 Şevval 926 tarihinde (21-22 Eylül 1520) Cuma'yı Cumartesi'ye bağlayan gece sabaha karşı Sirt köyü mevkiinde vefat etti. Hasan Can'ın oğluna naklettiğine göre onun tilavet ettiği Yâsin suresini tekrarlarken "selâm" ayetine geldiklerinde padişah ruhunu teslim etmişti. Artık çok iyi bilinen vefat anyıla ilgili rivayetler de Hasan Can'ın oğlu Hoca Sadeddin Efendî'ye anlattıklarından yayılmıştır (*Tâcû't-tevârih*, II, 395).

Vefatından sonra ölüm haberinin yeni padişah gelinceye kadar 10 gün boyunca gizlendiği belirtilir (Muhyî, s. 125). Çünkü yeni padişahın gelişine kadar çıkması muhtemel bir karışıklıktan çekiniliyordu. Hatta mutad üzere divan toplantısı yapılmış, padişahın durumu açıklanmamış, terakkiler dağıtılmış, yeni görev tayinleri yapılmış, hilatler verilmişti. Görünüşte her şey normal ve alışılmış şekilde sürüyordu. Bu sırada hekimlerden Şah Kazvini, Hekim İsa ve Hekim Osman otağa girerek teşhiz ve tekfin işini gördü. Hasan Can bu yıkama işlemi sırasında padişahın iki kez sağ eliyle avret yerini örttüğünü bildirir.

Bu sırada Şehzade Süleyman'a da haber yollanmıştı. Haberin padişahın ölümünden az önce artık iyice hayattından ümit kesildiği son günlerde oğluna ulaştırıldığına dair karineler vardır. Manisa'daki Şehzade Süleyman'ın ha-

YAVUZ'UN VEFATI

beri aldıktan sonra dört günlük bir yolculuğun ardından Üsküdar'dan karşıya geçerek tahta oturması üzerine Piri Paşa Sultan Selim'in vefatını duyurdu. Paşa solakları ve kethüdarları toplayıp, "Yoldaşlar, emir ve ferman Allah'ındır. Sultan Selim Han Hazretleri ahrete intikal eyledi. Padişahımız Süleyman-ı zaman hazretleri saadet ve ikbal ile İstanbul'da tahta oturdular, varın orada bulunun" demiş, bunlar başlarındaki üsküflerini yerlere atıp üstlerine başlarına toprak saçmaya başlamışlardı (S. Tansel, *Yavuz Sultan Selim*, s. 249). Haber orduya yayılınca ortalığı matem havası sardı. Çadırlar kaldırılarak İstanbul'a doğru yürüyüşe geçildi. Piri Paşa hazineyi mühürledi, korumasını vezir Mustafa Paşa'ya bıraktı, cenazenin nakil işini de Ferhad Paşa'ya verdi. Kendisi acele olarak İstanbul'a yollandı. Yeni padişaha biat edip gelişmeleri ona nakletti.

Padişahın cenazesini halk Edirnekapı dışında karşıladı (1 Ekim 1520). Burada büyük bir kalabalık toplanmıştı. Yeni padişah Sultan Süleyman babasının cenazesinin ulaştığını duyunca derhal surların dışına kadar geldi. Arabadan

Yavuz'un, Sultan Selim Külliyesi'ndeki türbede bulunan sandukası.

indirilen tabutu bizzat Sultan Süleyman bir süre omzunda taşıdı, sonra vezirler tabutun altına girdi. Cenaze bu şekilde Fatih Camii'ne kadar getirildi. Cenaze namazını Zembilli Ali Efendi kıldırdı (*Hocazâde Mehmed Efendi'nin İbtihâ-cü't-tevârihi*, s. 53-54). Sonra da bugünkü türbesinin bulunduğu Mirza Sarayı denilen yerde (Sultanselim) defnedildi, üzerine geçici olarak bir çadır kuruldu,

daha sonra oğlu Süleyman tarafından buraya bir türbe ve cami yaptırıldı.

Böylece sekiz yıllık saltanatına büyük işler sığdıran, daha sonraki dönemlerde bile adı daima hayranlıkla anılan bu büyük hükümdar ebedi âleme göçmüştü ama bıraktığı miras kendisinden sonraki ahfadı için yol gösterici oldu.

G Ö R Ü Ş L E R

ADNAN DEMİRCAN Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi Bölümü

MISIR HÂKİMİYETİ OSMANLI'YA MANEVİ NÜFUZ KAZANDIRDI

Osmanlı'nın Mısır hâkimiyetinin siyasi etkileri kadar dini ve kültürel etkisinin de dikkat çektiği görülür. Osmanlı'nın Mısır hâkimiyetinden sonra İslam dünyasının önemli bölgelerine sahip olması tarih sahnesinde daha güçlü bir pozisyon elde etmesini sağlamıştır. Mekke ve Medine'nin yanı sıra Kudüs'e de hâkim olunması ve hac ibadetinin ifasını kolaylaştırıcı hizmetler ile buradaki imar faaliyetleri Osmanlı'nın fiilen hâkim olmadığı uzak coğrafyalardaki insanların gönlünde dahi önemli bir yer elde etmesini mümkün kılmıştır. Bu gelişme bir bakıma Osmanlı'ya İslam dünyasında manevî bir nüfuz alanı açmıştır.

1258 yılında Bağdat'ın Moğollar tarafından istilasından ve son halife Mustâ'sım Billâh'ın öldürülmesinden sonra hilâfet kurumunun devamını Memlûklar tarafından sağlanmıştır. 1261'de Abbasoğulları ailesinin himaye edilmesi Müslümanlar nezdinde Memlûklara büyük bir prestij

kazandırmıştı. Bu prestij onlara, İslam dünyasındaki gelişmelere, sembolik bir makam da olsa, hilâfet üzerinden nüfuz etme imkânı veriyordu.

Osmanlı'nın Mısır hâkimiyeti, aleyhine kullanılma potansiyeli yüksek olan bu gücü kontrol altına alması bakımından da önemlidir. Birkaç asır sonra Osmanlıların hilâfet kurumuyla dünya sahnesinde oynayacağı önemli rol, esasen İstanbul'un hilâfet merkezi haline gelmesiyle mümkün olacaktır.

Memlûkların kültürel birikiminin İslam ilim geleneği açısından önemli bir yere sahip olduğu muhakkaktır. Asırlar içinde şekillenmiş birikime ve deneyime sahip olan medrese geleneği ile başta hadis, tefsir, tarih ve biyografi alanları olmak üzere yapılmış önemli çalışmalar ve yetişmiş âlimler Osmanlı ilim geleneğini besleyen önemli kaynaklardır. Bu sayede İstanbul, âlimlerin teveccüh ettiği daha güçlü bir merkez haline gelmiştir.

D O S Y A

YAVUZ, KUTSAL EMANETLERİ RÜTBE VE UNVAN ALAMETİ OLARAK GÖRMEDİ

HİLMİ AYDIN

Hilmi
Aydın

İstanbul
4 Nolu
KVKB Kurulu
Müdürü

22
Derin
Tarih
Eylül
2020

DT

İSLAM ÂLEMİNİN İDARESİ İLE MEKKE VE MEDİNE'NİN HİZMETİNİ DEVRALAN YAVUZ SULTAN SELİM, EFENDİMİZ'DEN (SAS) KALAN MUKADDES EMANETLERİ TOPKAPI SARAYI'NDA MUHAFAZA ETMİŞ FAKAT BUNLARIN RÜTBE ALAMETİ OLARAK GÖRÜLMESİNE KARŞI ÇIKMIŞTI.

Büyük Türk cihangiri Yavuz Sultan Selim, Mısır seferi dönüşü Kölemen Devleti'nin, Abbasi Hilafeti'nin ve Hicaz Emareti'nin hazinelerinden intikal eden emanetleri de beraberinde İstanbul'a getirdi. Ancak Topkapı Sarayı'nda büyük bir hürmet ve itina ile muhafaza edilen İslam dininin çok değerli hatıralarının tamamının nasıl toplandığı hakkında bilgi veren belgeler yok denecek kadar azdır.

Bazı kaynaklar ve özellikle Evliya Çelebi Seya-

hatnamesi bu konu ile alakalı bilgiler vermekte ise de bunlar tatmin edici olmaktan uzaktır. Ahmet Rasim konuyu, "Yavuz Sultan Selim Mısır'ı fethedip o zaman oraya sığınmış olan Abbasi Halifesi Mütevekkil'i İstanbul'a getirdikten ve halifeliği ondan devraldıktan sonra, Mekke Emiri Seyyit Berekâtoğlu Şerif Ebu

KUTSAL EMANETLER

Nümeý, Mekke'de bulunan Emanat-ı Mübarek'e de Hilafet makamı olan İstanbul'a, Yavuz Sultan Selim'e göndermiştir" diyerek *Osmanlı Tarihi* isimli kitabında kaydetmiş ve Mukaddes Emanetlerin uzun bir listesini vermiştir. Bu liste bugünkü envantere kayıtlı eserlerle nispeten uyuşmaktadır.

Yavuz'un ruznamesi olan Haydar Çelebi'nin *Haydar Çelebi Ruznamesi* isimli iki ciltlik el yazması eserinde Mısır seferini bütün teferruatıyla anlatmasına rağmen, Mukaddes Emanetlere dair bilgi vermemesi şayan-ı dikkat bir konudur. Anlaşıldığı kadarıyla İslam âleminin idaresi ile Mekke ve Medine'nin hizmetini fiilen devralan Yavuz, unvanların ve merasimlerin zahiriyle övünmek istememiştir. Aynı şekilde Hazreti Peygamber'den (sas) kalan hatıralara da hususi bir önem verip Topkapı Sarayı'nda kendi yaşadığı mekânda muhafaza edilmesini sağlayarak asırlarca devam edecek bir gelenek başlatmasına rağmen bunların zahiri rütbe alamenti olarak telakki edilmelerine gönül elvermemiştir (Topkapı Sarayı'nda Peygamber Efendimiz'e hürmeten 24 saat aralıksız Kur'an-ı Kerim okunması hadisesi o tarihten günümüze kadar devam etmektedir). Mısır seferi dönüşü halk muzafer kumandanı heyecanlı beklerken, onun gece yarısı kayıkla

MUKADDES EMANETLER SANAT VE TARİH AÇISINDAN DA DÜNYA ÇAPINDA BİRER KIYMETTİR. BU MUKADDESATIN MUHAFAZASINDA ŞİMDİYE KADAR GÖSTERİLEN İTİNA VE ANANEYE HÜRMET SONSUZDUR.

boğazı geçip saraya gizlice girmesi de bu tutumuna bir örnektir.

16. yüzyılın tanınmış tarihçilerinden Gelibolulu Mustafa Âli, *Künhü'l Ahbar* isimli eserinde sadece Sancak-ı Şerif'in Şam'dan 1594 yılında İstanbul'a getirilişini ve Harem-i Saadet'e alınıp ziyarete vaz' edildiğini anlatmaktadır. Diğer eserler hakkında ise bilgi vermez.

17. asrın başlarında kaleme alınan *Zübdetü'l Tevarih* ise Has Oda'daki Eşya-yı Müteberrike'nin Sancak-ı Şerif, Hırka-ı Şerif, Hz. Peygamberimiz'in kılıçları, yayı, Hz. Ebubekir (ra), Hz. Ömer (ra), Hz. Osman (ra) ve sahabe kılıçlarından ibaret olduğunu yazmaktadır.

Kavânin-i Osmani ve Rabita-i Asitane adlı esere göre, Has Oda üç-dört odayı havi olup biri kubbeli ve ocaklı idi. Taht-ı Hümayun ve Hırka-ı Şerif, Dendan-ı Saadet ve diğer bazı Eşya-ı Mübareke burada muhafaza edilmekteydiler.

Sonraki yıllarda değişik yayınlarda büyük çoğunluğunun görsel ve metin olarak yayımlandığı emanetlerin toplam sayısı, Topkapı Sarayı Mukaddes Emanetler Bölümü, 21 numaralı envanter defterindeki kayıtlara göre 600 adedin üzerindedir. Bunların yanı sıra sarayın hazine, silah, kumaş ve kütüphane gibi bölümlerinde de esasen emanet niteliğini haiz birçok eser kayıtlıdır.

Bu hatıralardan Hz. Peygamber'e ait olanlara "Emanet", diğer İslam büyükleri ile mukaddes mekânlara ait olanlara ise "Teberrukat" denilmiştir. Günümüzde hepsine birden verdiğimiz "Mukaddes Emanetler" isminin geçmişte kullanılan şekli ise "Emânât-ı Mübareke", yani "Mübarek Emanetler"dir. Ecdattan kalan kayıtlardaki bu isimlendirmede, eşyaya kutsiyet atfetmekten uzak, fakat Allah Resulü'yle ne surette olursa olsun irtibatlı eşyanın onun bereketinden nasipsiz kalmayacağı yönünde müdrük bir anlayış kendini göstermektedir.

Mukaddes Emanetler sanat ve tarih açısından da dünya çapında birer kıymettir. Bu mukaddesatın muhafazasında şimdiye kadar gösterilen itina ve ananeye hürmet sonsuzdur. Türk milleti var oldukça bu kutsal vazifeyi sevgi, saygı ve hürmetle yerine getirmeye devam edecektir.

Topkapı Sarayı Hazinesinin açılış töreninden bir sahne (Edwin A. Grosvenor, 1908, National Geographic Society Image Collection).

D O S Y A

İsmail Altınöz

Dr.,
Kahramanmaraş
Süçü İmam
Üniversitesi
Tarih Bölümü
Öğretim Üyesi

Dulkadir Beyliği'ne Son Veren Turnadağ Savaşı

YAVUZ'UN, DEDESİ ALÂÜDDEVLE BEY'LE ÇETİN MÜCADELESİ

SIYASİ VE İKTİSADİ YÖNDEN ÖNEM ARZ EDEN DULKADIR TOPRAKLARI ÖTEDEN BERİ OSMANLILARLA MEMLÜKLAR ABASINDA ANLAŞMAZLIK KONUSU OLMUŞTUR. FATİH SULTAN MEHMED'İN DESTEĞİYLE DULKADIR TAHTINA GEÇEN ALÂÜDDEVLE, KIZI AYŞE HATUN'U ŞEHZADE BÂYEZİD'E VERİR VE BU EVLİLİKTEN YAVUZ SULTAN SELİM DÜNYAYA GELİR. NE VAR KI YILLAR SONRA TAHTA GEÇEN TORUNUNU SIRTINDAN VURACAK, YAVUZ DA TURNADAĞ SAVAŞI İLE DULKADIR BEYLİĞİ'NE SON VERECEKTİR.

24
Derin
Tarih
Eylül
2020

14. asrın ilk yarısında Maraş ve Elbistan havâlisinde ortaya çıkıp doğuda Harput'tan batıda Kırşehir'e, kuzeyde Sivas'ın güneyindeki Gemerek ve Güründen başlayarak Hatay'a bağlı Hasa'ya kadarki coğrafyada iki asra yakın hüküm süren Dulkadirîliler, Oğuzların Bozok koluna mensup idiler.¹ Dulkadir Beyliği Maraş ve Elbistan çevresindeki Bozok ve Ağaçeri Türkmenlerinin reisi konumunda bulunan ve sürekli Çukurova'daki Ermeniler üzerine akınlar yapan Dulkadiroğlu Zeyneddin Karaca Bey tarafından 1337 yılında kurulmuştur.²

Fatih Sultan Mehmed tarafından Dulkadir Beyliği'nin başına getirilen Şehsuvar Bey, Memlûk Sultanı Hoşkadem'in tâbiyet teklifini reddedince karşısına Memlûklar tarafından amcası Rüstem çıkarılmıştır. Yapılan savaşta

Şehsuvar Bey amcasını yendiği gibi Besni, Gerger, Birecik ve Runkale şehirlerini de ele geçirir. Bir süre sonra Dulkadir beyini cezalandırmak isteyen Hoşkadem'in üzerine ordular sevk eder. Yapılan iki muharebede Memlûk ordusu mağlup edilir. Buna ilaveten Şehsuvar Bey'in Memlûklara yardım eden Ramazanoğullarını Çukurova'da yenmesi de Memlûk hükümdarını telaşlandırır. Bunun üzerine Emir Yeşbek kumandasındaki Memlûk kuvvetleri 1471 yılında Şehsuvar Bey'i Savran deresinde yenerek Kadiri ve Kozan'ı Dulkadirîlilerden aldı.

Ertesi yıl tekrar sefere çıkan Yeşbek, Şehsuvar Bey'i Zamanti kalesine kadar takip eder ve bu arada Osmanlı hükümdarından da Şehsuvar'a yardım etmemesi talebinde bulunur. Fatih'in

Karaman seferine katılmadığından dolayı kızgın olduğu için kendisine yardım göndermemesi üzerine Şehsuvar Bey sığındığı Zamanti kalesinde Memlûk kuvvetlerince yakalanır. Kahire'ye götürülür ve burada Babû'z-Züveyle'de asılır (1472).³

Şehsuvar Bey'in idamını müteakip Memlûklar Dulkadir Beyliği'nin başına ikinci defa Şahbudak Bey'i geçirir. Şehsuvar Bey'in korkunç şekilde idam edilmesine üzülen kardeşi Alâüddevele bir süre sonra Amasya'da Şehzade Bâyezid'in yanına sığınır. Kızı Ayşe Hatun'u Şehzade Bâyezid'e verir ve bu evlilikten 1467 yılında Yavuz Sultan Selim dünyaya gelir. Alâüddevele 1480 yılında Fatih'in desteğiyle Şahbudak'ı yenerek Dulkadir tahtına geçer.

TURNADAĞ SAVAŞI

Dulkadirîhların hâkim olduğu bölge öteden beri Osmanlılarla Memlûklar arasında anlaşmazlık konusu olmuştur ve iki devlet de bu beyliğin kendilerine tâbi olmasını istemektedir. Oysa Fatih Sultan Mehmed damat olduğu bu memleket başkalarının el uzatmasını istemez; eğer bu toprakların bir tarafa bağlanması gerekiyorsa, bunun Osmanlılar olacağı kanaatindedir. Çünkü Mısır'a ulaşabilmek için bu topraklardan geçmek gerekmektedir.

Fatih'in desteğini alarak Dulkadir tahtına oturan Alâüddevle, Sultan'ın vefatını müteakip, yeni padişah II. Bâyezid ile de dostluk münasebetlerine girişmekten geri kalmayacaktır.⁴ Damadı II. Bâyezid'e karşı mücadele eden Cem Sultan'ı takibe çıkar. Hatta onun Mısır'a kaçmasından sonra Memlûkların elinde bulunan Malatya'yı kuşatır. Bunun üzerine Memlûk Sultanı, Alâüddevle'ye savaş açtıysa da 1484 yılında yine Osmanlı kuvvetlerinin yardımıyla Memlûk ordusu büyük bir yenilgiye uğratılır ve sonuçta Alâüddevle yüzünden Memlûk-Osmanlı münasebetleri iyiden iyiye gerilir. Çukurova bölgesinde yapılan savaşlarda Osmanlı'nın yardım istemesine rağmen Alâüddevle'nin her defasında çeşitli bahanelerle yardımda bulunmaktan kaçınması Osmanlıların ağır mağlubiyetler almasına sebep olur. 1491 yılında Osmanlı-Memlûk mücadelesi sona erince iki devletle de dost geçinmeye çalışan Alâüddevle, bir yandan Memlûk Sultanı Kayıtbay ile anlaşıp oğlunu rehine (kulluk) olarak Mısır'a gönderirken, kızını da Atabekü'l-Asâkir Emir Özbek'in oğluna verir.⁵

Yavuz'u arkadan vurdu

İranda, çökmekte olan Akkoyunlu toprakları üzerinde kurulan Safevi Devleti Osmanlı'yı rahatsız ettiği gibi Dulkadir Beyliği'ni de rahatsız etmektedir. Çünkü Türkmen gruplar içerisinde Şii unsurlar da bulunmaktadır ve Şah İsmail Anadolu'ya her gelişinde bu gruplardan destek almaktadır. Hatta Dulkadir hükümetinin hâkim olduğu bölgede gerdeğe girmek üzere bulunan bir gencin Şah İsmail'e kavuşmak maksadıyla Erzincan'a doğru yola çıktığı rivayet edilir.⁶

Tehlikeyi fark eden Alâüddevle, kendi ülkesindeki Kızılbaşların İranda gitmelerine izin vermez. Bu sırada Safevi hükümdarı

Şah İsmail, Alâüddevle'nin kızı Benlü Hatun'u zevce olarak ister. Alâüddevle önce bu teklifi kabul etmesine rağmen sonra Şah İsmail'in Şiiliğini bahane ederek, kızını Akkoyunlu şehzadesi Murad ile evlendirir⁷. Doğu Anadolu'da kurulabilecek bir Şii devletine Akkoyunlu hükümdarını da yanına alarak engel olmaya çalışmaktadır fakat muvaffak olamaz.⁸

Bunun üzerine Şah İsmail Dulkadir ülkesine sefere çıkar. Şiileri de etrafına toplayıp Osmanlı sınırına gelerek padişahın izin aldıktan sonra, Osmanlı topraklarından geçerek Sarız yoluyla Elbistan'a girer.⁹ Alâüddevle ise Şah İsmail'e karşı koyacak gücü olmadığından Turna Dağı'na çekilir. Dağın eteklerinde ordugâh kuran Şah İsmail, onun dağdan

inmeyeceğini anlayınca Elbistan ve Maraş'ı yakıp yıkarak intikamını alır.¹⁰ Cami ve mezarlar dahi bu büyük yıkımdan nasibini almıştır.¹¹ O güne kadar Dulkadir Beyliği'nin merkezi olan Elbistan, bu vakadan sonra ehemmiyetsiz bir şehir olmuş, devlet merkezi Dulkadir Beyliği'nin kışlağı olan Maraş'a taşınmıştır. 1509 ve 1510 yıllarında Safeviler ile Dulkadirîhler arasında yapılan savaşta iki oğlunu da kaybederek yenilgiye uğrayan Alâüddevle Safevilerle anlaşmak zorunda kalır.¹² Diğer taraftan, Dulkadir beyinin Yavuz Sultan Selim'in Doğu seferi esnasındaki tavrı, Dulkadirîhler ile Safevilerin ittifak yaptığını ortaya çıkarmıştır. Yavuz'un tahta çıkışını da tebrik etmeyen Alâüddevle'nin bu tutumu Osmanlı padişahının gözünden kaçmayacaktır.

Dulkadroğullarının mimarî eserlerinden, 16. yüzyıl başlarına tarihlenen Kahramanmaraş'taki Taş-medrese ve Elbistan'daki Ulucami'nin içi (üste). Dulkadroğulları tarafından 15. yüzyıl sonlarında eski bir mâbedin kalıntıları üzerine inşa edilen Kadirli Osmanlı'deki Ala Cami (karşı sayfa).

DOSYA

Yavuz Çaldıran seferi sırasında Dulkadir sınırından geçerken Alâüddevl'e, Osmanlılarla Dulkadirîlilerin aynı mezhepten olduklarını hatırlatarak sefere davet eder, lakin Alâüddevl'e, "kendisi gibi doksanlık bir pîr-i fâniyi sefere sürüklemenin hiçbir fayda sağlamayacağını" bahane ederek sefere katılmaz. Hâlbuki Şah İsmail ile ittifak halinde bulunmakta ve yeğeni Şehsuvaroğlu Ali Bey'in Yavuz tarafından himaye edilmesini kaskanmaktadır. Şehsuvaroğlu Ali Bey ise Alâüddevl'e'nin oğlu Şahruh'u veliaht tayin etmesine kızarak II. Bâyezid'e sığınmış, Yavuz'un cülusunu müteakip Trakya'da Çirmen sancak beyliğine tayin edilmiştir. Bu olaylar karşısında Dulkadir beyi tarafsız kalmadığı gibi, ordunun ihtiyacı olan yiyecek ve hayvan yemi satışını yasaklayıp işe ve teçhizatlarını yağmalattırarak Osmanlı'yı arkadan vurur.

Alâüddevl'e'nin bu hareketi karşısında Yavuz, Şah İsmail'e karşı sefere giderken ordunun gerisini emniyete almak amacıyla Kayseri ile Sivas arasında 40 bin kişilik bir ihtiyat kuvveti bırakmıştır.¹³

Dulkadir toprakları Osmanlı'ya geçiyor

Çaldıran zaferini müteakip Amasya'ya dönen Yavuz (Kasım 1514) Osmanlı ordusunu arkadan vuran Alâüddevl'e'nin hakkından gelmeye karar verir. Seferde büyük hizmet ve gayret göstermiş olan Şehsuvaroğlu Ali Bey'i Kayseri sancakbeyliğine tayin ederek Dulkadirli topraklarının -işgal edildiği takdirde- kendisine verileceğini vaad eder.¹⁴ Ayrıca Alâüddevl'e'nin yönetimindeki Bozok sancağını da -işgal edilmesi durumunda- kendisine vereceğini belirtir. Şehsuvaroğ-

lu Ali Bey bir süre sonra kış mevsiminin soğuk hava şartlarına rağmen burayı ele geçirerek, orada bulunan Alâüddevl'e'nin oğlu Süleyman'ı öldürüp Yavuz Sultan Selim'e yollar. Bunun üzerine Bozok'un da yönetimi Ali Bey'e verilmiştir.

Yavuz Sultan Selim Çaldıran Savaşı dönüşü Amasya'da kaldıktan sonra Kemah'ı kuşatmak üzereydi ki, Alâüddevl'e Osmanlı ordusunun zahire kollarını tekrar vurur. Bu durum ordunun savaş gücünün sarsılmasına ve hayvanların yemsizlikten kırılmasına sebep olur.¹⁵ Bunun üzerine Yavuz İran seferinden vazgeçerek Kemah kalesinin fethini müteakip Dulkadir Beyliği'ni ortadan kaldırmaya karar verir. Rumeli Beylerbeyi Hadım Sinan Paşa komutasındaki 30 bin kişilik orduyu 5 Haziran 1515'te Elbistan'a gönderir. Şehsuvaroğlu Ali Bey bu orduya kılavuzluk ederek Elbistan'a doğru yol alırken, padişah da Kayseri yakınlarında bulunan İncesu'ya gelerek gelişmeleri izlemektedir.¹⁶ Hatta muhtemel bir Memlük saldırısına karşı da Osmanlı donanması Akdeniz'e açılmıştır. Alâüddevl'e bu durum üzerine haremینی ve hazinesini Turna Dağı'na kaldırarak, Maraş yolu üzerindeki geçitleri tutmaya başlar. İki ordu 13 Haziran 1515'te Göksun ile Andırın arasındaki Ördekli mevkiinde karşı karşıya gelir.¹⁷

Bu savaşta büyük yararlılık gösteren Şehsuvaroğlu Ali Bey tahrik edici sözleriyle Türkmenlerin saf değiştirmesine neden olur. Muharebenin ortasında Osmanlı ordusunda bulunan seyislerden biri, elbisesinin güzelliğiyle dikkatleri üzerine çeken Alâüddevl'e'nin üzerine atılarak onu öldürür. Bu şahsın Dulkadir beyi olduğunu anlayınca da başını keserek Sinan Paşa'ya teslim eder. Alâüddevl'e'nin ölüm haberini alan Dulkadirîliler oğlu ile kardeşi Abdurrezzak'ı savaş alanında bırakarak kaçarlar. Savaş sona erdiğinde Alâüddevl'e ile birlikte bir oğlu ve boy beylerinden 30'u savaş alanında telef olmuş; ayrıca Alâüddevl'e'nin dört oğlu ve eşleriyle beraber kardeşi Abdurrezzak da esir düşmüştür (13 Haziran 1515).¹⁸ Savaş sona erdiğinde Alâüddevl'e'nin başı Göksun'da Yavuz'a sunulur.¹⁹ Cesedi savaşın yapıldığı alanda kalmış, dört oğlu ve kardeşi ile beraber mezarı oraya yapılmıştır. Üzerlerine türbe inşa edilmeyen mezarların etrafı kireç ve taşla örülür. Andırın Dağlarının uzantısı sayılan Gök-

Yavuz Sultan Selim'i Dulkadir topraklarında kaplan avlarken tasvir eden bir minyatür (Nakkaş Osman, Hünernâme).

TURNADAĞ SAVAŞI

çebel Dağı'nın Çuhadarlı mevkiinde, yol kenarında bulunan bu mezarlar bugün harap haldedir.²⁰

Yavuz Sultan Selim Dulkadirîlilerin başına Şehsuvaroğlu Ali Bey'i geçirirken, Alâüddeve ile vezirinin ve oğullarından birinin başını Memlûk Sultanı Kansu Gavri'ye gönderir.²¹ Böylece Dulkadir Beyliği üzerindeki Memlûk nüfuzuna son verilerek, padişah adına hutbe okutulmak suretiyle Osmanlı hâkimiyeti tesis edilmiş olur.²² Siyasî ve iktisadî yönden büyük önem arz eden Dulkadir topraklarının Osmanlı ülkesine katılmasından büyük memnuniyet duyan Yavuz,²³ Rumeli Beylerbeyi Sinan Paşa'yı -Dulkadir ülkesinin fethindeki başarısından dolayı- vezirlik makamına yükseltirken,²⁴ Şehsuvaroğlu Ali Bey'i de üç tuğlu vezir unvanıyla buraya vali tayin ederek ödüllendirir.²⁵ Bu arada savaşta yararlılık gösteren her süvariye "bircer akçe" ihşanda bulunarak memnuniyetini bildirecektir.²⁶

Netice itibarıyla Dulkadir Beyliği 1515 yılında Yavuz Sultan Selim ile Dulkadir hükümdarı Alâüddeve arasında yapılan Turnadağ Savaşı ile son bulmuş olur. Osmanlı topraklarına katılan Dulkadir ülkesi, Yavuz'un önceki seferlerinde yararlık gösteren ve Alâüddeve'nin yeğeni olan Şehsuvaroğlu Ali Bey'in yönetimine verilmiştir.

Dipnotlar:

1. Refel Yinanç, "Dulkadiroğulları", *DİA*, IX, 553.
2. Yinanç, "Aynı makale", göst. yer.
3. Arifi Paşa, "Maraş ve Elbistan'da Zülkadır (Dulkadir) Oğulları Hükümeti", *TOEM*, 31. Cüz, İstanbul 1331, s. 429.
4. Tünel, *aynı eser*, s. 331.
5. M. Şahabeddin Tekindağ, "II. Bâyezid Devrinde Çukurova'da Nüfuz Mücadelesi", *Belleten*, XXXI/123, Ankara 1967, s. 368.
6. Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, Ankara 1989, s. 90.
7. *Solakzâde*, s. 319.
8. Refet Yinanç, "Dulkadiroğulları", *DİA*, IX, 555.
9. Şah İsmail'in doğrudan doğruya Alâüddeve üzerine gitmeyip Osmanlı ülkesinden geçmesi iki maksatla açıklanır: Birisi, Alâüddeve'nin hazırlanmasına vakit bırakmayıp hiç beklenmedik bir yerden taarruz etmesi, diğeri ise Osmanlı hududunu geçip Osmanlı idaresindeki Alevileri tahrik ile onlara cesaret vermek istemesidir.
10. Osmanlı kaynaklarına göre Şah İsmail, Alâüddeve Bey'in bir oğlu ile iki torununu ele geçirerek öldürdükten sonra ateşte kızarttırıp köpeklerle yedirek Dulkadirli beylerinin mezarlarını kirletmiştir. (Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, Ankara 1989, s. 93).
11. Mükrimin Halil Yinanç, "Elbistan", *İA*, IV, 229.
12. Refet Yinanç, "Dulkadiroğulları", *DİA*, IX, 556.
13. Yinanç, *a.g.e.*, s. 96; Şahabeddin Tekindağ, "Yeni Kaynak ve Vesikaların Işığında Yavuz Sultan Selim'in İran Seferi", *TD*, İstanbul 1972, S. 16, s. 59.
14. R. Yinanç, *a.g.e.*, s. 96-97.
15. Selahattin Tansel, *Yavuz Sultan Selim*, Ankara 1969, s. 104.
16. J. V. Hammer, *Devlet-i Osmaniyye Tarihii* III, İstanbul 1330, s. 147; Kayseriden Kırım Hanına yazılan 921 Cemâziyelevvel Evâsıt tarihli fetihnâmede padişah'ın Dulkadirîlilere âit Çebni kalesinde bulunduğu anlaşılıyor. (Feridun Bey, *Münşeat* I, 264).
17. Müneccimbaşı'ya göre Sinan Paşa'nın ordusu 30.000, Alâüddeve'nin ordusu ise 25.000 kişiden oluşmaktaydı. (*Müneccimbaşı*, III, 170).
18. Âli, *Künhü'l-Ahbâr*, vr. 184^a.
19. Padişah bu kesik başları bir fetihname ile birlikte Hasan Bey adındaki bir zâtlı Memlûk sultanına gönderdi. (Arifi Paşa, "Maraş ve Elbistan'da Zülkadır (Dulkadir) Oğulları Hükümeti", *TOEM*, 33. Cüz, İstanbul 1331, s. 550; Ayrıca bkz. İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi* II, Ankara 1983, s.273^a).
20. Alâüddeve hâlen Maraş halkınca Aladan Devletli diye anılan ve şu anda Acemli mahalesindeki eski bir kabristanda medfun olarak bilinir. Üzeri açık olan bu eski mezarı, mahalle yapıırken Hatice Bülbül adındaki hayrsever bir vatandaş tarafından basit bir türbe şekline sokulmuş ve eskiden olduğu gibi adağı iyi gelen bir ziyaret olarak kabul edilgelmiştir (Besim Atalay, *Maraş Tarihi ve Coğrafyası*, İstanbul 1973, s. 53-54).
21. Memlûk Sultanı Kansu Gavri kesik başları görünce hayrete düşerek, "Bu başları bana niye göndermiş, bunlar Frenk başları mı ki muvaffakiyet eseri olarak bana gönderiyor" diye teessüründen hastalanmıştı (İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi* II, Ankara 1983, s. 273).
22. Kemah ve Dulkadir Fetihnameleri için bkz. Feridun Bey, *Münşeat* I, İstanbul 1274, s. 407-411.
23. Çünkü Alâüddeve'nin hazinesinden ve Dulkadir topraklarının fethinden dolayı ele geçen ganimet İran seferindekinden çok fazla idi. Bkz. *Müneccimbaşı*, III, 458; Arifi Paşa, "Aynı makale", s. 551.
24. *Müneccimbaşı*, III, 458; Feridun Bey, *Münşeat* I, 409.
25. J. V. Hammer, *Devlet-i Osmaniyye Tarihi*, IV, İstanbul 1330, s. 148.
26. *Müneccimbaşı*, Aynı eser, göst. yer.; Hammer, *Aynı eser*, göst. yer.

G Ö R Ü Ş L E R

RAMAZAN ŞEŞEN Prof. Dr., Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Tarih Bölümü

YAVUZ'UN SURIYE-MISIR SEFERİ OSMANLI'NIN EN KAZANÇLI SEFERLERİNDEN BİRİDİR

Yavuz Sultan Selim Mercidabık ve Ridaniye savaşlarının ardından yüklü miktarda ganimeti, kalifiye elemanı ve yazma kitabı İskenderiye'den gemilerle İstanbul'a gönderdi. Aynı zamanda birçok Mısırlı âlim, idareci ve sanatkar İstanbul'a getirildi. Bunlar arasında Karagöz de vardı. Bu arada Hicaz işleri düzenlendi. Yavuz 10 Eylül 1517 Perşembe günü Halife Mutevekkil-alallah ile Kahire'den İstanbul'a hareket etti. Mısır'da naip (beylerbeyi) olarak Hayırbay'ı bırakmıştı.

Yavuz'un 1516-17 yıllarındaki Suriye-Mısır seferi Osmanlıların gerçekleştirdiği seferler

arasında en çok ganimet getiren, en kazançlı sefer oldu. Suriye, Mısır, Hicaz, Yemen, Kuzey Afrika, Kızıldeniz, Hind Okyanusu ve Basra Körfezi'nin yolu açıldı. Osmanlı en zengin ve en güçlü Müslüman devlet haline gelirken İstanbul İslam âleminin merkezi oluyordu. En önemlisi de Halifelik Osmanlılara geçmişti. Osmanlı padişahları bundan böyle Halife, Hâdimü'l-harameyn lakaplarıyla anılacaklardı. Bütün ganimetler bir yana, bir sefer daha kıymetli ne bahşedebilirdi ki?

(*Derin Tarih*, 54. Sayı, s. 111)

Nuh Albayrak

Kaftanı Geri Vermemek İçin “Yavuz’dan Belge Getirin” Dediler

28
Derin
Tarih
Eylül
2020

Nuh
Albayrak
Star Gazetesi
Genel Yayın
Yönetmeni

Yavuz Sultan Selim Han kutlu müjdeyle gittiği Mısır seferinden stratejik bir zaferle dönüyordu. Adana civarında, yağmur sebebiyle çamur deryasına dönen yolda sohbet ederek ilerlerken Kazasker İbn-i Kemal Hazretlerinin atından sıçrayan çamur padişahın kaftanına isabet eder.

İbn-i Kemal’in mahcubiyetini fark eden Yavuz Selim Han, maiyetinden yeni bir kaftan ister ve “Ulemâdan sıçrayan çamur medâr-ı zînet ve bâis-i mefharet olur. Öldüğüm zaman bu kaftanı üzerime örtün” şeklindeki meşhur vasiyetini söyler.

Zira İbn-i Kemal müstakbel şeyhülislam, nam-ı diğer müftî’s-sakaleyn’dır. Yani insanların yanı sıra cinlere de fetva vermektedir. Ancak asıl büyüklük, iki cihan serverinin iltifatına mazhar olmuş, saltanatını Hilâfet’le taçlandırmış bir padişahın tevezuudur. Nitekim Haremeyn’i de ihtiva eden Mısır fethinden sonra “Hâkimü’l-Haremeyn” olarak ithaf edilen unvanı “Hâdimü’l-Haremeyn” şeklinde değiştirmiştir.

Kaynaklarda “Fevkalade mütevacı, nazik tabiatlı ve zarif sözlü” olarak tanıtılan Sultan, sırf Ehli Sünnet’in bayraktarlığını yaptığı için “merhametsiz ve kan dökücü” gibi iftiralara maruz kalmaktadır. Oysa Batılı elçiler bile raporlarında, “adil bir padişah” olduğunu özellikle vurgulamıştır.¹

Bu uzun ve meşakkatli seferden sonra bir süre İstanbul’da kalan Yavuz Selim Han, 18 Temmuz 1520 tarihinde Edirne’ye gitmek üzere yola çıkar ancak hastalığı ağırlaştığı için Çorlu’da kalır ve iki aylık ümitsiz tedaviden sonra ahirete intikal eder. 2 bin 500 kilometrelik alev deryasını aşmayı başaran şanlı Yavuz, Edirne’ye varamadan İstanbul’a geri dönmüştür! Mirza Sarayı denilen şimdiki yerine defnedilir. Oğlu (Kanuni) Sultan Süleyman’ın ilk işi, babasının vasiyetini yerine getirebilmek için Mimar Sinan’a bir türbe yaptırmak olur. Cami ve türbe 1522 yılında tamamlanır ve Yavuz Sultan Selim’in “çamurlu kaftan”, vasiyetine uygun olarak sanduka üzerine yerleştirilir.

Kaftan yaklaşık beş asır boyunca hiç ayrılmaksızın sahibiyile kalır. Hatta türbenin ziyarete kapatıldığı, camlarının kırılıp viraneye döndüğü CHP diktatörlüğü döneminde bile kaftan oradadır.

2004 yılına gelindiğinde ise Ruanda Fahri Konsolosu İnanç Çiftçi, Hakan Şükür ile birlikte Suat Gözütök Hoca’dan kaftanı ister. “Hocaefendi öpüp koklasın geri getirelim” derler. Hocaefendileri, 50 yıl boyunca hiç aklına gelmeyen kaftana birdenbire sevdalanmıştır! İnanç Çiftçi, Cüneyt

KAFTAN

kod adlı FETÖ mensubudur. 2018 yılında 'yeni emniyet imamı' olarak atanmıştır. Hakan Şükür ise herkesin malumudur.²

Bu konuşmayı duyan Yavuz Selim Camii İmamı Bahattin Çelik, herkesin bunları "cemaat" zannettiği dönemde takdire şayan bir basiretle, bunların niyeti bozuk diye düşünür ve "kaftanın alınması ve bakım yapılması" için İl Kültür Müdürlüğü'ne müracaat eder. Gerekli yazışmalardan sonra, 15 Mart 2005 günü Dolmabahçe Sarayı'na götürülen kaftan, 16 ay süren restorasyondan sonra, 7 Temmuz 2006 tarihinde İstanbul Türbeler ve Müzeler Müdürlüğü'ne iade edilir. Müdürlük ise Çamurlu Kaftan'ı türbeye göndermeyip Sultanahmet'te bir depoya kaldırır.³

"Çakma bir çamurlu kaftan"

Aradan 10 yıl geçer, buna rağmen kaftan hâlâ evine dönmediği gibi türbe sorumlularına herhangi bir bilgi de verilmemiştir. Bu arada Manisa Vakfı, memleketlerine büyük hizmeti geçen Hafsa Sultan'ın, Yavuz Selim Han'ın yanı başında bulunan ancak 1894 depreminde yıkılan türbesini inşa ettirerek vefa borcunu ödemek ister. Yıllarca devam eden zorlu çabalar neticesinde izin alınmış, türbe yeniden yapılmıştır. Bu dönemde kaftanın yerine yerleştirilmesi için yoğun talep alan vakıf yetkilileri, kendileriyle ilgisi olmamakla birlikte, bu hizmeti de ifa etmek için teşebbüse geçerler. Ancak Türbeler Müzesi Müdürlüğü müracaatları "Güvenlik zaafı var ve olumsuz ortamdandır" dolayısıyla tahrif olur" gibi gerekçelerle reddeder. Çok arzu edilirse "çakma bir çamurlu kaftan" örtülebileceği, asıl

İbrahim Hakkı Konyalı tarafından çıkarılan *Tarih Hazinesi* dergisinin 15 Kasım 1950 tarihli ilk sayısında kaftanın ilk fotoğraflarından birine yer verilmiş. Alt yazıda soldaki zatın türbenin 60 yıllık türbedarı olduğu belirtiliyor.

Yavuz Sultan Selim'in Mısır seferi dönüşünde "Üzerime örtünüz" diye vasiyet ettiği çamurlu kaftanı Reiscumhur Recep Tayyip Erdoğan sevgi ve şefkatle okşarken...

kaftanın da ileride yapılacak bir müzede sergilenebileceği belirtilir.

Bunun üzerine konu dönemin başbakanına iletilir; Başbakanlık, Kültür Bakanlığı, İstanbul İl Müdürlüğü ve Türbeler Müzesi Müdürlüğü arasında geçen uzun yazışmalar neticeyi değiştirmez. Bir süre sonra "FETÖ mensubu olmaktan" ihraç edilecek olan Müzeler Genel Müdürü, "Yavuz'un böyle bir vasiyeti olduğunun ispat edilmesi gerekir. Bu bir halk efsanesi olabilir" gibi garip şeyler söylemektedir.⁴ Bu tavır asıl problemin Ankara'dan kaynaklandığını göstermektedir. Hatta o dönemdeki bazı yetkililer kaftanı Amerika'ya gönderip restore ettirme arzusunadadır.⁵

Dönemin Kültür ve Turizm Bakanı Mahir Ünal'ın, "Kaftanın akıbetine biz karar veririz" diyerek meseleye bizzat el koyması üzerine geri adım atmak zorunda kalan genel müdür, bu sefer de 10 yıldır deponun bir köşesinde tutulan kaftanın muhafazası için 250-300 bin TL maliyetli özel bir muhafaza gerektiğini ileri sürer. Bu muhafazanın imalatını İBB'nin üstlenmesi üzerine bahane kalmamış olur ve gerekli işlemlerin tamamlanmasıyla çamurlu kaftan Mercidabık zaferinin 500

yıldönümüne tekabül eden 24 Ağustos 2016 günü asıl mekânına kavuşur.

Saltanatı boyunca Müslüman görünen sapıklarla savaştan Yavuz Sultan Selim Han, 500 yıl sonra gelen benzer bir sinsi saldırıyı daha püskürtmüş, istismarcıları hezimete uğratmıştır. Zira çamurlu kaftanın başına gelenler, tam da FETÖ'nün kuluçkadan çıkıp ihanetten ihanete koştuğu döneme rastlamaktadır. Yıllarca başkalarının emeklerini çalarak ilerleyen Fethullah Gülen denen istismar kralı 15 Temmuz ihanetinde başarılı olsaydı, "Yavuz'un kendisine 'Hilâfet sembolü' olarak gönderdiği(!)" bu kaftan ile "Kainat İmamı" olarak Ankara'da kendisini bekleyen "Altın Saray'a" inecekti!⁶

Dipnotlar:

1. TDV *İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2009, C. 36, s. 407.
2. Mahmut Övür, "İşte FETÖ'nün yeni emniyet imamı", *Sabah*, 14 Haziran 2018.
3. Ercan Oğuz, *Ayşe Hafsa Valide Sultan*, Yalın Yayıncılık, İstanbul 2020, s. 151.
4. A.g.e., s. 159.
5. <https://www.cnnturk.com/video/turkiye-mahir-unal-gulen-o-kaftani-giyip-gelecek-mis>
6. "Yavuz'un kaftanıyla 'halife Gülen' planı", *Yeni Şafak*, 21 Haziran 2016.

ANADOLU'NUN ŞİİLEŞMESİNİ ÖNLEYEN ZAFER

ÇALDIRAN

23 Ağustos 1514 sabahı başlayıp akşama doğru biten Çaldıran Muharebesi Türk-İslam tarihinde kritik bir dönüm noktası hükmündedir. Harp Osmanlı aleyhine bitmiş olsaydı Anadolu Safevilerin eline geçeceği gibi, Türklük Şiileşecek ve İslam birliği ciddi bir darbe alacaktı.

**Ekrem Buğra
Ekinci**
Prof. Dr.,
Marmara
Üniversitesi
Hukuk
Fakültesi
Öğretim Üyesi

Yavuz Sultan Selim tahta geçtikten sonra (1512) Eflak, Boğdan, Macar, Venedik, Mısır hükümetleriyle sulh yaparak hükümdarlığını teminat altına aldı ve yüzünü şarka çevirdi. Daha Trabzon'da vali/şehzade iken, Safevi İran/Azerbaycan hükümdarı Şah İsmail'in Anadolu'daki faaliyetlerini yakından takip ediyordu. Hatta babasıyla yaşadığı zıtlığın esasında da sulhsever Sultan II. Bayezid'in hadiseye gerekli ehemmiyeti vermeme-si yatıyordu.

1511'de Anadolu'yu kasıp kavuran Şahkulu isyanının acı hatıraları hafızalarda pek tazeydi. Asırlar evvel Şii Büveyhoğullarının Bağdat'ta ve Fatimilerin Kuzey Afrika'daki zalimane faaliyetleri de henüz unutulmadığı için bütün ehl-i sünnet ekâr-ı umumiyesinde büyük bir endişe hâkimdi. Şah ve adamlarının vahşiyane hareketleri karşısında herkes dehşet içinde kalmıştı.

Sultan Selim'in yeğeni olup babası Şehzade Ahmed'in taht mücadelesinde yenilmesi üzerine Şah İsmail'e iltica eden Şehzade Murad, Safeviler tarafından Osmanlı tahtının vârisi kabul ediliyordu. Bu arada Şah'ın Diyarbekr'i işgal eden kumandanlarından Ustaçioğlu padişaha meydan okuyor; Şii dâlleri Anadolu'daki cahil köylü ve göçebeleri isyana davet ediyordu. Şah bir yandan da Memlûk sultanına hediyelerle elçi gönderip kendisine ittifak teklif ediyordu.

Sultan Selim bu meseleye bir nokta koymak üzere sefere niyetlendi. Çaldıran Harbi ile noktalanmış bu karara, Osmanlıların cengâverlik hevesi değil, Safevilerin güç sevdası sebebiyet vermiştir. Anadolu Türkleri arasında mezhep propagandası ve mezhebe dayalı isyanlar tertiplemesi Sultan Selim'e bu tehdidin önlenmesi hususunda başka bir yol bırakmamıştır. Padişah seferin meşruiyetine dair İstanbul Müftüsü Sarıgürz Nureddin Efendi ve kazasker Kemalpaşazade'den fetva almayı

da ihmal etmedi. Cihad, yani meşru harp yalnızca gayrimüslim düşman ile yapılmaz, devlete isyan edenlerle de yapılabilirdi. Dini ve siyasi zaruretler Müslüman bir devletle savaşmayı gerektiriyorsa, bu da meşrudur. Çünkü İslam hukukunda fertlere can, mal ve ırza yapılan tecavüzleri fiilen def etmek için izin verilmiştir. Hatta bu yolda ölenler şehid sayılır. Kaldı ki verilen fetvalardan, Şah İsmail'in taşkınca itikadı sebebiyle, Safevi ordusunun Müslüman olarak görülmediği anlaşılmaktadır.

Erlık sana haram olsun!

20 Mart 1514'te sefer-i hümayun başladı. Eyüp Sultan'ı ziyaret edip dua eden padişah, yerine oğlu Şehzade Süleyman'ı bırakarak Üsküdar'a geçti. Burada harp divanı akdedildi. 23 Nisan'da ordu-yı hümayun hareket etti. 28 Nisan'da İzmit'te yakalanan Safevi casusunun eline harp ilanı yazılıp verildi. Bu notada evvelce Şah'a iltica etmiş olan Şehzade Murad'ın iadesi isteniyordu.

1 Haziran'da Konya'ya varıldı ve Mevlevî-meşrep padişah, Mevlânâ türbesini ziyaret etti. Ordunun 40 bin

ÇALDIRAN

Yavuz Sultan Selim'in Çaldıran seferinden dönüşünü tasvir eden bir minyatür (Hünernâme).

kişilik bir kısmı 1 Temmuz'da varılan Sivas'ta bırakılırken 100 bin kişilik ordu yoluna devam etti. Sultan Selim Çaldıran seferinde düşman ordusundaki filleri ürkütme üzere mehtere kös ilâve ettirmişti.

18 Temmuz'da Yassıçemen mevkiinde Şah İsmail'in sefiri Şahkulu Ağa geldi ve Sultan Selim'in o zamana kadar Şah'a yolladığı üç mektubun cevabını getirdi. Şah, mektubuyla beraber bir hokka afyon macunu göndermiş; Sultan Selim'in mektuplarını, bazı esrarkeş kâtiplerin neşesiz vakitlerinde yazdığını söylemişti. Mektuplarda kullanılan ifadeleri padişaha yakıştıramadığını, neden harp etmek istediğini anlamadığını, kendisinin sulh taraftarı olduğunu, ama icap ederse harp etmekten de kaçınmayacağını yazıyordu.

Sultan Selim, Şah'ın İran içlerine doğru

çekilmesi ve Osmanlı ordusunun işe zorluğuna düşmesinden çekiniyordu. Bu yüzden düşmanı üzerine çekmek için Şah'ı tahrik eden bir mektup daha gönderdi. "Padişahın memleketi, onun nikâhlı zevcesi gibidir. Başka erkekler buna taarruza kalkarsa, buna tahammül edemez. Eğer köşende saklanırsan, erkeklik sana haram olsun!" diyordu. Mektuba bir de kadın elbisesi ve feracesi iliştiirmişti. Bu tahrik tesirsiz kalmadı. Şah İsmail o sırada henüz 27, Sultan Selim ise 44 yaşındaydı.

Safeviler Osmanlı ordusunun geçeceği yollardaki mahsulatı ve meskenleri ateşe vermişti. Fakat bu, Osmanlı ordusunu yolundan alıkoymadı. Yolda Trabzon üzerinden takviye yetişti ise de bunun katırlarla nakli çok zor oldu. Bu arada Şah'ın yaktığı Akkoyunlu hanedanından Korkmaz Bey oğlu Ferahşâd Bey, (aralarında bu satırların yazarının büyük

dedesinin de bulunduğu) Akkoyuncu şehzadeleri ve emirleriyle beraber Sultan Selim'e iltihak etti. Ordu 24 Temmuz'da Erzincan'a, 5 Ağustos'ta Erzurum'a vardı. Padişahın Trabzon'da vali iken itaat altına aldığı Ahıska Gürcü prensinin yolladığı mühimmat burada orduya ulaştı. Şah'ın elinden kaçan iki Dulcardırlı şehzadesi de bu sırada Osmanlı ordusuna yetişmişti.

Bomboş sahrada günlerce yürümek zorunda kalan ordu bezmiş; asker sızlanmaya başlamıştı. Bazı kumandanlar çocukluğundan beri nedimi olan Karaman Beylerbeyi Hemdem Paşa'dan Sultan Selim'i seferden vazgeçirmesini istediler. Bir rivayete göre onu bazı vaatlerle ikna etmeyi de başardılar. Saf biri olduğu anlaşılan Hemdem Paşa, ne yazık ki padişahın teveccühüne güvenip bu oyuna geldi. Sultan Selim bu tehlikeli muhalefeti sert bir tedbirle söndürmek

D O S Y A

mecburiyetinde kaldı. 24 Temmuz'da Hemdem Paşa'yı idam ettirdi.

Sultan Selim'in en karakteristik hususiyeti kararlı olmasıdır. Muvaffakiyetinin bir sebebi de budur. Onu bu elim karara sevk eden, Âli İmran Suresi'nin, "İşlerinde yanındakilere danış. Bir karar verince de, artık Allah'a tevekkül et!" mealindeki 159. âyet-i kerimesidir. Harp divanında mesele konuşulmuş, herkes serbestçe fikrini söylemiş ve artık bir karara varılmıştır. Bu karardan dönmek caiz değildir. Nitekim tarihçiler Hemdem Paşa'nın idamını pek de haksız bulmazlar.

Güneş tutulması imdada yetiştirdi

Mamafih bundan sonraki yürüyüş daha da sıkıntılı bir hâl almıştır. Ortada düşmandan eser yoktur. Bezgin düşen

yeniciler, Hemdem Paşa'nın akıbetinden ibret almamış olmaları ki, 14 Ağustos'ta Eleşkirt'te düşmana rastlanmadığı için geri dönmek istediklerini söyleyerek tezahürat yaptılar. Bu müşkül vaziyet üzerine padişah, atına atlayıp askerin önüne çıktı. Hakiki bir asker ve lider olduğunu gösteren sert ve tesirli bir konuşma yaptı. İsteyenlerin geri dönebileceğini, ama kendisinin düşmanla karşılaşana kadar dönmeyeceğini vezir bir şekilde ifade etti. Bunun üzerine yelkenleri suya indiren asker, azimli hükümdarlarını takip etti.

O sırada güneş tutuldu. Bütün ordu da buna şahit oldu. Bu hâdiseye öteden beri sembolü güneş olan ve hâlâ resmi mühürlerinde güneş remzi bulunan İran'ın, Osmanlı hilâli marifetiyle yenileceği şeklinde tabir edildi. İslamiyet'te uğursuzluk yoktur fakat bir vakayı hayra

yormakta sakınca görülmez. Bu müjde ile ordunun maneviyatı daha da takviye edildi. Tam bu esnada ulaşan Bayezid kalesinin düştüğü haberi, tabiri teyit etmiş oldu.

Nihayet Tebriz üzerine yürüyen Osmanlı ordusu 22 Ağustos akşamı, mübarek üç ayların ilki olan Recep'in ilk günü Çaldıran Ovası'nda düşmanla karşılaştı. Burası Van'ın kazası olan Çaldıran değildir, bugün İran sınırları içinde yer almaktadır. Ordu Çaldıran sahrasının kuzeybatısına hâkim tepelere arkasını verdi; ovanın şark tarafında da Şah mevzilendi. Sultan Selim o gece harp divanını topladı. Asker yürümekten, atlar da yemsizlikten bitap haldeydi. Divana katılanlar 24 saat istirahat teklif ettiler. Sadece Rumeli defterdarı Piri Mehmed Çelebi, asker arasında Kızılbaş taraftarlarının bulunduğu, istirahat verilirse bunların düşmanla temas kura-bileceği, böylece Yıldırım Sultan Bayezid zamanında Ankara bozgunundaki gibi çözümlenme vuku bulabileceği ve vakit geçirmenin tehlikeli olacağı hususunda fikir beyan etti.

Padişah, "İşte hüsn-i tedbir sahibi bir zât! Teessüf olunur ki, henüz vezir olamamış" dediği Piri Çelebi'yi destekledi ve hemen hücum karar verildi. O gece çarhaclar, yani ileri kollar arasında çatışma zaten başlamıştı (Piri Mehmed Çelebi sonradan veziriazamlığa kadar getirilecek; bu makamda uzun kalacak ve Yavuz Sultan Selim'in "Yerine konacak adam yok" sözüyle taltif edilecektir).

Ölümcül hata: Düşmanı küçük görmek

Zamanın en güçlü askerlerine sahip iki ordunun da mevcudu 100 bin civarındaydı. Osmanlı ordusunun teçhizatı zengindi. Ancak Safevi askerleri daha yakın bir mesafeden geldikleri için yorgun değillerdi. Şah ordusuna çok güveniyor; ağır süvarilerin zafer getireceğine inanıyordu. Böylece düşmanı küçük görme hatasına düştü. Üstelik keşif bile yaptırmadı. Gerçi kendisi kabiliyetli bir askeri ama Sultan Selim gibi devrinin en büyük kumandanlarından biri ile boy ölçüşmesi zordu.

Üstünlük Osmanlı topçusunda idi. Hâlbuki Şah, topu bir kale muhasara silahı olarak görüyor; meydan muharebesinde

Yavuz Sultan Selim'in Meir seferi sonrasında İstanbul'a Topkapı Sarayı'na getirttiği mübarek Sakal-ı Şerif (üstte), İran'ın İsfahan şehrindeki Çehel Sütun (Kırk Sütun) Sarayı'nın duvarlarından birinde bulunan Çaldıran Savaşı tasvirini.

işe yarayabileceğine inanmıyordu. Gerçi o devirde bütün dünyada topun mevkii böyleydi. İstanbul'un fethinde ve Otlukbeli'nde Osmanlı ordusu top kullanmıştı ama esas üstünlüğü teçhizat cihetiyle idi. Hâlâ sabit topun ve bir atımlık tüfegün, seri hareketli kılıç karşısında duramayacağına inanılıyordu. Ancak Osmanlı ordusundaki toplar sabit değil, seyyar; tüfekler de tek atımlık değil, fitilli müske idi. Osmanlılar bu hususta ilerlemeler kaydetmişti. Sultan II. Bayezid seyyar top ve tüfek birliklerini yeniden teşkilatlandırmıştı.

Yeniçerilerin önüne siper olarak arabalar ve develer dizilmişti. Anadolu Beylerbeyi Hadım Sinan Paşa ile Karaman Beylerbeyi Zeynel Paşa Anadolu kuvvetleriyle sağ cenahın başında idi. Sol cenahı teşkil eden Rumeli kuvvetlerine de Rumeli Beylerbeyi Hasan Paşa kumanda ediyordu. Anadolu ve Rumeli azepleri (tüfekçiler) iki cenaha taksim edilerek en tehlikeli yerde, yani miktarı 500'ü bulan topların önünde vaziyet almışlardı. İki kanadın sonunda ve azeplerin arkasında bulunan toplar, zincirlerle birbirine bağlandıkları için geçilmez bir set hâlindeydi. Azepler sağa ve sola hareket edip önlerinden çekildikçe darbzen denilen topların ateş etmesi emredilmişti. Bu hareket büyük bir manevra kabiliyeti sağlıyordu.

Şah İsmail tasvir.

Muharebesiz Fetihler

Çaldıran zaferinin neticesi olarak Tebriz-Halep ve Tebriz-Bursa ticaret yolu açıldı. Bu vesileyle başta Diyarbekr olmak üzere Harput, Meyyafanikin, Bitlis, Hisnkeyfa, Urfa, Mardin, Cizre, Rakka ve Musul şehirleri muharebesiz olarak Osmanlı hâkimiyetine girdi. Molla Câmî'nin talebelerinden İdris Bitlisi, Tebriz'deki Akkoyunlu sarayında kâtip idi. Akkoyunlu Devleti'ni yıkan Safevilerin davetini reddedip Osmanlılara sığınmış; Sultan II. Bayezid kendisine çok itibar etmişti. Çaldıran Seferi sırasında havalideki beyleri Osmanlı Devleti'ne yardıma teşvik etti. Çaldıran'dan sonra Safeviler fırsat bulup eski Akkoyunlu payitahtı Diyarbekr'i kuşatınca ve bir seneden fazla süren kuşatma sebebiyle 50 bin civarında Sünni öldürülünce, 25'ten fazla Kürt beyi İdris Bitlisi vasıtasıyla padişaha yardım istedi. İdris Bitlisi'nin de gönüllüleriyle katıldığı 10 bin kişilik ordu Diyarbekr'i kurtardı. Doğu ve Güneydoğu Anadolu kendiliğinden Osmanlı hâkimiyetine girmiş oldu. Hemen ardından Irak, Suriye ve Filistin'deki Arap aşiretleri de padişaha tabi oldular."

Alevi Katliamı Efsanesi: Tipik Şark Mübalağası

Sultan Selim Han'ın İran seferine çıkmadan evvel aldığı ilk tedbir, bazı tarihçilerin rivayetiyle, Osmanlı arazisinde "Beşinci Kol" faaliyeti yürüten Şiileri tespit etmek olmuştur. Bunlar ya idam edildi ya da hapse atıldı. Yalnızca *Heşt Behişt* müellifi Bitlisli'nin hikâye ettiği ve 40 bin kişinin öldürüldüğünü iddia ettiği bu hadise, popüler tarihe Yavuz Sultan Selim'in Alevi katliamı olarak geçti.

Osmanlı tarihi mütehassısı Fransız tarihçi Jean-Louis Bacqué-Grammont, Anadolu'da Safevi sempatzanları Şiilerin potansiyel işbirlikçi olma tehlikesinden bahseder. 50 bin kişinin ölümüne sebep olan Şahkulu isyanını tertiplemesini misal vererek şahın, Osmanlı Devlet'i gerçek bir Şii devletine dönüştürmek arzusunun gizli bir şey olmadığını söyler. Bununla beraber Bacqué-Grammont bu "büyücü avı'nın, görüldüğü kadıyla, bilhassa hadiselere bulaşan tımar sahiplerini yerlerinden atmak ve bilinen elebaşlarını öldürmekten ibaret kaldığını, 40 bin kişinin öldürüldüğü efsanesini destekleyen hiçbir delil bulunmadığını söyleyerek bunun tipik bir Şark mübalağası olduğuna dikkat çeker (*Osmanlı İmparatorluğu'nun Duruşu 1512-1606, Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 1995, Editör: Robert Mantran, II/173). Marksist ve Alevi tarihçi Mustafa Akdağ ise 40 bin rakamını pek şişirilmiş bulur. I. Selim devrine ait pek çok mahkeme defterlerinin olduğunu, bunlar üzerinde yaptığı tahkikatta bu çapta kitle idamlarına rastlamadığını vurgular ve eğer öyle kanlı bir hadise geçseydi, bu defterlerde yer almasını zaruri bulunduğunu da ekler (*Türkiye'nin İktisadi ve İhtimali Tarihi*, 1979, II/154).

Sultan Selim'i Alevi katliamıyla suçlayanların, Şah İsmail başta olmak üzere Safevilerin yaptıklarını hiç dile getirmemesi dikkat çekicidir. Osmanlı açısından harp sebebiyle şaha yardım edenlerin öldürülmüş olması tabiidir. Ama bunu bütün Aleviler için genellemek hakikate aykırıdır. Aksi halde Anadolu'da milyonlarca ifade edilen Alevi varlığını izah etmek güçleşir. Osmanlılarda dirlik ve birliği bozanlar, hanedandan bile olsa müsamaha görmemiştir.

Çaldıran Muharebesi'nde Osmanlı askeri tüfekle beraber ok da kullanmıştır. Osmanlıların ikinci bir üstünlüğü de piyade kuvveti idi. Safevilerin piyadesizliği mühim bir mahrumiyet sayılır. Fazla olarak Osmanlı ordusunun başında çelik gibi iradesiyle bütün mukavemetleri yıkıp deviren bir isim vardır: Sultan Selim. Çaldıran Muharebesi işte bu şartlar içinde başlar.

Şah casusları marifetiyle Sultan Selim'in askeri tabiyesine vâkif olduğu ve toprakların tanziminden haberdar bulunduğu için askerini iki kola ayırarak, iki yandan taarruza karar verdi. Evvela Safevi süvarileri Osmanlı süvarilerine hücum etti. Azepler iki yana çekilerek, Safevi süvarilerini topraklarla karşı karşıya getirdiler. Sol kanat kumandanı Ustaçlıoğlu maktul düştü.

Safevi sağ kanadı da üzerine yürüyen yeniçeri tüfekçileri karşısında diremedi. Şah, kol ve ayağından yaralanıp atından düştü. Bir Osmanlı süvarisi üzerine yürüyüp Şah'ı öldürecekken, onun gibi giyinmiş biri, "Şah menem" diyerek ileri atıldı; bu arada seyisi atını çekerek Şah'ı kurtardı. Kısa sürede Safevi ordusu darmadağın oldu. 15 senede bir düzine devleti ele geçiren Şah İsmail, haremını ve hazinesini harp meydanında bırakarak Tebriz'e kaçtı. Oradan da Erdebil'e çekildi.

Sultan Selim'in onu takip etmek istediği halde yeniçerilerin muhalefetinden dolayı muvaffak olamadığı hakkında bir rivayet mevcut. Hatta Solakzâde der ki, bütün şiirlerini Farsça yazmış olan Sultan Selim'in yalnızca iki Türkçe beyti vardır. Bunların biri bu vesileyle söylenmiştir:

Cihânun gerçi nûş ittüm yedi tasdan geçen zehrîn,

Velâkin zehr-i kâtilden beter buldum meğer kahrîn.

Osmanlı ordusu Tebriz'de

Muharebede iki taraf da büyük zayıat vermişti. Safevilerden 14 han (paşa), Osmanlılardan da bir beylerbeyi ile 10 sancakbeyi maktul düştü. Safevi zayıatı fazla olduğu için Osmanlılar Çaldıran sahrasına -Şah'ın aynı zamanda bir tekke lideri olduğunu imaen- "Söfi-Kıran" ismini vermiştir. Ordu-yı hümayun

ÇALDIRAN

ŞAH İSMAİL VE TÜRLÜK ŞUURU

Safeviler İran'da 236 sene hüküm sürdü. Devletleri yüksek kültürlü ve güçlü idi. Yüz binlerce Sünni'yi katlederek İran'ı Şiileştirdiler. Osmanlı aleyhine Hıristiyan devletlerle ittifaklar yaptılar. Sünni Türk devletleriyle mütemadiyen savaşarak Türk ve Müslüman kanı döktüler. Büyük bir Sünni Türkmen kitlelerini Şiiliğe soktular. Böylece Türklüğün manevi yapısını bölerek bozdular. Doğu Anadolu'dan hayli Türkmen'i İran'a göçürerek nüfus azalmasına sebep oldular. Türkistan'ı zayıf ederek zafı uğrattılar. Bu sebeple Türk-İslam tarihinde çok menfi bir rol oynadılar. Kendileri de giderek Farslaştılar. Çaldıran zaferi olmasaydı Anadolu'nun akıbeti de bu idi.

Bazıları Şah İsmail'i Farsça şiir yazan Yavuz Sultan Selim ile kıyaslayarak, Türkçe şiir yazdığı için Türklük şuuruna sahip biri gibi lanse eder. Halbuki Şah İsmail'de ne Türklük, ne de İslamlik şuurı vardır. Bilakis kendisine sahte bir şecere düzdürecek kadar Araplık İddiasında idi. Anadolu'nun cahil göçebelerini tati vaatlerle kandırmasından, Türklerin kendisini Osmanlılara tercih ettiği mânâsını çıkarmak trajikomiktir. Böyleyken Şah İsmail'in bir Türk büyüğü gibi lanse edilmesi, açılımlar rüzgârının bir parçası olarak görülüyor ise, bilinmelidir ki Şah İsmail'in dinî tolerans ve insan hakları cihetinden hiç de iyi bir karnesi yoktur. Düşmanına saygı göstermek başkadır; onu sahip olmadığı vasıflarla anmak başka. Bu, Kırım'a Stalin heykeli dikmeye benzer.

16 Eylül'de Tebriz'e girdi. Bir milyonluk nüfusu ile dünyanın en büyük şehirlerinden olan Tebriz, aynı zamanda Türklerin ekseriyette olduğu muhteşem bir payitaht idi. Mağlubiyet üzerine kendilerini emniyette görmeyen Safeviler, payitahtı Kazvin'e taşıdılar.

8 Eylül'de Tebriz Sultan Yakub Camii'nde Cuma selamlığı yapıldı ve padişah adına hutbe okundu. Bu, aynı zamanda Sünniliğin Şiilik üzerine zaferini sembolize eder. Padişah Tebriz ve civarındaki harap camilerin tamirini emretti. 1.000 kadar ilim ve sanat erbabı da padişahın teveccüh ve iltifatına mazhar olup İstanbul'a gönderildi. Bunların ekserisi Türk ve Sünni idi. Meşhur İsfahanlı müezzin Hafız Mehmed'in oğlu Hasan Can bunlardandır. Sonraki yıllarda padişahın en yakını olacak ve soyundan Hoca Sadeddin Efendi gibi nice âlimler yetişecektir. Emir Timur'un torunu meşhur Herat sultanı Hüseyin Baykara'nın oğlu Bediüzzaman Mirza da Sultan Selim'i şehrin dışında karşılamıştı. Kendisine çok hürmet eden ve yanında taht kuran padişah onu da beraberinde İstanbul'a götürdü.

Sultan Selim kış Karabağ'da geçirmek istediye de yeniçerilerin muhalefeti -hatta bir rivayete göre padişah otağına kurşun sıkmaları- üzerine 15 Eylül'de dönüşü geçti. Kars ve Bayburt düştü. Bu arada zaferi bildirmek için komşu devletlere fetihnameler yazılıp gönderildi. 24 Kasım'da ordu kış geçirmek üzere Amasya'ya geldi. Amasya'da iken, 29 Kasım'da Şah ileri gelen dört Safevi devlet adamını elçi gönderip sulh teklifinde bulundu ve esir düşen iki zevcesini geri istedi. Padişah bu teklifi reddetti. Safeviler bu harp üzerine 20 sene toparlanamadılar ve Anadolu için tehdit olmaktan çıktılar.

Evvelce sipahiler terhis edilmiş; Rumeli askeri de kış geçirmek üzere Ankara'ya dönmüştü. Buna rağmen kalan asker Amasya'ya gelinceye kadar çok müşkülât çekti. İstanbul'a dönmek isteyen yeniçeriler 22 Şubat'ta Amasya'da ayaklandı. İsyan o gece bastırılıp müsebbipler cezalandırıldı. Safevi, Dulkadirli ve Memlük ittifakı karşısındaki padişahın niyeti aşıldı, şarkı ve güneyi emniyete almadan dönmekti.

19 Mayıs'ta Kemah Safevilerden alındı. Sonra Maraş ve Elbistan'a inerek harekât

Çaldıran Savaşı'nın bir tasviri (Selimnâme 131b).

sırasında kendisinden süvari kuvveti istendiği halde Osmanlı ordusuna destek vermek şöyle dursun, ordunun yiyecek kollarını vuran Dulkadirli Beyliği'nin üzerine yürüdü. Dulkadirli hükümdarı Alaüddeve Bey, Sultan Selim'in annesinin babası, Sultan II. Bayezid'in de dayısı idi. 12 Haziran'da Turnadağ Meydan Muharebesi ile mağlup düştü ve Dulkadirli memleketi fethedildi. Kayseri'de Anadolu askeri terhis edildi.

11 Temmuz 1515'te padişah İstanbul'a vasil oldu. İlk işi yeniçeri isyanlarından mesul olanları tespit ettirip cezalandırmak oldu. Defterdar Tâcizâde Câfer Çelebi bunlardan biridir. Askeri zapturapt altına almakta kusuru görülen Hersekzâde Ahmed Paşa ile ikinci vezir Dukakinzâde Ahmed Paşa Amasya'da azledilmişlerdi. Bunlardan Dukakinzâde, Dulkadıroğlu ile ittifak yapıp mektuplaştığı anlaşılınca idam ettirildi. Benzer durumları engellemek amacıyla yeniçeri ağalarının saraydan tayin edilmesi hakkında yeni bir kanun çıkarıldı. Çaldıran zaferinden sonra Sultan Selim "Şah" unvanını kullanmış; hatta "Sultan Selim Şah" diye sikke bastırmıştır. Bu sikkeye Şahi denir. Ayrıca etimolojisi pek de hoş olmayan "Yavuz" unvanı, düşmanları tarafından, bu hadiseden sonra kendisine verilmiştir.

Süleyman
KızıltoprakProf. Dr.
Mimar Sinan
Üniversitesi
Rektör Yar-
dımcısı

BABA YAVUZ'DAN OĞUL KANUNİ'YE MİRAS 7 KIZILELMA

YAVUZ SULTAN SELİM SİNA ÇÖLÜ'NÜ GEÇMEYİ BAŞARAN, ÜÇ BÜYÜK MEYDAN SAVAŞINDA ZAFER ELDE EDEREK SINIRLARINI AFRIKA'YA TAŞIYAN VE İSLAM BİRLİĞİ İÇİN MÜCADELE VEREN ASKERİ VE SİYASİ BİR DEHÂDİR. AYRICA SELEFLERİNİN ULAŞMAYA ÇALIŞTIĞI PEK ÇOK HEDEF ONUN SALTANAT DÖNEMİNDE GERÇEKLEŞMİŞTİR. İŞTE EN VİZYONER PADİŞAHIN OSMANLI'YA HEDİYE ETTİĞİ 7 KIZILELMA.

1 Stratejik açıdan savunulabilir sınırlara ulaşılmasını sağladı

Yavuz Sultan Selim devletin ekonomik, siyasi ve kültürel büyüme hedeflerini başarıyla rayına oturtmuş; sınırları 8 yılda 2.5 kat büyütürken kısa süren padişahlığı sırasında devletin stratejik açıdan savunulabilir sınırlara ulaşmasını sağlamıştır.

2 Anadolu'da birlik ve beraberliği inşa etti

Anadolu'daki sınırları genişletmek gayesiyle iki yönden doğuya hareket etti. Bir taraftan Toroslar, Nur dağları ve Fırat'ın ötesine; diğer yönden de Zagros dağları, Kars ve Erzurum'u birleştiren coğrafyayı birleştirmek istiyordu. Zira Osmanlı padişahları için en can alıcı hususlardan

biri Avrupa'ya yapılan seferler sırasında devletin sırtını verdiği Anadolu'da birlik ve beraberliği sağlamaktı. Yıldırım Bayezid devrinde bu problem ciddi anlamda çözüldüyse de 1402'deki Ankara Savaşı'ndan sonra her şey alt üst olmuştu. Bu amaç doğrultusunda Fatih devrinden itibaren önemli kazanımlar elde edilmiş ve Yavuz devrinde bu amaç büyük ölçüde gerçekleşmiştir.

3 Portekiz tehdidine son vermek için Mısır'a yöneldi

1513 yılında Portekiz donanması Sevâkin ve Kamaran limanlarını işgal edip yağmaladı. Amaçları Sevâkin veya Massava' limanında büyük bir askeri üs kurmak ve kale inşa etmekte. Osmanlı denizcilerinden Selman Reis, Memlûk Devleti adına Portekizlilere

KIZILDIRMA

karşı mücadeleye katıldı. Payitahta yazdığı raporlarda Kızıldeniz ve Hint Okyanusu'ndaki Portekiz tehdidine dair ayrıntılar verdi. Yavuz Sultan Selim Mısır seferiyle Endülüs'teki İslam hâkimiyeti sona erdikten sonra kuzey Afrika ve Kızıldeniz'i işgal amaçlı gemileriyle tehdit eden İspanyol ve Portekiz saldırılarına karşı koyma azminde olmuştur.

Portekizliler Cidde Limanı'nı bombalayıp Mekke ve Medine'yi istila tehditleri savurduğunda Osmanlı Devleti kutsal şehirleri koruma sorumluluğunu üstlendi. Ayrıca Osmanlı Devleti'nin batıya doğru sağlıklı ilerleyebilmesi için doğu ve güney sınırlarını emniyete alma gereği de duymuştur. Kanuni döneminde Arap yarımadası ve Afrika'da bazı bölgeler de Osmanlı egemenliğine girdi. Bu gelişmeler üzerine Portekizliler Mısır'a ve Kızıldeniz'e hâkim olan Türklerin bölgedeki varlıklarına son vermek amacıyla 16. yüzyılın ikinci yarısına kadar Osmanlı Devleti ile ciddi bir mücadele yürüttüler.¹

4 Hâkimiyetini kadim kıta Afrika'ya ulaştırdı

1517 yılında Mısır'ın sınırlarına dahil edilmesiyle Osmanlı Devleti Afrika topraklarında da genişlemeye başladı. Selman Reis Osmanlıların Kızıldeniz'de tutunmasını sağlayan bir strateji geliştirmiş, Osmanlı-Portekiz mücadelesinde önemli rol oynamış ve Portekiz tehdidine karşı ciddi bir mücadele göstermiştir. Onun Kızıldeniz'in güvenliği ve Portekizlilere karşı mücadelede Sevâkin'i stratejik bakımdan önemli göstermesi ayrıca dikkate değerdir.

Selman Reis Kızıldeniz ve Hint Okyanusu'nda Portekiz saldırılarına karşı hem başarılı mücadeleler gerçekleştirdi, hem de bu konularda Babiali'de görev yapan devlet adamlarının dikkatini çekecek etraflıca raporlar yazdı. Portekiz'in elinde bulunan yerler hakkında bilgi vermekle birlikte, Kızıldeniz'in Afrika sahillerinde bulunan Sevâkin, Zeyla' ve Habeş topraklarının önemini de vurguladı.²

5 Selçuklu'dan Osmanlı'ya miras olan "İslam Birliği" idealini gerçekleştirdi

Türkler İslamla tanıştıktan sonra, kendilerini Hilâfet'in korunmasına adanmışlar. Bu bakımdan, İslam toplumunun bütünlüğünün bozulmaması için büyük Türk sultanları arasında bir süreklilik hâkimdir. Heterodoks saldırılar, Moğol istilaları ve Haçlı işgaline karşı cesaretle harekete geçen Tuğrul Bey, Sultan Baybars ve Yavuz Selim farklı devirlerde aynı gaye ile hareket etmişlerdir.

Hilâfet merkezi Bağdat'ı korumak Selçuklu sultanlarının en büyük önceliği olmuştur. 1055 yılında Şii Büveyhi hâkimiyetine son veren Tuğrul Bey, Abbasi Halifesini askeri ve siyasi açıdan himayesi altına aldı. Ardından Moğol istilası neticesinde Bağdat Hilâfet merkezi yıkılınca, Moğolları durduran bir başka güç Kahire'den hareket etti. 3 Eylül 1260'da Aynicâlût'ta Moğollara karşı zafer kazandıktan sonra Memlûk tahtına oturan Sultan Baybars (1260-77) Abbasi Hilâfetini Mısır'da yeniden kurmuş ve "Hâdimü'l-Haremeyn" unvanını kullanmaya başlamıştı. Kahire'yi merkez olarak Doğu Akdeniz kıyılarından Ana-

dolu'ya uzanan coğrafyada birlik ve güvenliği sağlamaya önem verirken, Moğollar ve Haçlılarla mücadele etti ve büyük ölçüde başarılı oldu.

Yavuz Sultan Selim de Baybars'ın güneyden kuzeye genişleme siyasetini kuzeyden güneye doğru gerçekleştirmiştir. Her ikisi de kutsal şehirlerin güvenliğini sağlamayı bir vecibe gibi görmüştür. İkisi de Müslümanların Hac ibadetini güven içinde yapmalarını sağlamak noktasında hem Mekke ve Medine'ye ulaşan yolların, hem de bu kutsal şehirlerin iç ve dış emniyetinin sorumluluğunu üstlendiler. "Hâdimü'l-Haremeyn" unvanını kullandılar. Mısır seferiyle birlikte Kudüs'ten sonra Mekke ve Medine'nin savunma, bayındırlık ve iâşe hizmetlerini sağlama görevi de "Hâdimü'l-Haremeyn" unvanıyla Osmanlı sultanlarına geçti.

6 Türk-İslam dünyasının liderliğini İstanbul'a taşıdı

Yavuz şehzadeligi sırasında iyi bir eğitim almıştı. Farsça ve Arapçayı iyi bilirdi. 8 yıllık iktidarında üç büyük meydan savaşı kazanarak ciddi bir tehdit olan Safeviler bertaraf edildiği gibi Memlûk topraklarının tamamı ele geçirildi. Bu başarıda vizyoner bir padişah olan Yavuz Sultan Selim'in teknolojiyi ve harp tekniklerini iyi kullanmasının payı büyüktür.

Tahta geçtiği anda devletin iki önemli meydan okumayla karşı karşıya kaldığını gören Yavuz, zaferle sonuçlanan üç büyük meydan muharebesiyle bu tehditleri bertaraf etmiştir. 23 Ağustos 1514 Çaldıran zaferi ile Safevileri, 24 Ağustos 1516'da Mercidâbık ve 22 Ocak 1517'de Ridaniye zaferi

ile Memlûkları yendi. Şah İsmail'in savaşçı Türkmenleri ile kökleri Türk ve Çerkes olan ancak hepsi Türkçe konuşan askeri sınıfın yönettiği Mısır Memlûk Devleti'ne karşı elde edilen zaferler Türk ve İslam dünyasının liderliğini İstanbul'a taşımıştır. Ayrıca Doğu Akdeniz ve Ortadoğu'da İpek Yolu'na hâkim olmuştur.

7 Devletin bekasının denizlerdeki üstünlükten geçtiğini gördü

Yavuz'un hedeflerinden biri de doğu ve güney sınırlarını güvence altına aldıktan sonra batıya yönelmektir. "Zamanın İskenderi" sıfatı verilen Yavuz, Büyük İskender'in doğuyu ve batıyı birleştiren cihan imparatorluğu projesini kendi zamanında gerçekleştirmek bağlamında oğluna oldukça elverişli büyük miras bırakmıştır.³ Ana hatlarını Fatih'in gerçekleştirdiği cihangir devlet/süper güç idealini bir adım daha öteye taşıyarak kendisinden sonra tahta geçen Kanuni Sultan Süleyman'a güçlü bir devlet bırakmak suretiyle onun iç ve dış siyasette önünü açmıştır. Devletin bekası için hem karadan, hem de denizden genişlemesi gerektiğini gören I. Selim'e göre bu stratejik hedef oğlunun vazifesidir.

Dipnotlar:

1. Doğu Afrika'da ve Kızıldeniz sahillerinde Sudan'ın en uç bölgelerini Osmanlı topraklarına katan ve Yemen'de valilik yapan Kanuni devrinin büyük devlet adamlarından Özdemir Paşa, -bugün Eritre ve çevresini içeren Habeş Eyaletini kurdu. Daha fazla bilgi için bkz. Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Güney Siyaseti: Habeş Eyaleti*, TTK, Ankara 1996, s. 37.
2. İdris Bostan, "Selman Reis" TD-VIA, 2009, C. 36, s. 444-6.
3. Feridun Emecen, "Selim I", TD-VIA, 2009, C. 36, s. 407-14.

D O S Y A

Yale Üniversitesi'nden Prof. Alan Mikhail

“Yavuz Bütün Dünyayı Osmanlı Yapmak Arzusundaydı”

Yavuz'un Mısır'ı fethi, Fatih'in İstanbul'u fethinden önemlidir!

“Bugün bildiğimiz dünyayı Osmanlı İmparatorluğu kurdu” diyen Yale Üniversitesi Tarih Profesörü ve Tarih Bölümü Başkanı Prof. Alan Mikhail'e göre Osmanlıları anlamaksızın, ne geçmiş ne de gelecek anlaşılabilir. Osmanlı'yı bu derece önemli kılan ise 1453'te gerçekleşen İstanbul'un fethi değil, Yavuz'un 1516-17'deki Mısır seferidir. Yavuz Sultan Selim hakkındaki revizyonist çalışması *God's Shadow* geçtiğimiz Ağustos ayında okurla buluşan Mikhail'le sıcağı sıcağına kitabı ve Yavuz'un fetih politikası üzerine konuştuk. Batılı bir profesörün gözünden Muhteşem Yavuz'la şok edici bir buluşmaya hazır mısınız?

38

Derin
Tarih
EYLÜL
2020

ALAN MIKHAIL

Hem Türkiye'de, hem de dünyada Yavuz Sultan Selim hakkındaki literatürün cız olduğunu görüyoruz. Bu anlamda God's Shadow (Tanrı'nın Gölgesi) revizyonist bir çalışma. Sizi Yavuz Sultan Selim'le ilgili önceki çalışmalarda tatmin etmeyen taraf neydi?

Dünyamızı daha kapsamlı bir anlatımını sunmak ve son 500 yıllık tarihin günümüze nasıl şekillendiğini göstermek istedim. 1500 yılında Avrupa'dan Çin'e kadar herhangi bir siyasî veya dinî liderden dönemin en önemli jeopolitik güçlerini saymasını isteseydik, Osmanlı İmparatorluğu ilk sırada veya ona yakın bir yerde olurdu. Oysa Türkiye dışına çıktığımızda, tarih eserleri Osmanlı İmparatorluğu'nu nadiren içermektedir. Kitabım Osmanlıların hak ettiği yeri yeniden kazanmalarına yardım etmekte; İmparatorluk tarihinin merkezinde yer alan bir şahsiyetin, yani Sultan I. Selim'in hayatı ve dönemine odaklanmaktadır. *God's Shadow* modern dünyanın tamamen yeni bir tarihçesini sunmaktadır. Amerikalıların çoğu ABD'nin tarihinin -ne kadar tartışmalı ve eksik olursa olsun- Avrupa, Yerli Amerika ve Afrika'dan türettiğine inanıyor. Kitabımın argümanlarından biri de, Osmanlılar ve İslamın bütün bu kültürleri ve tarihleri şekillendirdiği, dolayısıyla Amerika'nın tarihini tam ve doğru anlayabilmek için bu diğer tarihleri de kavramamız gerektiğidir.

Tarihe nasıl bakmak daha sağlıklı olurdu?

Osmanlılar ve İslamın Avrupa ve Amerika tarihlerinden çok uzak olduğunu görmenin önemli olduğunu düşünüyorum. 2070 yılına kadar İslamın dünyanın en büyük dini olma bakımından Hıristiyanlığın yerini alacağı tahmin ediliyor. Bu yüzden dünya tarihinde İslamın karmaşık rolünü anlamak her zamankinden daha gerekli hale gelmiştir. Kolaycı, tarihdışı Batı'nın doğuşu öyküsünün ve ucuz medeniyetler çatışması kavramının ötesine geçmemiz gerek! İslam son 500 yıllık tarihin merkezinde yer alıyordu. Anlaşılması ve kendi tarihlerimize katılması gereken en önemli tarihî güçtü ve halen de öyledir. İslamın en önde gelen tarihî temsilcilerini, yani Osmanlıları anlamaksızın, ne geçmişini ne de geleceği anlayabiliriz. Osmanlılar 1500 yılında bilinen dünyanın tam merkezinde yer alıyordu. Bugün bildiğimiz dünyayı Osmanlı İmparatorluğu kurdu. Amerikalıların, tarihlerinin, üstünkörü geçilen, baskılanan ve görmezden gelinen Osmanlı İmparatorluğu'nun derin ve kalıcı izini taşıdığını anlamasını istiyorum. Kitabım işte bu tarihi restore etmektedir.

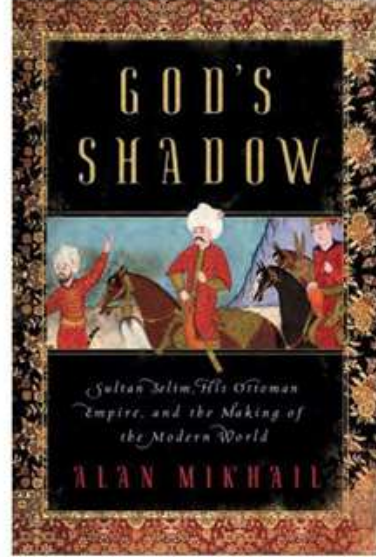
Diğer kitaplarda Osmanlı Mısır'ı ana eksen oluşturuyor. Türkçeye de

tercüme edilen ve büyük ilgi gören *Under Osman's Tree*'de (Osman'ın Ağacı Altında) İmparatorluğun en büyük gıda tedarikçisi olan Mısır'a odaklanırken ekoloji-siyaset ilişkisini merkeze alıyor, yöntem olarak çevre tarihçiliğini kullanıyorsunuz. Tarih yazımında dikkat ettiğiniz metot ve prensipler neler?

Arap dünyasındaki Osmanlı İmparatorluğu tarihine her zaman ilgi duydum. Bu noktaya kadar, konuyu *Under Osman's Tree* adlı eserimde çevre tarihi yoluyla ele aldım. Osmanlı İmparatorluğu'nun Arap dünyasındaki kurucu yılları elbette 1516-17 yıllarıdır ve işte bunu görerek *God's Shadow* projesine başladım. 1516-17 yıllarındaki Osmanlıların Memlük topraklarını fethetmesini, küresel tarihin bir anı olarak anlatmak ilgimi çekti. Böylesine önemli bir fethi, böylesine önemli bir tarihî olayı biz hâlâ tamamen kavramadığımız gibi doğru bir anlatımına da sahip değiliz. Elbette bazı çalışmalar var. Bu alandaki boşluğu abartmak istemiyorum; ama bu çalışmaların çok az olması oldukça şaşırtıcıdır. Bunun bir nedeninin Memlük tarihinin sona ermesi olduğunu düşünüyorum. Osmanlı tarihçileri ise Arap dünyası ile yalnızca başlangıç dönemi bakımından ilgilenmektedir. Sonuç olarak 1516-17 yılları bu İmparatorluk bitiş ve başlangıcının kırma noktalarında denk geldiği için bu dönemin üzerinde durmak istedim.

Bu fetih bir İmparatorluğun hem dünya sahnesindeki hem de bölgesel önemini tarihteki diğer tüm anlardan daha fazla değiştirmektedir. Bu yüzden hem Osmanlı tarihinin dönüm noktası, hem de küresel bir dönüm noktası olarak 1516 ve 1517'yi anlamak -bu fethin İmparatorluk içinde ve dışındaki dünyayı nasıl değiştirdiğini öğrenmek- istediğim. *God's Shadow*'u Osmanlı ve Ortadoğu tarihi alanında çalışanlardan çok, bu alan dışındaki akademisyenler için yazdım. Onlara Osmanlı İmparatorluğu ve İslam olmaksızın kendi alanları hakkında düşünemeyeceklerini göstermek istiyorum. İmparatorluğun bu dönemdeki yayılması, erken modern dünya -ve iddia ediyorum ki sonrası- araştırmalarının merkezini oluşturmak zorundadır.

Bu yüzden çalışmamın tamamında, Osmanlıların Arap dünyasına nasıl geldiklerini, bu egemenliğin ne anlama geldiğini ve önemini anlamaya çalıştım. Osmanlı İmparatorluğu ve/veya Arap dünyası tarihine ilgi duyan her tarihinin bu anı anlaması zorunludur. Ayrıca bu kitabın Osmanlı tarihini küresel tarihin ilgi alanlarıyla ilişkilendirmeyi amaçlayan önceki çalışmam benzer olduğunu söylemek isterim. Daha önce çevresel bağlamda bunu yaparken, burada daha geleneksel jeopolitik, ticaret ve savaş metodolojisi yoluyla yapmayı deniyorum.

God's Shadow'a göre Mısır seferi, Osmanlı tarihinin olduğu kadar dünya tarihinin de dönüm noktalarından biridir.

Bugünkü dünyayı Osmanlılar kurmuştur

Kitabınızda "Selim bütün dünyayı Osmanlı yapmak niyetindeydi" diyorsunuz. Sizi böyle düşünmeye iten Yavuz Sultan Selim'in hangi faaliyet ve tasarıları oldu? Yavuz "bütün dünyayı Osmanlı" yapabilir miydi sahiden?

Tarihçiler 1500 yılı ve yakınlarındaki olaylar setine düzenli olarak çeşitli derecelerde önem atfederler. Bunlara çeşitli anlamlarla 1492, Reform hareketi, ticaretin doğuşu, günümüzde çeşitli kısımlar altında varlığını sürdüren ülkelerin kuruluşu, Atlantik ötesi köle ticareti ve Akdeniz güçlerinin Hint Okyanusu dünyasına girişi de dahildir. Bütün bunların erken modern çağ ve günümüzü anlamada hayati önem taşıdığına inanıyorum. Kitabımda bu olayların her birine ilişkin anlayışımızın eksik olduğunu, çünkü bu olaylarda Osmanlılar ve İslamın rolünü tam olarak henüz anlamadığımızı savunuyorum.

Eğer bu olayların hepsini veya herhangi birini önemli görüyorsanız -ki ilim adamlarının çoğunluğunun öyle gördüğünü düşünüyorum- o zaman Osmanlıların ve İslam dünyasının bütün bu olaylara katkılarını anlamak zorundasınız. İşte dünyayı Osmanlılar kurdu dediğimde kastettiğim budur.

Çok iyi tanıdığımız tarihî aktörlerin hayatında İslamın bu kadar çok yer alması

DOSYA

karşın, haklarında yazdığımız tarihlerde bu kadar eksik olması çok şaşırtıcı. Kolomb'un seyahatleri hakkındaki günlüğünün daha ilk sayfasında İslam önde ve merkezde olup onun Atlantik seyahatleriyle doğrudan bağlantılıdır. Şöyle diyor: "Ekselansları Avrupa'ya egemen olan Mağribilerle savaşı bitirdiğinde... siz Ekselansları beni, Christopher Columbus'u Hindistan'ın bu kısımlarını, bu toprakların prensleri ve topraklarını görmek ve onlarla iletişim kurmanın en iyi yollarını bulmak üzere göndermeye karar verdiniz."

Buna rağmen tarihçiler 1492 yılını iki olaya indirgemişlerdir: ya seyahatlerle veya İspanya'nın Katolik sarcağı altında birleştirilmesi (Reconquista), Yahudilerin ve nihayet

Mağribilerin bu topraklardan sürülmesiyle ilgilendiler. Kolomb'un günlüğünde yaptığı gibi, bu ikisini birleştirmek istiyorum. Çünkü bu haliyle tarihî bakımdan daha doğru ve aydınlatıcı olacaktır. Kolomb ve Amerika'yı istila edenlerin ilk kuşağı, İslam ve Yeni Dünya'yı birlikte düşünmüşlerdi.

İslam kaynaklarda yer almasına rağmen, anlatımlarımızda henüz yok. Meksika'yı istilası esnasında Cortés 400 cami gördüğünü yazar. Montezuma'yı sultan olarak adlandırmakta; Aztek kadınlarına ise "Mağribî kadınlar" demektedir. Tuhaf bir yerde görülen bu parlak İslam ışıklarının açıklanması gerekir. Ve kitabımın bir kısmında bunu yapmaya çalışıyorum. Bu ilk kâşifler kuşağına Cortés, Atlantik'i geç-

meden önce İspanya ve Kuzey Afrika'da savaşan birçok Müslümanı da dâhil etmektedir. Başlıca medeniyet düşmanları olarak -bu terminolojiyi onlar kullandığı için kasıtlı olarak kullanıyorum- İslam yeryüzündeki ve savaş alanındaki en büyük ötek'i temsil ediyordu. Savaşı ve farklılığı Eski Dünya'da Müslümanlarla yaptıkları savaşlar yoluyla anlamışlardı. Her nasılsa Atlantik'i aşarken bunu unutmadılar. Yeni Dünya'ya eski dünya zihniyetiyle geldiler. 1492 yılının trajik tarihini anlamının anahtarı budur. Bu anahtar olmaksızın hikâyeyi tam ve doğru olarak kavrayamayız.

Aynı şekilde Martin Luther meselesinde de önemli ve derin bir İslam ve Osmanlı yönü vardır. Luther İslam ve Osmanlı'ya da onun daima kullandığı ismiyle "Türkler" hakkında çok şey yazmıştır. Onların kendisinin Katolik kilisesindeki yozlaşmanın nedeni olarak gördüğü ruhbanlık ve ikon karşılığına hayran olmuştur. Hatta Kur'an'ın bir Almanca tercümesine sponsor olmayı bile düşünmüştür (Ancak bunu hiçbir zaman yapmadı).

Elbette bunları ilk fark eden ben değilim; ancak İslami Protestanlığın erken dönem tarihinin parçası yapmanın ne anlama geleceğini ciddi biçimde değerlendirmek istiyorum. Bu, söylem ve teoloji bakımından, ama aynı zamanda jeopolitik olarak Luther'i anlamının anahtarıdır. Çünkü Osmanlılara karşı savunmaya geçmek için harekete geçmeleri yüzünden Katolik devletler ilk Protestan ayaklanmalarını bastırarak askerî güç ayıramamışlardır.

Yine Kolomb'da olduğu gibi Luther bahsinde de, İslam dini kaynaklarda zikredilir. Bu bir sürpriz değildir. 15. ve 16. yüzyılda İslam ve Osmanlılar dünyadaki merkezî ve önemli güçlerdi. İslamın "modern dünyanın inşası" tarihlerimizde yer almaması, muazzam siyasi sonuçları olan bir hatadır ve tamamen bizim hatamızdır.

"Selim Fas'ı ele geçirmiş olsaydı, dünya tarihini tamamen yeniden canlandırır; çünkü Fas Osmanlı yapılsaydı, Tanrı'nın gölgesi Atlantik'e kadar uzanabilir ve hatta belki de o okyanusu geçebilirdi" diyorsunuz. Tanrı'nın gölgesi Atlantik'e kadar uzanabilseydi bugün ne değişmiş olurdu?

Elbette tüm bunlar hipotetiktir. Beni en çok ilgilendiren husus, bir potansiyel! Osmanlı işgalinin bile İspanya için anlamı ve bu ihtimalin söylentilerinin dahi Katolik güçleri motive etmeye yetmesidir. Osmanlılar Kuzey Afrika'da batıya doğru ilerledikçe İspanya'da tehlike çanları çalmaya başladı. Yeni Dünya'da birçok yeni çıkar alanıyla zor durumda olan İspanya, Osmanlıların

Alan Mikhail'e göre Osmanlı tarihindeki en muhteşem padişah I. Selim'dir.

ALAN MIKHAIL

Fas'taki planlarının temsil ettiği varoluşsal tehdidi anladı: Eğer Fas Osmanlıların eline geçerse, sırada İberya olacaktı. Hemen askerî kaynaklarını yeniden planladı. Amerika'daki yeni kâfir düşmanlarla savaşmaktan henüz dönen binlerce Haçlı İspanyol askerî, hemen Kuzey Afrika'daki orijinal kâfir rakipleriyle savaşmaya gönderildi, Hatta Hernan Cortés'in kendisi bile sonunda Meksika'dan uzun ve maceralı askerî kariyerinin son savaşını 1541 yılında Cezayir'de Barbaros Hayrettin Paşa'ya karşı vermek için döndü. Yeni Dünya'nın fatihleri olarak göklere çıkarılan ünlerine rağmen, en ünlü temsilcisi Cortés olan bu İspanyol askerler kuşağı, kariyerlerini Eski Dünya'daki Müslümanlara karşı savaşarak başlattı ve bitirdi.

1517 yılı sonrası Amerika'dan döndüklerinde, bu fatih-haçlılar ayrılırken geride bıraktıklarından çok farklı bir dünya ile karşılaştılar. Martin Luther kendisini Katolik Avrupa'nın kalbinde iç düşman ilan etmiş, Hıristiyanlık âlemini bir dinî iç savaşa sürüküyordu. Sultan Selim sayesinde Osmanlı İmparatorluğu 1492 yılına kıyasla Akdeniz'in etrafında muazzam büyüklükte toprakları ele geçirmiş ve İspanya'nın eşliğine kadar gelmişti. 1497 yılında Ümit Burnu'nun dönülmesi ve Hint Okyanusu etrafında Avrupa ticaret merkezlerinin kurulması, Avrupa'nın emperyal hırslarının tamamen farklı bir coğrafyasını yaratmıştı. Yeni Dünya'da yerli Amerikalıların varlığı, bin yıldan fazla bir süredir Hıristiyanların Tanrının yarattıkları hakkında bildikleri hemen her şeye karşı teolojik bir tehdit oluşturunuyordu.

Bu yüzden Fas, İmparatorluklar arasındaki bir sınırdan daha fazlasıydı. İslam ile Hıristiyanlık, Avrasya ile Atlantik dünyası arasında, geçmiş ve gelecek arasında bir dayanak noktası olarak duruyordu. Fas için yapılan savaş Katoliklerin mi yoksa düşmanlarının mı galip geleceğini; Eski Dünya'nın mı yoksa Yeni Dünya'nın mı küresel egemenliğin anahtarı olacağını; 16. yüzyıl başlarında ve sonrasında dünya tarihinin seyrini Osmanlıların mı yoksa Avrupalıların mı şekillendireceğini belirleyecekti.

Önceki sorudan hareketle sorarsak, Yavuz'un Kuzey Afrika'nın tamamını ele geçirmesini engelleyen faktörler neler olmuştur?

Fas savaşı hiçbir zaman gerçekleşmedi. Bu yüzden o yıllarda Osmanlıların Fas'ı fethetmesinin ne anlama geleceğini hiçbir zaman bilemeyeceğiz. Sultan Selim kuvvetlerinden bir kısmını Kuzey Afrika'ya yönlendirdiyse de henüz önemli bir aşama kaydedilmeden hayatını kaybetti.

'Muhteşem' unvanını Süleyman'dan çok Selim hak eder

Yavuz Sultan Selim'in 8 yıllık saltanatında Doğu Akdeniz ve Ortadoğu topraklarını imparatorluğa katma başarısını nasıl açıklayabiliriz? Bu açıdan oğlu Muhteşem Süleyman'ın başarıları için hangi açılardan elverişli bir ortam hazırlamıştı?

Evet, kitabımdaki argümanlardan biri Sultan Selim'in, Kanuni Sultan Süleyman'ın Osmanlı tarihindeki en önemli padişahlardan biri haline gelmesini sağlayan imparatorluk altyapısını kurduğudur. Oğlunun imparatorluğun 36 padişahının hepsinden daha kolay biçimde tahta çıkmasını sağlamanın ötesinde, Selim Süleyman'ın başarılarının zeminini muazzam toprak fetihleriyle hazırladı. Diğer tüm padişahlardan daha fazla fetih yapan Selim'in imparatorluğun topraklarını neredeyse üç katına çıkarması, 1517 yılı sonrası Osmanlı İmparatorluğu'nun küresel tarih üzerindeki büyük etkilerini açıklamaya yardım etmektedir. Süleyman'ın taht dönemine atfedilen ihtişamın büyük bir kısmı, tamamen veya kısmen, Osmanlıların coğrafi üstünlüğünden kaynaklanmaktadır. Süleyman tahta bir dünya imparatorluğunu miras olarak devralan ilk padişah olarak çıkmıştır.

Selim'in yayılması Osmanlıların erken dönem modern diplomasinin merkezine yerleştiği, dolayısıyla dünyanın farklı devletlerinin Osmanlıların devasa askerî gücüne karşı koymanın yollarını araştırması nedeniyle, imparatorluk hakkında çok geniş bir yabancı belgeler koleksiyonu oluşmuştur. Süleyman bu artan küresel diplomatik nüfuzu da miras olarak devralmıştır. Gerçekten de tarihçilerin Süleyman ve dönemine bu kadar çok ilgi göstermelerinin nedenlerinden biri, bu kadar zengin kaynağın varlığıdır. Bunlara ilave olarak, Sultanın Avrupa devletleri ve diğer devletlerle uzun yazışmaları ve aynı zamanda çoğu Venedikliler tarafından üretilmiş gizli keşif raporları bulunmaktadır. Bu dokümanların çoğunun Avrupa dillerinde yazıldığı ve Avrupa kütüphanelerinde bulunduğu dikkate alındığında, Osmanlı İmparatorluğu hakkında yazan Avrupalı tarihçiler için en erken ulaşılabilen kaynaklardan bazıları bunlar olmuştur, bu yüzden bu tarihçiler Selim'den çok Süleyman'ı Avrupa'nın imparatorluğa ve onun tarihine ilişkin artan bilgisinin merkezine yerleştirmişlerdir.

Süleyman'dan çok -aslında İmparatorluğun altı asrı boyunca tahta çıkan diğer 35 padişahın hepsinden çok- Sultan Selim Osmanlı İmparatorluğu'nu küresel bir

Selim'in dünya sahnesine yansıyan engin gölgesinden bu yana geçen 500 yıl içinde, günümüzün Ortadoğu ve Akdeniz dünyasının konturları büyük ölçüde onun kurduğu şekliyle kalmıştır ve onun birleştirdiği kıtaların tarihleri onun ilk kez açtığı yolları izlemeye devam etmektedir.

41
Derin
Tarih
Eylül
2020

ALAN MIKHAIL KİMDİR?

Yale Üniversitesi Tarih Profesörü ve Tarih Bölümü Başkanı Alan Mikhail, Ortadoğu ve küresel tarih alanındaki çalışmaları ile tanınıyor. Ortadoğu ve çevre tarihi alanlarında çok sayıda ödül alan, beş kitap ve 30'dan fazla bilimsel makalenin yazarı olan Mikhail'ın 2017'de çıkan ve 2019'da *Osman'ın Ağacı Altında* adıyla Türkçeye kazandırılan *Under Osman's Tree* kitabı Osmanlı ve Türk Araştırmaları Derneği'nden Fuat Köprülü Kitap Ödülü'ne layık görüldü. Yavuz Sultan Selim hakkındaki *God's Shadow* ise geçtiğimiz Ağustos ayında raftardaki yerini aldı. Diğer kitapları; *The Animal in Ottoman Egypt* (2014), *Water on Sand: Environmental Histories of the Middle East and North Africa* (2013), *Nature and Empire in Ottoman Egypt: An Environmental History* (2011).

DOSYA

Sultan Selim'in Topkapı Sarayı Müzesi'nde sergilenen kaftanı.

siyasî ve askerî güce dönüştürmüştür. Selim'in dünya sahnesine yansıyan engin gölgesinden bu yana geçen 500 yıl içinde, günümüzün Ortadoğu ve Akdeniz dünyasının konturları büyük ölçüde onun kurduğu şekliyle kalmıştır ve onun birleştirdiği kıtaların tarihleri onun ilk kez açtığı yolları izlemeye devam etmektedir. Süleyman'dan çok Sultan Selim, Osmanlı tarihindeki en muhteşem padişahtır.

Peki ya Ortadoğu? Bir Ortadoğu uzmanı olarak cevaplamanızı istersek, Yavuz Sultan Selim'in Ortadoğu tarihine etkisi ne olmuştur?

Bu kitabımın Osmanlıların Ortadoğu'yu fethini anlamada yeni yönlerden yardımcı olmasını umuyorum. 1516-17 yılları öncesinde, Osmanlı İmparatorluğu'na -tebaasının çoğunluğunun Hristiyan olduğunu hatırlatırım- hoşgörü, bir tür ekümenik yönetim, hafif bir İslamî dokunuş içinde Hristiyanlar, Yahudiler ve Müslümanların iç içe yaşadığı ve birbirini sevdiği tasasız bir tür İslamın damgasını vurduğu görüşüne

karşı çıkıyorum. Burada savunulan argüman, İslamın Arap ve diğer versiyonlarından farklı, özellikle demokratik ve hoşgörülü Türk versiyonunun egemen olduğudur.

Rivayetlere göre, 1516-17 dönemi bütün bu Müslümanları ve tüm Arapları bir araya getirmiş ve aniden imparatorluk farklı bir yere dönüşmüştür. Artık daha çok "İslamî" daha az Türk'tür. Yani daha az hoşgörülü, daha az demokratik ve genel olarak daha kötüdür. 1516-17 öncesi, tahttaki hanedan olmasa bile, bizler hoşgörülü, ekümenik, temelde Hristiyan nüfus çoğunluğuna sahip bir Hristiyan imparatorluğu iddik. Bu yıllardan sonra imparatorluk artık açgözlü, şiddet eğilimli, hoşgörüsüz, gerici ve Müslüman nüfus çoğunluğuna sahiptir. Bu görüş Hristiyanlık iyi, İslam kötüdür anlayışı kadar kabadır. Bu hikâye 1516-17 yılındaki bir kayıp hikâyesidir: İmparatorluk artık imparatorluk değildir.

İmparatorluğun artık imparatorluk olmadığına katılıyorum; ancak bu yılları Türk

gayrimüslim demokratik masumiyetinin kaybı olarak okumak, yalnızca yüzeysel bakımdan ideolojik olmakla kalmaz; aynı zamanda ampirik olarak da yanlıştır. O tarihteki imparatorluğun kendi şartları içinde baktığımızda, sonraki dört asır boyunca var olacak imparatorluğun başlangıcından farklı olduğu açıktır.

İşte 1516-17 yıllarını 1453 yılından daha önemli görmemin bir nedeni budur. Bu görüşü benimsememin kısmî nedeni, bir Hristiyan imparatorluğunun yenilmesi ve dolayısıyla kontrol düğmesinin Hristiyanlardan Osmanlılara geçmesidir. Ve ayrıca Hristiyanlık âlemi bu kayba çok büyük anlamlar yüklemiştir. Bana göre, Konstantinapol şu ya da bu şekilde fethedilecekti. Bu yüzden dürüstçe söylemek gerekirse, 1453 yılının yaşanması birçok açıdan kaçınılmazdı. Ancak imparatorluğu gerçekten değiştiren ve tarihinin geri kalan kısmı boyunca dominant güç haline getiren, 1453 değil, 1516-17'dir. Bu yüzden yine tekrarlıyorum ki, bu başlangıç noktasını anlamak çok ama çok önemlidir.

Yavuz'un şahsında sizi etkileyen ve God's Shadow'u kaleme almak suretiyle ilk soruda değindiğimiz cılız literatüre güçlü bir katkı sunmaya iten ne oldu?

Yavuz'un şahsından etkilendiğimi söylemem doğru olmaz. Ben daha çok onun hayatı ve döneminin, Osmanlıların dünya tarihini şekillendirme rolü hakkında neler anlattığı ile ilgileniyorum. Selim 1470 yılında, padişahın dördüncü oğlu olarak dünyaya geldi. Babası hiçbir zaman onu velihaht olarak görmedi. Bekleyebileceği en iyi şey, lüks ve keyif içinde yaşamaktı. 17 yaşına geldiğinde Osmanlı başkentinden olabilecek en uzak yerlerden biri olan Trabzon'un valisi oldu. Ancak askerî gücünü imparatorluğun kuzey sınırı boyunca uzanan birçok düşmanına karşı kullanarak, bu önemsiz atamayı bir avantaja dönüştürdü. Sonra tahta çıkma yarışında kurnazlıkta ağabeylerini alt ederek babasını tahttan feragat etmeye zorladı. Sultan olarak imparatorluğu kendisinden önceki liderlerin hepsinden daha fazla genişletti. İmparatorluğa 20. yüzyıldaki çöküşüne kadar koruyacağı şeklini kazandırdı.

Sultan Selim birçok ilklerin sahibidir. Üç kıtada egemen, Müslüman nüfus çoğunluğuna sahip bir Osmanlı İmparatorluğu'nu yöneten ilk padişahtır. Hem sultan, hem de halife unvanlarını taşıyan ilk Osmanlıdır. Padişah olarak tahta çıkan ilk evlat olmayan şehzadelerden biri, kendisi de yalnızca bir oğula sahip olan ve tahttaki bir padişahı feragat ettiren ilk kişiydi.

GÖRÜŞLER

G Ö R Ü Ş L E R

RAHİM ER Hukukçu, Yazar

YAVUZ SULTAN SELİM HAN OLMASAYDI...

Yavuz Sultan Selim Han olmasaydı Şam'dan Aden Körfezi'ne, oradan Mısır'a kadarki İslam coğrafyasına uzak kalmış olabilirdik. Bu sebeple Harameyn-i Şerife'ye hizmet şerefine kavuşamayabilirdik. Hilâfeti kazanarak payitahtımız Dârü'l-Hilafe bütün Müslümanların merkezi olamamış olabilirdi. Dünya Müslümanlarına dair konuşma ve tartışma salahiyetine kavuşamamış olabilirdik.

Yavuz Sultan Selim gelme haliyle Kanuni gelmeyecek, ihtişam yakalanamayacak ve belki de İstanbul, Fatih'ten bir zaman sonra elden çıkacak, cihan devleti olamayacak, devlet, önceki birçok Türk devletinde görüldüğü gibi iki asır gibi bir zamanda yıkılacaktı. Yavuz Sultan Selim Han bütün kudret ve dirayetiyle gelmeseydi Anadolu Şah İsmail'in "Şahkulu" adlı misyonerleriyle Şılaşıp Farslaşarak İran'ın bir parçası olabilecekti.

Halife-i Müslimin Yavuz gelme Emanet-i Mukaddese bugün Topkapı Sarayı Hümayunu'nda değil de kim bilir nerelerde olurdu! Layıkıyla muhafaza edilmediğinden dolayı da kaybolup gitmiş olma ihtimali çok yüksekti.

Eğer Yavuz gelmeseydi, fetihler

yapmasa, tevhid; birlik tesisi için dağ, ova, çöl demeyip yürümeseydi Muhyiddin İbnü'l-Arabi Hazretlerinin "Taptığınız ayağımın altındadır!" diye Şam'da ayağını vurduğu yer kazılmayacak, Şin Sin'e kavuşmamış olacağından büyük mutasavvıfın kerametindeki hikmet anlaşılmayacaktı.

Yavuz gelmeseydi Ahmed İbn Kemal Paşa'nın atının ayağından Padişah'ın kaftanına çamur sıçraması, âlime verilen kıymeti işaret eden bir şeref olarak telakki edilmeyecekti. Yavuz gelme ordumuz, ilk defa olarak Sevgili Peygamberimizin (sas) rehberliğinde Sina Çölü'nü aşmamış olacaktı. Türkçemiz, "Allah seni Yavuz'a vezir etsin" diye bir hiciv görmeyecekti. Edebiyatımız, "Şiirler olurken pençe-i kahrimda lertzân / Beni bir gözleri ahüya zebûn etti felek" beytiyle zenginleşmeyecekti.

Böyle bir padişahı Türk milletine ve İslam ümmetine bahşeden Melik'ül Mülk; mülkün mutlak sahip ve hâkimi yüce Allah'a ne kadar şükretsek azdır. Büyük padişahı rahmet ve minnetle yâd ediyorum.

MUSTAFA ÖZCAN

Gazeteci-Yazar

DEMOGRAFİK DENGESİZLİĞE SON VERDİ

Yavuz Sultan Selim Osmanlı tarihinde bir dönüm noktasıdır. Seleflerinin hilafına, Garb'a yani Batı'ya değil, Şark'a açılma politikası izlemiş ve devleti dengeye çekmiştir. Hilâfeti devralmış, yeniden tesis etmiş, İslamlaştırma politikasına paralel olarak demografik dengesizliği ve açığı Müslüman hinterlandın nüfusuyla kapatmıştır. Aksi takdirde Osmanlı, Hıristiyan ağırlıklı tebaanın Müslüman devleti olarak kalacaktı. Bu da gelecekte büyük kırılmalara açık bir yapı arz edecekti.

MUSTAFA İNAL Dr., Emekli Albay

MÜSLÜMANLARI BİR ÇATI ALTINDA TOPLAMAYI HEDEFLEDİ

Yavuz Sultan Selim Han, Fatih'in Doğu ve Batı Roma imparatorluklarını fethederek bütün Ortodoks ve Katoliklerin hamiliğini üstlenmesi projesinden oldukça farklı, yeni bir proje ortaya koymuştur ki bu, İslam Birliği Projesi'dir. Bu proje ile imparatorluk yüzünü Batı'dan Doğu'ya çevirmiş, Şiilik oldukça sınırlandırılmış ve

Müslüman ülkeler bir çatı altında toplanmaya çalışılmıştır. Yavuz Sultan Selim Han 8 yıllık saltanatı döneminde imparatorluğun sınırlarını 2,5 kat artırarak 6 milyon 600 bin kilometrekareye ulaştırmayı başarmış büyük bir devlet adamıdır.

Samet Tinas

Doktora Öğrencisi,
Marmara Üniversitesi
Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü

Yavuz Sultan Selim'i Doğru Anlama Rehberi: SELİMNÂMELER

Tarih yazmak için metodoloji bilmek ve güvenilir kaynaklara hakim olmak gerekir. Bir devrin en doğru şekilde anlaşılabilmesinin yolu ise arşiv vesikalarına ve dönemin kroniklerine nüfuz edebilmekten geçer. İşte Yavuz Sultan Selim dönemini lâyıkıyla anlamak için müracaat ettiğimiz, kendi ismiyle anılan ve zengin bir külliyyat oluşturmuş Selimnâmelerden bir demet...

Osmanlı İmparatorluğu'nda tarih yazıcılığı devletin tarih sahnesine çıktığı 13. yüzyılın sonu ve 14. yüzyılın başına nazaran çok daha geç dönemde başlamıştır. İmparatorluğun asıl kurucusu olan Fatih Sultan Mehmed döneminde dahi üç eser kaleme alındığı dikkate alınırsa bu keyfiyet kolaylıkla idrak edilebilir. Lâkin Fatih'in hemen akabinde tahta geçen II. Bayezid devri adeta tarihçilik açısından bir 'altın çağa' dönüşmüştür; en bilindik kronikler -Aşık Paşazâde'den Neşri'ye Oruç Bey'den Tursun Bey'e kadar- bu dönemde yazılmıştır.

II. Bayezid'den sonra Osmanlı tahtına oturan Yavuz Sultan Selim ile birlikte ise bir dönemi esas alan tarihler karşımıza çıkmaya başlar. Yalnız döneminin hükümdarını anlatıp o hükümdarın ismini taşıyan bu eserler iki padişah ile başlayıp bir üçüncüsünde nihayet bulmuştur. Ancak devrinin kitaplari olması bakımından birinci el kaynak niteliği taşımaktadır. Bu tip eserler Yavuz Sultan Selim devrinde Selimnâme, Kanunî Sultan Süleyman döneminde Süleymannâme ismini taşıyan, II. Selim döneminde de yine üç tane eser Selimnâme olarak adlandırılmıştır.

Yavuz Sultan Selim dönemini esas alan Selimnâmelerin bir kısmı kendi döneminde, büyük bir kısmı ise Kanuni

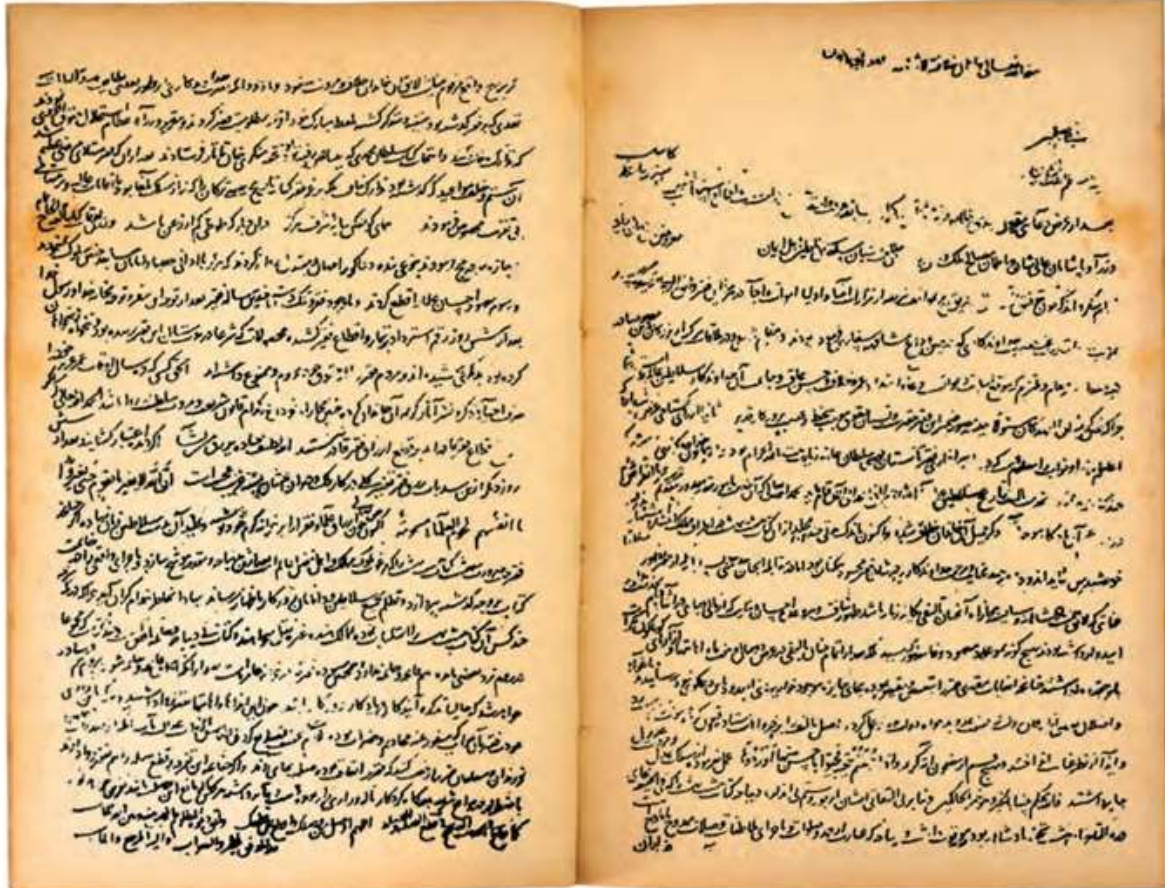
zamanında yazıldığı anlaşılmaktadır. Bunun haricinde daha sonraki yıllarda 'Selimnâme' türünde eserler de vücuda getirilmiştir. Bunların kısm-ı azamı Türkçe olmakla birlikte Arapça ve Farsça yazılanları da mevcuttur. Yine Selimnâmelerin çoğunun mensur, bir kısmının ise manzum olduğu görülmektedir.

Selimnâmeler içerisinde en başta geleni İdris-i Bitlisi'ye ait olan *Selim Şahnâme*'dir. Müellif daha evvel ilk sekiz hükümdarı anlattığı *Heşt Behişt* gibi bu eseri de Farsça olarak kaleme almıştır. Aslında eser Yavuz Sultan Selim'in bizzat emriyle kaleme alınmıştır. I. Selim Han, ilk sekiz hükümdara ilâve olarak kendi döneminin yazılmasını istemiş, İdris-i Bitlisi ise Yavuz'un diğer padişahlardan daha üstün ve yüce olduğunu belirterek müstakil bir eser yazmayı tercih etmiştir.

Eser Yavuz Sultan Selim'in doğumundan 1518'e kadar geçen dönemi ele almıştır. Müellifin *Heşt Behişt*'te fazla orijinal bilgiler kullanmamasına mukabil *Selim Şahnâmesi* kendi müşahedelerini ihtiva etmesi bakımından mühimdir. Eser mensur ve manzum karışıktır. İdris-i Bitlisi eseri yazarken vefat etmiş ve müsvedde hâldeki notların bir kısmı kaybolmuştur. Kanunî'nin emriyle İdris-i Bitlisi'nin oğlu Ebû'l-Fazl Mehmed Efendi 1567'de eseri tamamlamıştır. Lâkin Ebû'l-Fazl'in yazdığı yerler çok fazla değildir. Binaenaleyh eserin doğrudan İdris-i Bitlisi'ye ait olduğu kabul görmüştür.

Kılıçzâde olarak bilinen İshak Çelebi'nin *Selimnâme*'si aynı zamanda *İshaknâme* olarak da bilinmektedir. Bu *Selimnâme* II. Bayezid devrinde-

SELİMNÂMELER

İdris-i Bitlisi'nin Yavuz Sultan Selim'e yazdığı mektup (T SMA, nr., E. 5675).

ki meşhur 1509 depremiyle başlayıp Şehzade Ahmed'in Yavuz Sultan Selim'e karşı ayaklanması ve bu isyanın bastırılmasıyla son bulmaktadır. Eser başta Hoca Sadeddin Efendi olmak üzere birçok kitaba kaynak olmuştur. Bu eserin devamı mahiyetinde olan bir başka *Selimmâme* de Kalkandelenli Sücûdî'ye aittir. Sücûdî Veziriazâm Piri Mehmed Paşa zamanında divan kâtipliği yapıp ardından da silahdar kâtipliğinde bulunmuştur. Bu sebepten Osmanlı ordusundaki silahlardan çok teferruatlı olmasa da bilgiler vermektedir. Bilhassa Çaldıran Savaşı öncesi orduya dağıtılan silahları anlattığı kısım diğer kaynaklarda mevcut değildir. Sücûdî'nin *Selimmâme*'si Yavuz'un tahta geçişinden Mısır seferinin sonuna kadardır.

Yarı manzum ve ağır bir dille yazılan bir *Selimmâme*, Keşfi Mehmed Çelebi'nin

kaleminden çıkmıştır. Eser II. Bayezid tarafından Yavuz'un veliahdı tayin edilmesinden Kanuni'nin tahta çıkışına kadar gelmektedir. Amasyalı olduğu anlaşılan müellif Yavuz'un Trabzon valiliği esnasında hizmetine girdiği, Mısır seferinde sır kâtipliği yaptığı ve bilahare Anadolu Defterdarı olduğundan anlatıkları 'içeriden bir göz'ün nakilleri olarak değerlendirilebilir.

Yavuz'un izinde

Doğu Anadolu'daki mahalli Kürt beylerinden olan Şükri-yi Bitlisi'nin *Selimmâme*'sine ise aynı zamanda *Fütûhat-ı Selimiye / Fütûhat-ı Selim Han* da denilmektedir. Müellif Sultan Selim'in İran ve Mısır seferlerine katılmış, mensup olduğu Şehsüvaroğlu Ali Bey'in teşviikiyle eserini 5829 beyitte manzum

olarak tamamlamıştır. Eserin araştırmacılar için en mühim taraflarından birisini Doğu ve Güneydoğu Anadolu topraklarında verdiği Araçça yer isimleri teşkil etmektedir. 1620 yılında Çerkesler Kâtibi Yusuf eserin halk tarafından daha kolay anlaşılması için metni kısmen özetleyerek mensur hâle getirmiş; hatta İbn Zümbül gibi tarihçilerden de ilâveler yapmıştır. Akabinde Cevri İbrahim Çelebi eseri yeniden kaleme almıştır.

Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman zamanlarında yaşayan, şiirlerinde Edâi / Adâi (Adâyi) mahlasını kullanan Şirazlı Molla Muhammed'in *Şâhnâme-i Selim Hânî* adlı eseri ise manzum ve Farsça olarak yazılmıştır.

Kanuni döneminde yaşayan Sâd (Sâdi) bin Abdülmüteâl'in *Selimmâme*'sinde

DOSYA

ise II. Bayezid devrindeki şehzadeler arası mücadele ve yenicilerinin İstanbul yağması hakkında ilginç bilgiler bulunmaktadır. Eserin Celalzâde Mustafa ve Kemâl Paşazâde'nin eserleriyle oldukça örtüştüğü tespit edilmiştir. Bilhassa İbn Kemâl'in 8 ve 9. Defter'indeki bilgilerin hemen hemen tamamı aynıdır. Lâkin müellif İbn Kemâl'de yer almayan bazı yanlış nakillerde bulunmuştur.

Kemâl Paşazâde'nin ise *Tevârih-i Âl-i Osmân*'ı bir 'Selimnâme' türüne misâl değildir. Ancak müellifin Yavuz Sultan Selim'i anlattığı 9. Defter'den bazı farklılıklarla ayrılan ve kendisine izafe edilen bir *Selimnâme*'si mevcuttur. Ahmet Uğur tarafından çalışılıp tahlili yapılan eserde Şah İsmail'in Anadolu'daki Şiilik propagandası ve Şah Kulu Baba Tekeli İsyanı 9. Defter'e göre farklı bilgiler yer almaktadır.

Aynı zamanda *Tabakâtü'l-Memâlik ve Derecâtü'l-Mesâlik* isimli bir *Süleyman-nâme* de kaleme alan Celalzâde Mustafa *Meâsir-i Selim Hânî* isimli *Selimnâme*'sinde ağır bir dille Yavuz'un kardeş ve babasıyla mücadelesinin sebepleri üzerinde durur. Yavuz Sultan Selim'in babasına karşı isyan ettiği tezini yalanlarken, İran seferi ve konaklanan menziller hakkında bilgi verir.

CELÂLZÂDE MUSTAFA MEÂSİR-İ SELİM HÂNİ İSİMLİ SELİMNÂME'SİNDE AĞIR BİR DİLLE YAVUZ'UN KARDEŞ VE BABASIYLA MÜCADELESİNİN SEBEPLERİ ÜZERİNDE DURUR.

Hükümdarlıktan müceddidliğe

Şîri mahlasıyla şiirler yazan Ali'nin *Târih-i Feth-i Mısır* isimli eseri de bir *Selimnâme*'dir. Eserde Kemah'ın fethi, Dulkadiroğlu Alâüddevlü Bozkurt Bey'in mağlubiyeti ve Mısır seferi hakkında mühim bilgiler bulunmaktadır.

Hoca Sadeddin Efendi ise *Tacüt-Tevârih* isimli eserinin sonuna babası Yavuz Sultan Selim'in nedimi Hasan Can'dan duyduklarını menkıbevi bir şekilde 12 kıssa hâlinde ilâve etmiştir. Bu *Selimnâme*'de Yavuz'un padişahlık öncesi ve sonrası hakkında bazen anlaşılması güç remizlerle bilgiler bulunmaktadır.

Birgili olup burada kadılık yapan Muhyi Çelebi kendisi gibi *Selimnâme* yazan Seyyid Muhammed ibn Seyyid Ali İzniki'ye dayanarak eserini kaleme almıştır. Bilhassa Çaldıran Muharebesi'ni farklı şekillerde anlatan Muhyi Çelebi, Çaldıran şehitleri için de büyük bir kabir yapıldığını anlatarak, günümüzdeki şehid abidelerinin nerelere dayandığı hakkında bilgi verir. Doktora tezinde her iki müellif hakkında geniş malûmat veren Abdullah Abacı, bunlardan başka Senâi, Hayâtî, Şühûdî, Süheylî'nin manzum ve mensur olarak yazılmış *Selimnâmeleri* olduğundan, ayrıca *Târihü's-Sultan Selim* isimli bir eserin daha mevcut olup müellifinin tespit edilemediğinden bahsetmektedir.

Diğer taraftan eş-Şeyh el-Muhaddis Carrullah bin Fahdî'l-Mekki ile Ali Muhammed el-Lahmî'nin Arapça *Selimnâme*'leri bulunmaktadır. Bilhassa el-Lahmî diğer *Selimnâmelere* nazaran rüyâlara geniş yer vermekle literatürde ayrı bir yer tutmaktadır. Müellif Yavuz Sultan Selim'i her yüzyılda bir geleceği müjdelenen müceddidlerden kabul etmektedir.

Fethullah Arif Çelebi'nin *Selimnâme*'si ile birlikte iki tane daha döneme dair Farsça eseri mevcuttur. *Risâle-i Siyasiye-i Berâyâ-yı Sultan Selim* ve *Risâle-i İhtilâcât* isimlerini taşıyan bu eserler manzum ve mensur olarak yazılmıştır.

Kebir b. Üveys Kadızâde tarafından Farsça kaleme alınmış olan *Selimnâme*'nin ismi *Gazavat-ı Sultan Selim* olarak da bilinmektedir. Müellif Mısır seferine bizzat iştirâk etmiştir ve eserini Farsça kaleme almıştır. Eser Haydar Çelebi *Rûzname*'sini tamamlayıcı bilgiler ihtiva etmektedir. Haydar Çelebi'nin mezkûr eseri doğrudan

Şukrî-i Bitlisî'nin *Selimnâme*'sinden minyatürlü bir sayfa (TSMK, Hazine, nr. 1597).

SELİMNÂMELER

Günümüzde Abdülkadir Efendi Camii olarak bilinen Sâdeddin Efendi Dârülkurrâsı.

bir 'Selimnâme' türü olmasa da Mısır seferi hakkında hayati ehemmiyeti hâiz bilgiler ihtiva etmektedir.

Bir başka Farsça eser ise Arif Kazvini'ye aittir. Yavuz Sultan Selim'in babası ve kardeşleriyle mücadelesi ve tahta geçişini anlatan eser, mesnevî tarzında manzum kaleme alınmıştır.

Kanunî Sultan Süleyman döneminde manzum bir *Şehnâme* kaleme alan Mahremi'nin eserinin birinci kısmı yine Yavuz Sultan Selim'e ayrılmıştır.

Selahattin Tansel'in neşrettiği ve tam olarak kimliği tespit edilemeyen Şilahşör unvanlı bir yazar da *Fetihnâme-i Diyâr-ı Arab*'da Yavuz'un Mısır seferini anlatmaktadır. Yine Selimnâme türüne tam uymasa da Yavuz dönemine ait olup bakılması gereken yerlerden birisi de Kanunî dönemi tarihçisi ve sanatkarı olan Matrakçı Nasuh'un eseridir. Müellifin *Târih-i Sultan Bayezid ve Sultan Selim* isimli eseri Hüseyin Gazi Yurdaydın'ın gayretleriyle ortaya çıkarılmıştır.

Modern zamanların 'Selimnâme'leri olarak tanımlayabileceğimiz iki üslubu hoş eserden daha bahsetmek gerekir ki bunlardan birincisi Namık Kemal'e aittir. "Vatan şairinin" *Evrâk-ı Perişân* adlı eserinde Selâhaddin-i Eyyûbi ve Fatih Sultan Mehmed ile birlikte Yavuz Sultan Selim'in biyografisine de yer verilmiş, bu münasebetle Mısır ve Arap topraklarının ilhaki, hilâfetin İstanbul'a getirilmesi gibi konular hamâsi bir üslûpla kaleme alınmıştır. Yahya Kemal Beyatlı ise *Eski Şiirin Rüzgâ-*

riyle adlı eserinin başında klasik terki-i bend tarzında yazdığı *Selimnâme*'sinde Yavuz Sultan Selim döneminin seferlerini nefis üslubuyla satırlara dökmüştür.

Kaynakça:

- Abacı, Abdullah, *Farsça Selimnâmeler*, Doktora Tezi, Ankara 1974.
- Afyoncu, Erhan, *Tanzimat Öncesi Osmanlı Tarihi Araştırma Rehberi*, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2018.
- Bilgen, Abdüsselam, *Ada'i-yi Şirazi ve Selim-nâmesi (İnceleme-Metin-Çeviri)*, Ankara 2007.
- Çuhadar, İsmail Hakkı, *Sucudi'nin Selim-namesi*, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 1988.
- Haydar Çelebi Ruznâmesi, Sadeleştiren: Yavuz Senemoğlu, İstanbul tsz.
- İdris-i Bidlisi, *Selim Şahnâme*, Hazırlayan: Hicabi Kırılgaç, Ankara 2001.
- J. Kerslake, Celia, *A Critical Edition and Translation of the Introductory Sections and the First Thirteen Chapters of the "Selimnâme" of Celâlzâde Mustafâ Çelebi*, Doktora Tezi, Oxford 1975.
- Doğan, Mehmet, *Çerkezler Kâtibi Yusuf'un Selim-nâmesinin Mukayeseli Metin Tenkid ve Değerlendirilmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1997.
- Sağırli, Abdurrahman, *Keşfi Mehmet Çelebi Selim-name veya Bağ-ı Firdevs-i Guzat ve Ravza-i Ehl-i Ciltad*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1993.
- Savaş, Hamdi, *İshak Çelebi ve Selim-nâmesi*, Doktora Tezi, Kayseri 1986.
- Şükri-i Bitlisi, *Selim-nâme*, Hazırlayan: Mustafa Argunşah, Kayseri 1997.
- Tansel, Selahattin, "Şilahşör'ün Feth-name-i Diyâr-ı Arab Adlı Eseri", *Tarih Vesikaları*, Ankara 1958, S. 17.
- TSMK, Emanet Hazinesi, nr. 1433/11.
- Uğur, Ahmet, "Selimnâme", *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, Ankara 2009.
- "Celal-zade Mustafa ve Selim-namesi", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Ankara 1980, S. 24.
- Yurdaydın, Hüseyin Gazi, "Kanunî Sultan Süleyman Dönemi'nin Ünlü Şilahşör, Bilim ve San'at Adamı: Matrakçı Nasuh", *Osmanlı*, C. VIII, Ankara 1999.

GÖRÜŞLER

Bülent Arı

Prof. Dr., YÖK Denetleme Kurulu Üyesi

OSMANLI'NIN SONU, YAVUZ'UN FETHETTİĞİ TOPRAKLARIN ELDEN ÇIKMASIYLA GELMİŞTİR

Yavuz Sultan Selim Osmanlı tarihinin adeta yönünü değiştirmiştir. Şah İsmail'i yenerek Anadolu'nun parçalanmasının önüne geçmiş; Mısır'ı fethederek Ümit Burnu'nun keşfine rağmen kadim Baharat Yolu'nun ve buradan gelen zenginliğin 100 yıldan fazla Osmanlı'nın elinde kalmasını sağlamıştır. Hicaz'ı Osmanlı kontrolü ve himayesine alarak İslam dünyasındaki tek otorite haline getirmiştir. 1. Dünya Savaşı'nda Osmanlı'yı neredeyse Anadolu'ya hapseden büyük toprak kayıpları Yavuz Sultan Selim'in fethettiği bölgelerdir. Osmanlı'nın sonu, 400 sene sonra bu bölgelerin elden çıkmasıyla gelmiştir.

D O S Y A

Babaya isyan mı,
kardeşle mücadele mi?

Yavuz Tahta Nasıl Geçti?

EMRİNDEKİ KUVVETLERLE SANCAĞINDAN PAYİTAHTA YÜRÜYEN ŞEHZADE SELİM'İN ASIL NİYETİ BABASINI TAHTTAN İNDİRMEK MİYDİ? YOKSA YAŞLILIĞINDAN DOLAYI DEVLET İŞLERİNİ YÜRÜTEMEZ HALE GELEN SULTAN II. BAYEZİD'İN TAHTI AHMED'E BIRAKMASINI ENGELLEMİK Mİ İSTİYORDU? KARDEŞLER ARASINDAKİ TAHT MÜCADELESİ VE ŞEHZADE YAVUZ İLE BABASI II. BAYEZİD'İN İLİŞKİSİNE DAİR BİLİNMEYEN NOKTALAR.

Şehzade Selim'in kardeşleriyle -özellikle de Şehzade Ahmed ile- arasındaki saltanat mücadelesi, onun babasına isyanı yönünde yorumlanmış ve bu algı Şehzade Selim hakkında birtakım yanlış kanaatlerin oluşmasına yol açmıştır. Kardeşleri Ahmed ve Korkut kadar taht üzerinde hak sahibi olmasına rağmen Şehzade Selim'in bu mücadelede suçluymuş gibi gösterilmesi bir haksızlık olarak görülmelidir.

Sultan II. Bayezid yaşlılığı ve hastalığı sebebiyle devlet işlerini yürütemez hale gelmiş, yönetimi vezirlere bırakmış, onlar işleri yürütemeyince ülke anarşi ve kargaşa içinde kalmıştı. Sultan bu nedenle tahttan çekilmek istedi. Taht mücadelesine girişen üç oğlundan en büyüğü Ahmed Amasya, ortanca oğlu Korkut Antalya, en küçük oğlu Selim ise Trabzon sancakbeyliğinde bulunuyordu. Şehzade Korkut aslında Manisa (Saruhan) sancağına atanmıştı; ancak Amasya valisi Şehzade Ahmed ile beraber hareket eden Hadım Ali Paşa'nın baskısı sonucunda Antalya'ya nakledildi. Şehzade Korkut bu durumdan memnun olmasa da kabullenmek zorunda kaldı. Bu arada Sultan Bayezid'in taht mücadelesinde yer almayan oğlu Şehinşah da Karaman valisi idi.

Sultan II. Bayezid'in tahttan çekilerek yerine Şehzade Ahmed'i geçireceği şayiası üzerine Şehzade Korkut Antalya'dan ayrıldı ve eski sancağı olan Manisa'ya (Saruhan), Şehzade Selim de 30 Eylül 1510 tarihinde Trabzon'dan ayrılarak Kefe'de bulunan oğlu Süleyman'ın yanına gitti. Şehzade Selim ile Korkut'un sancaklarından ayrılması, babalarını tahttan indirmeyi değil, hastalığı ve yaşlılığından dolayı devlet işlerini yürütemez hale gelen Sultan II. Bayezid'in vüzeranın tesiri ve baskısıyla Türk devlet geleneğine aykırı olarak tahtı Ahmed'e bırakmasını engellemeyi amaçlıyordu.

Kefe'den İstanbul'a doğru hareket eden Selim Kili'ye gelmiş, babasına bir elçi göndererek Silistre sancağını talep etmişti. Bu talepteki amaç, İstanbul'a

Faruk
Söylemez

Prof. Dr. Kahramanmaraş
Sütçü İmam
Üniversitesi
Tarih Bölümü
Öğretim Üyesi

TAHT MÜCADELESİ

yakın olmak suretiyle saltanatın Ahmed'e verilmesine mani olmaktı. Ancak kendisine Kefe sancağının verildiğine dair hüküm gönderildi. Şehzade Selim bunu kabul etmedi ve İstanbul'a doğru yoluna devam etti. Şehzade Ahmed taraftarları Selim'in bu hareketini devlete isyan olarak yorumluyor ve padişahı Selim'e karşı savaşa tahrik ediyorlardı. Şehzade Selim ise Edirne'de olup bitenleri haber alıyor ve babasına isyan etmediğine, bilakis onun elini öpmek için geldiğine dair arzlar gönderiyordu. Herhangi bir tuzağa düşmeden suhuletle babasıyla görüşmek istiyor, bunu yaparken de vezirlerin entrikalarına karşı son derece temkinli davranıyordu.

Sultan Bayezid oğlu Selim'in kendisiyle görüşme isteğinde samimi olduğunu anlamıştı. Ancak Şehzade Selim karşıtları, "Madem Selim'in amacı padişahla görüşmekse, bu kadar debdebeye, bu kadar askerle gelmeye ne gerek vardı" diyerek baba ile oğul arasında oluşan bu barış ve karşılıklı anlayış havasını bozmak için Şehzade Selim aleyhinde Sultan Bayezid'e telkinlerde bulunuyorlardı.

Bu sırada Şehzade Selim Edirne'ye geleceği Tunca nehri kenarında konaklamıştı. Bunun üzerine vüzer ve erkân Selim ile savaşa kararı aldı. Oğul Selim üzerine asker göndermeye pek rızası olmayan Sultan Bayezid, belki de devlet erkânının tesiriyle ister istemez ordusuyla yola çıktı. Ancak Selim bulunduğu yerde sabit kalarak babasına karşı harekete geçmedi. Bu durum karşısında ilerlemekten vazgeçen padişah askerine Çukurçayır mevkiinde durmalarını emretti. Ertesi sabah her iki tarafın askeri savaş durumuna geçtiğinde Rumeli beyleri araya girerek baba ile oğul barış yapmasını istediler. Bu teşebbüsten sonra Şehzade Selim babasına elçi gönderdi. Divana kabul edilen elçi, Şehzade Selim'in padişahla görüşmeye geldiğini, savaşmak gibi bir niyetinin olmadığını, hal böyle iken neden ihanete müstahak görüldüğünü anlayamadığını belirtmişti. Oğulun bu sözleri karşısında son derece duygulanan Sultan Bayezid elçiye ikramlarda bulunduktan sonra, Selim'in görüşlerinin kendileri için çok önemli olduğunu belirtti. Ancak Şehzade Ahmed taraftarları çeşitli bahaneler ileri sürerek yaşlı ve hasta padişahın Şehzade Selim ile görüşmesini engellediler.

Yavuz Sultan Selim'in kılıcı. Fildişi taban kabzalı ve balçaklı olup balçağın ön ve arka kısmında gümüş istirdiye kabuğu vardır. Tabanın bir yüzünde, kabzaya yakın yerde bir kartuş içinde altın kakma olarak Sultan Selim İbn Bayezid yazılıdır.

Baba ile oğul barıştıran diplomatik deha

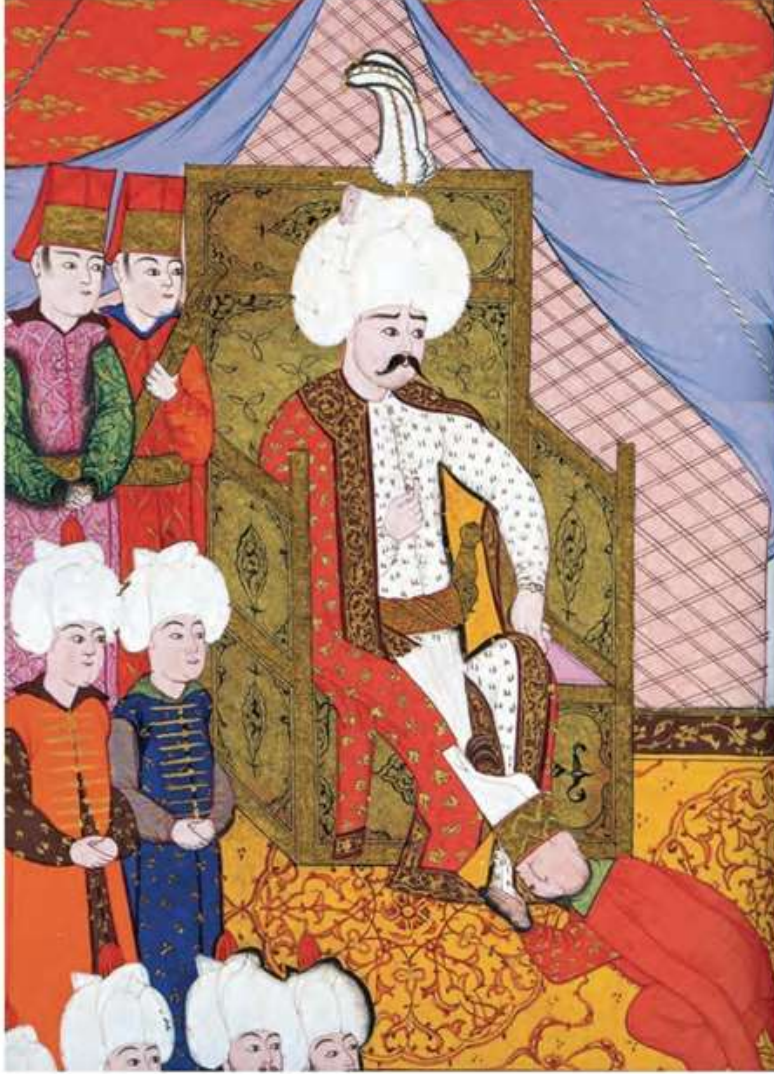
Bunun üzerine Şehzade Selim, Mevlana Nureddin Sarıgözü'nün elçi olarak gönderilmesini istedi. Sultan Bayezid, oğul Selim'in görüşme isteğinde samimi olduğuna kanaat getirdikten sonra aradaki husumeti kaldırmak amacıyla Mevlana Nureddin'i bir barış mektubu ile gönderdi. O da Şehzade Selim'e padişahın görüşlerini anlattı. Şehzade Selim anlatılanları başından sonuna kadar dikkatle dinledikten sonra, "Şayet padişahla görüşebilseydim maksadım elini öpmektir. Ancak araya engeller girdi ve bu nasip olmadı. Elden ne gelir, emir kendilerindir" diyerek bundan sonra tek isteğinin kendisine Rumeli'de bir sancağın verilmesi olduğunu ifade etti.

Mevlana Nureddin Sarıgözü, Şehzade Selim'in bu düşüncelerini ilettiğinde Bayezid memnun oldu. Devlet erkânı Sultan Bayezid'in Şehzade Selim'e

tekrar meylettiğini fark ettiğinde önce buna rıza gösterir gibi davrandı. Ancak daha sonra ağız değiştirerek, Rumeli'de Şehzade Selim'e sancak verilmesi durumunda kendisinin başkente yakın olacağını, bunun ise sakıncalı olduğunu belirttiler. Şehzade Selim'in korunmaya muhtaç sınır boylarından bir sancağa atanmasının daha uygun olacağını ifade ettiler. Amaç Selim'i İstanbul'dan uzak bir sancağa göndererek onu destekleyen devlet adamlarıyla irtibatını kesmek ve halkın kendisine meylini azaltmaktı. Bunun sonucunda hem Şehzade Selim'in şöhreti azalacak, hem de Selim sayesinde memleketin bir sınırı korunmuş olacaktı. Padişahın ne vezirlerden bağımsız hareket edebilecek gücü, ne de bunlara karşı direnebilecek takati vardı. Netice itibarıyla Selim'e Bosna, Semendire veya Mora sancaklarından birini seçmesini teklif etmeyi kararlaştırdılar.

Devlet erkânının aldığı bu kararı Şehzade Selim'e iletmek üzere Mevlana Nureddin padişahın huzuruna davet edildi. Sultan Bayezid kendisine, "Varıp oğluma benden selam söyle, sözümü dinleyip kararlaştırılan bu sancaklardan birini tercih etsin" dedi ve Şehzade Selim'e hediye olarak gulam, at ve birkaç kese altın ile birlikte bir ahitname gönderdi. Ahitnamede Sultan Bayezid kendisinin sağlığında oğullarından hiçbirisine taht ve tacı bırakmayacağını ifade ediyordu. Nureddin Sarıgözü, Sultan Bayezid'in bu teklifi, hediyeleri ve ahitnameyle Şehzade Selim'in huzuruna vardı. Şehzade Selim, padişahın emrine uyarak Semendire sancağını tercih ettiğini söyledi. Böylece Nureddin

Sultan II. Bayezid'in tahttan çekilerek yerine Şehzade Ahmed'i geçireceği şayiası üzerine Şehzade Korkut Antalya'dan ayrıldı ve eski sancağı olan Manisa'ya (Saruhan), Şehzade Selim de 30 Eylül 1510 tarihinde Trabzon'dan ayrılarak Kefe'de bulunan oğul Süleyman'ın yanına gitti.

Yavuz Sultan Selim'in cülüsü (Hünernâme I, 201a)

görev almak istediğini bildirdi. Eşkiyanın tenkilinde başarılı olması durumunda Şehzade Ahmed, halk nazarında da büyük bir itibar kazanacak, böylece Osmanlı tahtına geçmeyi hak etmiş olacaktı. Bu nedenle Sultan Bayezid Veziriazam Ali Paşa'ya da bir hüküm göndererek Şahkulu ile yapacağı savaşta oğlu Ahmed'le birlikte hareket etmesini emretti.

Şehzade Selim oyuna gelmedi

Şahkulu İsyanı'nı bastırmak üzere yola çıkan Ali Paşa Germiyan vilayetine bağlı Altıntaş'ta kendisini bekleyen Şehzade Ahmed ile buluşarak saltanat meselesini müzakere etti. Bu arada Şahkulu ve adamları Antalya'yı kuşatmıştı. Şahkulu, Veziriazam Ali Paşa ile Şehzade Ahmed'in üzerine geldiklerini haber alınca Karaman vilayetine yakın Kızılkaya denilen sarp bir dağa sığındı. Ali Paşa komutasındaki Osmanlı askeri tarafından kuşatılan eşkiya tam bertaraf edilmek üzereyken Şehzade Ahmed orada bulunan tımarlı sipahi ve yeniçerilerden kendisine biat etmelerini istedi. Saltanatın kesin olarak kendisine verildiğini, bu nedenle kendisine ilk önce biat edenlerin bol bol ihsanına mazhar olacağını söyleyerek tereddüt göstermemelerini istedi. Bunun üzerine asker, "Mademki padişahımız hayattadır o halde herhangi bir şehzadeye biat etmeyiz" diyerek bu teklifi reddetti.

Asker bu tartışmayla meşgulken eşkiya bundan yararlanarak kuşatma çemberini yarı ve Sivas tarafına kaçmayı başardı. Veziriazam Ali Paşa, eşkiyanın kaçtığını öğrenince peşlerine düştü. 1511 yılının yazında (Haziran-Temmuz) Gökhanı denilen mevkiye onları yakaladı. Eşkiya karşısında yalnız bırakılan Ali Paşa, askerinin kendisine yetişmesini beklemeden savaşa girişince okla vurularak şehit edildi. Bu olay askerin Şehzade Ahmed'den nefret etmesine sebep olduğu gibi Şehzade Selim'i desteklemesine de zemin hazırlamıştır.

Şehzade Selim'e Semendire sancağının verilmesi ve Şehzade Ahmed'in tahta geçirilmeyeceğine dair verilen sözler onu Edirne'den uzaklaştırmak ve oyalamak maksadıyla vezirlerin ortaya koyduğu bir oyundu. Bunun farkına varan Selim, Semendire sancağına gitmekte

Sarıgörez'in her iki tarafa karşı iyi niyeti ve üstün diplomatik zekâsı sayesinde baba-oğul barıştırıldı.

Antalya'da bulunan Şehzade Korkut, kardeşlerinin İstanbul'a doğru hareket geçtiklerini haber alınca payitahta yakın olmak amacıyla Antalya'dan yola çıkarak 1511 yılı başlarında Saruhan'a gelmişti. Şehzade Korkut yolculuğu sırasında isyan eden Şahkulu'nun baskınına uğrayınca Manisa kalesine sığındı. Manisa'ya gelmesi üzerine Şehzade Ahmed maiyetiyle birlikte sancağını terk ederek

Ankara'ya gitti. Sultan II. Bayezid, oğlu Ahmed'in kendisinden izinsiz bu tür hareketlere kalkışmasına son derece incindi ve bir fermandan sancağına dönmesini emretti. Bu arada Veziriazam Hadım Ali Paşa Şahkulu İsyanı'nı bastırmak üzere emrindeki kuvvetlerle 1511 yılı Haziran ayında Gelibolu'dan Anadolu yakasına geçti.

Ankara'da bulunan Şehzade Ahmed padişaha, Kızılbaş tehlikesi ortaya çıkmışken sancağına dönmesinin uygun olmayacağını ve isyanın bastırılmasında

ağır davranıp Eski Zağra'da beklemeye başladı. Ali Paşa'nın şehit edildiği haberinin gelmesi üzerine Şehzade Selim Eski Zağra'da kalarak İstanbul'da meydana gelecek muhtemel gelişmeleri beklemeye başladı. Saltanat merkezinden sancağına gitmesi konusunda emirler gelmesine rağmen, Anadolu'daki bu karışıklık bertaraf edilmeden gitmesinin mümkün olmadığını söyledi.

Şehzade Selim her şeye rağmen Ahmed'i tahta geçirmeye kararlı ve bu sırada Edirne'den İstanbul'a gitmekte olan babasına Çorlu civarındaki Uğraş köyünde yetişti. Ülkenin içinde bulunduğu durumu görüşmek üzere geldiğini söylemesine rağmen vezirlerden biri padişahın arabasına yanaşıp Şehzade Selim'in askerinin bulunduğu taraftaki örtüyü kaldırarak, "Babasını ziyarete böyle tertipli ve teçhizatlı orduyla mı gelini?" şeklindeki tahrik edici sözleri Sultan Bayezid'in canının sıkılmasına neden olmuş ve kendisini oğlu aleyhinde olumsuz düşünmeye sevk etmiştir.

Bu noktada şunu belirtmek gerekir ki, Şehzade Selim'in, veziriazam başta olmak üzere bu kadar vüze ve erkân aleyhine hareket ederken görüşmeye tek başına gelmesi beklenemezdi. Bu arada diğer devlet erkânı da padişahı Şehzade Selim'le savaşa ikna etmeye çalışıyordu. Neticede Sultan Bayezid'in emriyle yaklaşık 40 bin kişilik ordu Şehzade Selim'e saldırdı. Babasından sıcak bir karşılama bekleyen Şehzade Selim tam tersine ani ve sert bir muamele ile karşılaştınca büyük bir şaşkınlık yaşadı. Fakat bunun devlet erkânının babasını tahrik etmesi sonucunda olduğunu anladı.

Sultan Bayezid'in emriyle yaklaşık 40 bin kişilik ordu Şehzade Selim'e saldırdı. Babasından sıcak bir karşılama bekleyen Şehzade Selim tam tersine ani ve sert bir muamele ile karşılaştınca büyük bir şaşkınlık yaşadı. Fakat bunun devlet erkânının babasını tahrik etmesi sonucunda gerçekleştiğini anladı.

TAHT MÜCADELESİ

Yavuz Babasını Zehirletti mi?

Yavuz Sultan Selim'in babasını zehirleterek ölümüne sebep olduğu yolundaki iddialar pek de gerçekçi değildir. Bu iddiaların genel itibarıyla Batılı ve İran kaynaklı olduğu görülür. Batılı kaynaklar Fatih Sultan Mehmed'in ölümünü de şüpheli bulmuş, onun da zehirlediğini, hatta oğlu Bayezid tarafından zehirletildiğini iddia etmişlerdir.

II. Bayezid vefatından yaklaşık iki yıl önce hasta olduğunu, devlet işlerini yürütemez hale geldiğini, bu nedenle saltanattan çekilmek istediğini açıklamıştı. Bu nedenle hayatının son iki yılında zorunlu olarak arabayla seyahat ettiği bilinmektedir. Osmanlı tahtına geçmiş, biat almış, padişahlığı vüze ve erkân tarafından onaylanmış Sultan Selim'in ata binemeyecek kadar yaşlı ve hasta olan babasından kendisine karşı herhangi menfi bir hareket beklemiş olamaz.

Şehzade Ahmed'in Anadolu'da hâkim olacağı, II. Bayezid'in de Rumeli'de Sultan Selim aleyhinde faaliyete geçeceği, böylece Sultan Selim'in saltanatının tehlikeye gireceği düşüncesi ile Sultan Selim'in böyle bir yola başvurmuş olabileceği iddiası da gerçekçi görünmemektedir. Babasının Dimetoka'da Rumeli beylerini etrafına toplayıp karşı bir hareket başlatabileceğini düşünseydi onu İstanbul'da kontrol altında tutabilirdi. Böylece hiçbir risk almadan meseleyi halletmiş olurdu. Netice itibarıyla bir kısım Batı ve İran kaynaklarında geçen bu iddiaların Yavuz Sultan Selim'i itibarsızlaştırmaya yönelik girişimler olduğu düşünülmektedir.

D O S Y A

Kendi askerinden hiç kimsenin kılıcının kabzasına dahi el sürmesine izin vermedi. İçine düştüğü ateş çemberinden kurtulmak için çok çabaladı. Nihayet Karabulut adındaki atına binip birkaç adamıyla birlikte Ahyolu tarafına gitti. Burada toplanan 3 bin kişilik taraftarıyla Ahyolu'da bekleyen gemilerine binip 3 Ağustos 1511'de Kefe'ye gitti.

Yeniçeri planları bozdu

Ali Paşa'nın şehadeti ve Şehzade Şehinşah'ın vefat haberi zaten hasta olan padişahı üzmüş, durumunun kötüleşmesine sebep olmuştu. Saltanat işlerini daha fazla yürütemeyeceğini anlayan padişah, devlet erkânından Şehzade Ahmed'in tahta geçirilmesi için gerekli hazırlıkların yapılmasını istedi. Ardından Gebze'de bulunan Şehzade Ahmed,

Defterdar Kasım Çelebi gönderilerek İstanbul'a davet edildi.

Şehzade Ahmed'in Üsküdar'a geldiği 21 Eylül 1511 gecesinde yeniçeriler bir toplantı yaptılar. Bu toplantıda Şahkulu üzerine yapılan seferde bulunmuş olan yeniçeriler de vardı. Şehzade Ahmed'i yakından görmüş ve tanımış olanların onun hakkında bildiklerini anlattıklarında oradakiler, "Birkaç çapulcudan kaçan ne suretle saltanata layık olur?" mealinde sözler söyleyerek Şehzade Selim'den başkasına tabi olmayacaklarını ifade ettiler. Ardından "Allah Allah Sultan Selim'in devletine ve düşmanlarının körlüğüne!" diye gülbank çekerek harekete geçtiler. Veziriazam ve birtakım paşaların konaklarını yağmalayan asker ağaları vasıtasıyla padişaha bir mektup göndererek konakları yağma-

lanan paşaların şehirden çıkarılmalarını ve Şehzade Ahmed'in geldiği yere gönderilmesini istediler. Sultan Bayezid, Mustafa Paşa dışındaki paşaları görevlerinden uzaklaştırdı, Şehzade Ahmed de çekilmek zorunda kaldı. Böylece paşaların Şehzade Ahmed'i bir oldubitti ile tahta çıkarma planları bozuldu.

Ahmed ile ilgili planları bozulan devlet adamları gizlice bir mektup yazarak Şehzade Korkut'u İstanbul'a gelip tahta geçmesi için teşvik ettiler. Bunun üzerine Şehzade Korkut Mart 1512'de gizlice İstanbul'a geldi. Onun İstanbul'a habersiz gelmesi padişahı üzmüştü. Ancak Korkut, Şehzade Selim'in büyük bir ragbetle saltanata davet edildiğini ve onun da İstanbul'a doğru yola çıktığını öğrendiğinde birtakım şahısların çıkarları için kendisini felakete sürüklediğini anladı. Saltanat sevdasından vazgeçerek kalkıştığı bu hareketten pişmanlık duydu. Böylece Şehzade Selim karşıtı olan devlet erkânının kendisini düşürdüğü bu oyundan kurtulmayı başardı.

Sultan II. Bayezid ilk başlarda tahtı Şehzade Ahmed'e bırakmayı düşünmüştü de Ahmed'in Şahkulu isyanının bastırılması görevindeki başarısızlığı, Şehinşah'ın oğlu Şehzade Mehmed ile savaşıması, Karahisar ve Niksar civarında yaşayan Nur Ali adında bir Kızılbaşın 20 bin adamıyla Amasya'ya saldırmasına karşılık bir başarı gösterememesi sebebiyle bundan vazgeçti. Sultan Bayezid, Şehzade Selim'in liyakatine kanaat getirmesi üzerine tahtı Selim'e bırakmaya karar verdi. Şehzade Ahmed'in bu olumsuz hareketleri üzerine yeniçerilerin ileri gelenleri, yayalar ve bazı ileri görüşlü devlet adamları da Selim'i Kefe'den İstanbul'a getirmek üzere harekete geçtiler.

Şehzade Selim elçi gönderilerek saltanata davet edildi. Padişahın daveti üzerine İstanbul'a bir konak mesafeye geldiğinde devlet erkânı, asker ve halktan oluşan büyük bir kalabalık tarafından karşılandı. Küçükçekmece'de babasının emirleri doğrultusunda devlet erkânı tarafından hüsn-i kabulle karşılandığını gören Şehzade Korkut da Şehzade Selim'i İstanbul'a girmeden karşıladı ve at üstünde selamlaştılar. Şehzade Selim tahta oturduktan ve biat merasimi tamamlandıktan sonra Şehzade Korkut'a

II. Bayezid'in cenaze merasimini tasvir eden bir minyatür.

TAHT MÜCADELESİ

Beyazıt Camii'nin cümle kapısı üzerinde Hattat Şeyh Hamdullah tarafından yazılan celi sülüs kitâbe.

eski sancağı olan Manisa'ya ek olarak Midilli sancağını da verdi. Korkut da Sultan Selim ile vedalaşarak Manisa'ya gitti.

Şehzade Selim İstanbul'a girerek Yenibahçe'ye geldi ve burada beklerken Sultan Bayezid kendisini davet etti. Bayezid'in etrafındaki devlet adamlarının bir hilesine karşı tedbiri elden bırakmadı. Selim ve devlet erkânı at üstünde padişahın huzuruna çıktılar. Sultan Bayezid oğlunu şefkatle karşıladı. Tahtı ona bırakarak bazı nasihatlerde bulundu. Böylece Yavuz Sultan Selim 24 Nisan 1512 tarihinde 9. Osmanlı padişahı olarak tahta oturdu.

Şehzade Selim'in Yenibahçe'de Sultan II. Bayezid ile at üstünde görüşmesi babasına karşı bir saygısızlık olarak görülmemelidir. Bu hareketi babasına saygısızlık veya kibirinden dolayı değil, saltanat merkezinde kendisine muhalif olan vüzerâ ve erkânın tuzağına düşmek için alınan bir tedbirdir.

Sultan Selim tahta geçtikten sonra Sultan Bayezid Dimetoka'ya gitmek istediğini bildirdi. Sultan Selim, Sultan Bayezid'in talebi üzerine eski dostu olan Rumeli beylerbeyi Yunus Paşa ve eski defterdarı Kasım Paşa'yı hizmetine verdi. Hazineden gerekli tahsisat verildikten sonra Sultan Bayezid ve maiyeti İstanbul'dan ayrıldı. Sultan Selim de bindiği arabanın sağ tarafında yaya olarak Edirnekapı'dan çıkıncaya kadar babasına eşlik etti. Sultan Bayezid arabayı durdurup Sultan Selim'e saraya dönmesini söyledi. Bunun üzerine sultan babasından dua istedi. Sultan Bayezid ellerini semaya kaldırarak Selim için dua ettikten sonra baba-oğul ayrıldılar. Sultan Bayezid Edirne'den ayrılıp Söğütlü denilen mevkie vardığında rahatsızlığı iyice arttı ve 26 Mayıs 1512 tarihinde burada vefat etti. Cenazesi İstanbul'a getirildi ve Fatih Camii'nde cenaze namazı kılındıktan sonra Bayezid Camii'nin yanına defnedildi.

GÖRÜŞLER

Mehmet Genç

Prof. Dr., Şehir Üniversitesi Tarih Bölümü

HAZİNENİN
KAPASİTESİNİ
İKİ KATINA
ÇIKARDI

Yavuz Sultan Selim'in Suriye ve Mısır fethinden sonra Osmanlı maliyesinin muazzam bir güç kazandığını söyleyebiliriz. Suriye topraklarında tımar ve mukataa sistemi uygulanmış, elde edilen gelir devlet tarafından doğrudan hazineye aktarılmıştır. Mısır'da ise eyalet giderleri karşılandıktan sonra gelir fazlası irsâliye hazinesi olarak devlet merkezine gönderildi. Bu miktar 600 bin altın ya da 30 milyon akçe olarak tespit edilmiştir. Altı çizilmesi gereken bir husus da Mısır'dan gelen gelir padişaha ait iç hazineye aktarıldı, uzun vadeli ihtiyat akçesi olarak muhafaza edilirdi. Suriye topraklarından gelen gelir ise doğrudan dış hazineye girerdi. Sonuçta bu iki gelir kaynağının eklenmesiyle hazinenin mali kapasitesi yüzde yüz artmış, yani ikiye katlanmıştır.

Yavuz'un Mısır Seferi

Osmanlı'yı Ön Asya'daki Tek Güçlü İslam Devleti Yaptı

Fahameddin Başar

Prof. Dr.,
Fatih Sultan
Mehmet Vakıf
Üniversitesi
Tarih Bölümü
Öğretim Üyesi

Yavuz Sultan Selim kısa denilecek hükümdarlık süresince Suriye (1516) ve Mısır (1517) üzerine yaptığı meşakkatli seferlerle babasından devraldığı Osmanlı topraklarını iki katından daha fazla büyütmüş ve oğlu Kanuni Sultan Süleyman'a güçlü bir devlet bırakmıştı. İşte Suriye, Filistin, Hicaz ve Mısır'ın Osmanlı hâkimiyetine girdiği Mercidâbık ve Ridâniye savaşlarının nefes kesen seyri...

Yavuz Sultan Selim kısa süren hükümdarlığına önemli zaferler sığdırmış, Asya ve Avrupa'daki Osmanlı hâkimiyetini Afrika kıtasına da ulaştırmıştı. Saltanatının ikinci yılında Safeviler ile yaptığı Çaldıran Muharebesi'nden (1514) sonra Mısır'a yönelmiş, Memlük ordusuna karşı önce Mercidâbık (1516) ve sonra Ridâniye'de (1517) galibiyet elde etmişti.

Osmanlı-Memlük ilişkileri Sultan II. Bayezid devrinde dostane bir şekil almıştı. 1490 yılında Memlükler ile Osmanlılar arasında, Portekiz tehdidine karşı bir anlaşma imzalanmış ve sonrasında Bayezid ile Memlük Sultanı Kansu Gavri (1501-1516) arasında iyi ilişkiler kurulmuş; Osmanlı Devleti, Portekiz tehdidi altındaki Mısır sultanına yardım dahi göndermişti. Ancak bu dostluk Yavuz Sultan Selim'in tahta çıkmasıyla bozulacaktı. Filistin, Suriye ve Irak'ı ellerinde bulunduran Mısır Memlükleri, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'ya da hâkim olmak istiyor ve buralardaki Türk beyliklerine baskı yapıyorlardı.

Yavuz Sultan Selim, şehzadeliğinden itibaren doğu sınırlarındaki komşusu Safevilerin ve güneydeki Memlüklerin tehdit oluşturduğunu düşünerek dikkatini bu iki yöne çevirmişti. Nitekim tahta çıktıktan sonra önce Safeviler

üzerine yürüyecek, Şah İsmail ile yaptığı Çaldıran Muharebesi'nden galibiyetle ayrılacaktı.

Yavuz Sultan Selim'in Safevi ordusu karşısındaki başarısı, ortak düşman olması dolayısıyla Memlükleri da sevindirmişti. Her ne kadar Kansu Gavri, Şah İsmail ile Selim arasındaki savaşta tarafsız kalmış ise de Memlüklerin Anadolu'ya kadar ulaşan yayılma politikası ve Dulkadıroğulları üzerindeki nüfuzu Osmanlıları rahatsız etmekteydi. Öte yandan Çaldıran mağlubiyetinden sonra Şah İsmail, o

sırada Suriye'de bulunan Sultan Kansu Gavri'ye Osmanlılara karşı ittifak kurmayı teklif etmişti.

Sultan Selim, Şah İsmail'i mağlup ettikten sonra payitahta dönerken Dulkadıroğulları Beyliği'ne son vererek Dulkadir ili ile Kemah, Erzurum ve civarını ele geçirirken, Diyarbakır'ı da zapt etti. Memlüklerin eskiden beri kendi nüfuz ve hâkimiyet bölgesi saydıkları bölgeyi ele geçirmesi iki devlet arasındaki ilişkiyi gerginleştirecekti. Çaldıran Savaşı ile doğudaki rakibini etkisiz hale getiren Sultan Selim'in Doğu ve Güneydoğu Anadolu'ya hâkim olmak için giriştiği faaliyetler, bölgede önemli bazı şehirleri elinde bulduran Kansu Gavri'yi endişelendiriyordu. Bundan dolayı da Kansu Gavri, Şah İsmail'den gelen ve Osmanlılara karşı ittifak teklif eden elçilik heyetini memnuniyetle karşıladı. Bu ittifakın gerçekleşmesi Osmanlı Devleti için tehlikeli olacağından, Sultan Selim Memlük tehdidini ortadan kaldırma düşüncesindeydi.

"Efendine söyle, Mercidâbık'ta karşıma çıksın"

Sultan Selim Suriye ve Mısır'ın fethine karar verdikten sonra öncü birliklerini yola çıkarmış olmakla birlikte bu düşüncesini gizli tutmaya çalıştı.

MISIR SEFERİ

Flaman haritacı ve coğrafyacı Abraham Ortelius'un ilk modern atlas kabul edilen *Theatrum Orbis Terrarum* (Dünya Sahnesi Görünümü, 1570) adlı eserinde yer alan, o dönemdeki Osmanlı sınırlarını gösteren harita.

İran üzerine yeni sefere çıkmış gibi davranarak Kansu Gavri'ye dostane mektuplar gönderdi. Ancak Memlûk sultanı kendi hâkimiyeti altındaki Dulkadir ve Ramazanoğlu ülkesinin ele geçirilmesi dolayısıyla Osmanlılara karşı sefer hazırlığına girişmişti. Öte yandan casusları aracılığıyla, Kansu Gavri'nin arkadan saldıracağı yönünde haber alan Yavuz, seferin yönünü alenen Suriye'ye çevirdi. Bu sırada Kansu Gavri'nin yanında Anadolu'dan kaçarak lalasıyla birlikte Halep'e iltica etmiş olan Şehzade Kasım bulunuyordu. Memlûk sultanı bu şehzadeyi Kahire'ye getirmiş ve tahta aday göstererek Osmanlı Devleti'ni tehdit etmeye başlamıştı.

Yavuz Sultan Selim Çaldıran Savaşı dönüşünde kışı Edirne'de geçirdi. 1516 ilkbaharında veziriazam Hadım Sinan

Paşa idaresindeki bir orduyu Maraş üzerinden Fırat tarafına sevk etmiş, ancak Memlûklar Diyarbakır'a gitmek isteyen Sinan Paşa'nın Malatya yakınlarında Fırat'ı geçmesine izin vermemişlerdi. Sinan Paşa'nın Memlûk sınırlarına gelmesi üzerine Kansu Gavri de yeğeni Tomanbay'ı vekil bırakarak 20 bin kişilik kuvvetle Şam'a geldi. Memlûk sultanı bu sefere çıkarken, adet olmadığı halde yanına Halife Mütevekkil-Alelallah'ı da almıştı. Ayrıca Osmanlı şehzadesi Kasım da yanındaydı. Kansu Gavri 10 Temmuz'da Halep'e ulaştı ve burada Sultan Selim'in hareketini izlemeye başladı.

Yavuz Sultan Selim ise Kansu Gavri'nin Halep'e gelmesini Şah İsmail ile ittifak yaptığı şeklinde yorumlayarak Memlûklarla savaşmaya karar verdi. Memlûk sultanı, Safevilerin hâmesi olmakla suç-

lanıyordu. Ancak Müslüman bir devlet ile savaşmanın meşru olup olmadığı yönünde fetvaya ihtiyaç vardı. Bu sebeple Yavuz, Sünni bir devlet olan ve aynı zamanda Abbasi halifesini de himaye eden Memlûklara karşı sefere çıkmanın meşruiyetini ulemadan sordu ve gerekli fetvayı aldıktan sonra Rumeli askerinin Kayseri'de toplanmasını istedi. Padişah bu kararından sonra oğlu Süleyman'ı Edirne'de bırakarak Üsküdar'a geçti ve uzun bir sefer yolculuğu başladı. Akşehir, Konya, Kayseri üzerinden Elbistan'a ulaşan padişah, burada veziriazam Sinan Paşa tarafından karşılandı. Osmanlı donanması da Suriye sahillerindeki limanlara doğru çoktan yola çıkmıştı. Bu sırada Kansu Gavri'ye elçiler gönderilmiş ve seferin İran üzerine yapıldığı söylenmişti. Ancak Memlûk sultanı bu elçilere hakaret edip Halep'te hapse attırdı.

D O S Y A

Osmanlı ordusunun yaklaşması üzerine elçileri, hediyeler ve kendi elçisiyle birlikte geri göndermişse de Yavuz elçilerinin başına gelenleri öğrendiğinde Memlûk elçisini zincire vurdurdu. Sonra affedip sakalını kestirdi ve onunla "Efendine söyle, Mercidabık'ta karşıma çıksın" şeklinde haber yolladı.

Bu sırada Osmanlı ordusu Antep'e yaklaşmış ve Memlûkların Antep Valisi Yunus Bey Osmanlılara tâbi olup kalenin anahtarlarını teslim etmişti. Hatta Halep'e giden Osmanlı ordusuna rehberlik bile yapacaktı. Memlûk Sultanı Kansu Gavri ise Halep'ten çıkarak Mercidâbık'a gelmiş, karargâhını buraya kurmuştu. Mercidâbık Halep'in 48 km. kuzeyinde bulunuyordu. Kayseri

üzerinden Elbistan'a gelen Yavuz, Sinan Paşa ile buluştuktan sonra Mercidâbık'a ulaştı. Toplam mevcudu 70-80 bin kadar olan Osmanlı ordusunun sağ kolunda Anadolu Beylerbeyi Zeynel Paşa ile birlikte Karaman Beylerbeyi Hüsrev Paşa, Dulkadirli Şehsüvaroğlu Ali Bey ve Ramazanoğlu Mahmud Bey vardı. Sol kolda Rumeli Beylerbeyi Küçük Sinan Paşa, Rum Beylerbeyi Mehmed Paşa, Diyarbakır Beylerbeyi Bıyıklı Mehmed Paşa ve Mengli Girayoğlu Saadet Giray'ın kuvvetleri; merkezde ise padişah ile veziriazam Sinan Paşa ve kapıkulu askeriyeye topçular bulunuyordu. Tüfekte donatılmış kapıkulunun önünde 150 kadar top arabası zincirlerle birbirine bağlanmış, böylece bir hat oluşturulmuştu.

Halep'te Sultan adına hutbe

Suriye birliklerinin katılmasıyla mevcudu 70-80 bine ulaşan Memlûk ordusunda sol kolda Halep Naibi Hayır Bey, sağ kolda Şam Naibi Sibay ve merkezde Sultan Kansu Gavri yer alıyordu. İki ordu 24 Ağustos 1516 Pazar sabahı Mercidâbık sahrasında savaşa başladı. İlk hücumu geçenler Memlûk kuvvetleri olmuşsa da muharebe başlayınca Memlûkların sağ kol kumandanı Hayır Bey yenilerek Halep'e, oradan da Şam'a doğru kaçınca Memlûk ordusu dağılmaya başladı. 5-6 saat kadar devam eden savaş sırasında Osmanlıların şiddetli top ve tüfek atışı karşısında Memlûk ordusu tutunamadı ve geri çekildi. Birliklerinden bir kısmını kaybeden ve diğerlerinin geri çekilmesiyle yalnız kalan Kansu Gavri, Halep'e kaçmak istedi. Ancak üzüntüsünden felç geçirdi ve atından düşerek hayatını kaybetti. Savaş meydanında ölen ilk Memlûk sultanı olan Kansu Gavri o sırada 78 yaşındaydı.

Memlûk karargâhı bütün eşyasıyla birlikte Osmanlıların eline geçti. Savaştan sonra vezir Yunus Paşa kumandasındaki Osmanlı kuvvetleri Halep, Hama, Humus ve Trablusşam'ı alarak Şam'a ilerledi. Şam'ın ele geçirilmesiyle birlikte Suriye'deki Osmanlı hâkimiyeti de başlamış oldu. Halep'te hutbe Sultan I. Selim adına okundu; Suriye, Lübnan ve Filistin toprakları Osmanlı sınırlarına dahil edildi. Sultan Selim Halep'e geldiği sırada Halife Mütevekkil padişahın huzuruna çıktı. Osmanlı hükümdarı ona iyi davranarak yanına oturtmuş ve kaçmaması için bazı tedbirler almıştı. Bu sırada Halep Naibi Hayır Bey ve bazı Memlûk emirleri de itaatlerini bildirdi. Padişah buradan Şam'a giderken, Sinan Paşa 4 bin kişilik kuvvetiyle, Şam Valisi Canberdi Gazali'nin direnişini kırarak Gazze'ye kadar bütün Filistin topraklarını ele geçirecekti.

Yavuz Sultan Selim Mercidâbık'ta elde ettiği bu zaferden sonra Mısır üzerine hemen yürümedi. Bir yandan ordusunu yeniden yenilerken, bir yandan da bölgenin itaatini sağlamak için idari düzenlemeler yaptı. Sancakbeyleri tayin etti ve böylece Suriye, Lübnan, Filistin, Elcezire ve Kilikya topraklarını hâkimiyet altına aldı. Bu sefer sonrasında güney Suriye ile Filistin'deki belli

Mercidâbık Savaşı (Selimnâme 216b).

MISIR SEFERİ

Kahire önlerinde Ridāniye Savaşı (Solimnâme 235a).

başlı şehirlerden Safed, Nablus, Kudüs, Aclun ve Gazze sancakları ile etrafındaki kazalar ele geçirildi. Bu sırada Sinan Paşa kumandasında güneye, Mısır'a doğru sevk edilen öncü kuvvetlerini Memlûkların Gazze valisi durdurmak istemiş de başarılı olamadı. Böylece Gazze ele geçirilmiş, Mısır'a gitmek için Osmanlı ordusunun önünde hiçbir engel kalmamıştı. Yavuz, Gazze'ye doğru ilerlediği sırada, tehlikeli olmasına rağmen, Kudüs'ü ziyaret etti. Öte yandan Mercidâbık'tan kaçan emirler Kahire'ye ulaşmış ve Kansu Gavri'nin yerine, sefere çıkarken vekil bıraktığı yeğeni Tomanbay'ı hükümdar ilan etmişlerdi (Kasım 1516).

Mercidâbık Savaşı Osmanlılara Mısır'ın yolunu açmış. Doğu ve Güneydoğu Anadolu ile Suriye'de Osmanlı hâkimiyeti sağlamıştı. Artık sıra Mısır'daydı. Sultan Selim sefer öncesinde Tomanbay'a bir mektup göndererek Osmanlılara tâbi olup vergi ödemesini istedi ve Gazze'den itibaren Mısır'ı kendisine bırakacağını bildirdi. Memlûklar

Yavuz'un ordusuyla çölyü geçmeye cesaret edemeyeceğini düşündüklerinden bu teklifi kabul etmediler. Bunun üzerine Şam'daki hazırlıklarını tamamlayan Sultan Selim 1517 yılı başında yola çıkarak Gazze'ye geldi. Osmanlı ordusunun bazı devlet adamları da Gazze'den Kahire'ye uzanan yolun tehlikeleri ve özellikle çölde yaşanacak sıkıntılardan dolayı endişeliydiler. Bu düşüncelerini dile getirerek seferden vazgeçilmesi yönünde görüş beyan etseler de Sultan Selim bunu kabul etmedi. Mısır alınmadıkça Mercidâbık'ta elde edilen zaferin geçici olduğunu düşündüğünden yoluna devam etti.

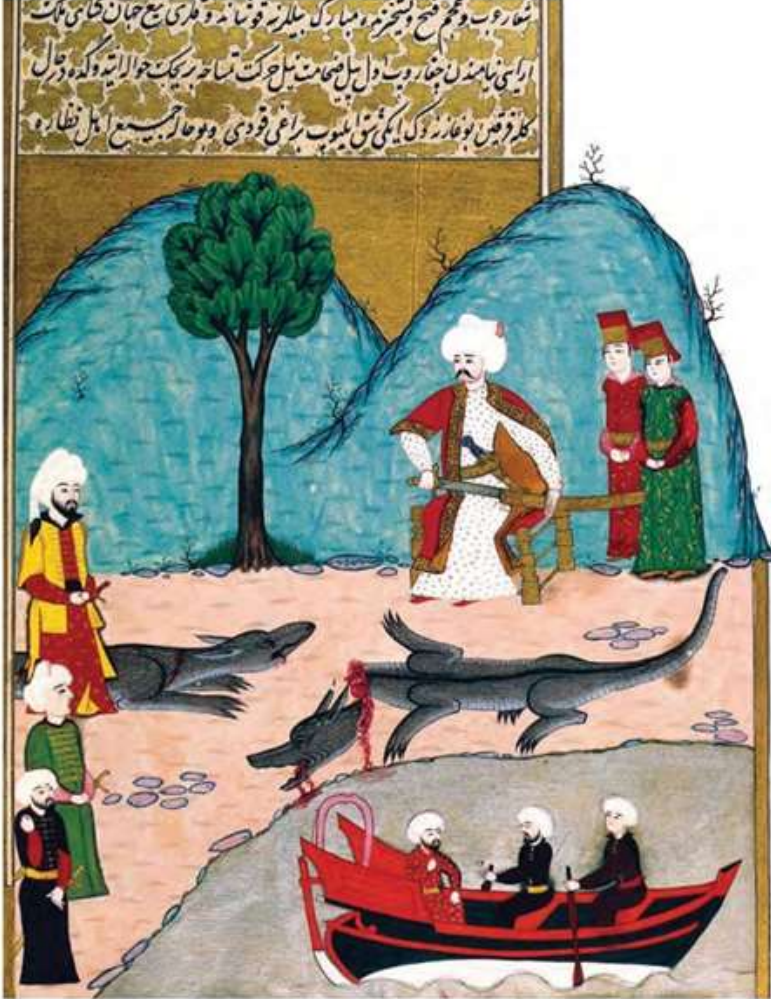
Osmanlı kuvvetleri Gazze'den sonra Arış, Hanyunus, Salihye, Bilbis yoluyla Kahire'nin kuzeydoğusunda bulunan Ridāniye'ye ulaştı. Çöl yolculuğu esnasında yağmur yağdığından ordu su sıkıntısı çekmeden Ridāniye'ye ulaşacak ve Tomanbay'ın ordusuna karşı cephe alacaktı. Ancak burada yapılacak olan muharebe Mercidâbık Savaşı'ndan daha zor görünüyordu. Zira uzun süren yol-

ŞEHZADE PROBLEMİ DE ÇÖZÜLDÜ

Ridāniye Savaşı sırasında Kahire'de bulunan Osmanlı şehzadesi Kasım Çelebi ele geçirilemedi. Kansu Gavri ile Mercidâbık Savaşı'na katılmış olan Kasım Çelebi, bozgunundan sonra Kahire'ye dönmüş, yeni Memlûk Sultanı Tomanbay'ın hizmetine girmişti. Tomanbay Ridāniye Savaşı'ndan sonra Kahire'ye baskın düzenleyip Osmanlı askerlerini katlettiği sırada Şehzade Kasım da onun yanındaydı. Tomanbay'ın yakalanmasından sonra saklandı ve bulunamadı. Sultan Selim, Kahire'den ayrılırken Mısır'ın yönetimini bıraktığı Hayır Bey'e Şehzade Kasım'ı muhakkak yakalaması emrini verdi. Nihayet Şehzade Kasım, kölelerinden bazılarının haber vermesi üzerine yakalandı ve bir süre hapis tutulduktan sonra Hayır Bey tarafından boğdurulmak suretiyle ortadan kaldırıldı. Hayır Bey, o sırada 17 yaşında olan Kasım Çelebi'nin başını Şam'da bulunan Sultan Selim'e gönderdi ve böylece Osmanlı tahtı için tehlike oluşturan bu şehzade problemi de ortadan kalkmış oldu.

culuk Osmanlı ordusunu yorgun düşürmüştü. Ordusuyla Ridāniye'de bekleyen Tomanbay ise savaşa iyi hazırlanmıştı. Sultan Selim'in Mercidâbık'ta uyguladığı savaş stratejisini taklit ederek Frenklerden top ve topçu temin etmiş, ayrıca Ridāniye'yi siper ve hendeklerle tahkim etmişti. Yine İskenderiye sahilindeki topları da buraya getirilmiş ve Memlûk ordusunun mevcudu 20 bini bulmuştu.

Osmanlı ordusunun mevcudu da 20 bin kadardı. Ordunun yarısı, doğu sınırlarının Safevilere karşı korunması için geride bırakılmıştı. Sağ kola Anadolu Beylerbeyi Mustafa Paşa, sol kola Rumeli Beylerbeyi Küçük Sinan Paşa kumanda ediyordu. Merkezde veziriazam Hadım Sinan Paşa bulunuyordu. Padişah ise bir kısım süvariyle el-Muktattam dağına dolaşmış Tomanbay'ın tahkimli ordugâhına güneydoğudan taarruz etmeyi planlıyordu. O sırada, daha sonra Kahire beylerbeyi olacak olan Memlûkların eski Halep Naibi Hayır Bey de padişahın yanında bulunuyor ve orduya kılavuzluk yapıyordu.

Yavuz Sultan Selim Nil kıyısında bir timsahı ikiye bölüyor (Hünernâme, (TSM, H1524)).

Ridâniye'de yoğun top teknolojisi ve ateşli silahlar

Yavuz Sultan Selim'in planı başarıyla uygulandı ve 22 Ocak 1517 Perşembe sabahı erken saatlerde ilk hücum başladı. Osmanlı kuvvetleri doğrudan müdafaa hattına saldırmamış, yanlardan dolaşarak hücumu geçmişlerdi. Memlûklar beklenmedik bu plan karşısında şaşkına döndü. Mısır kuvvetlerinin mukavemetine rağmen aralıklarla gün boyu devam eden savaş, Mercidâbık'ta olduğu gibi burada da yoğun top teknolojisini ve ateşli silahları kullanan Osmanlı kuvvetlerinin üstünlüğü ile son buldu. Memlûk Sultanı Tomanbay son bir

ümitle Osmanlı ordusunun merkezine hücum ederek Sultan Selim'i yakalamak istediye de başarılı olamadı. Padişah o sırada el-Mukattam dağına dolaşan kuvvetlerin başındaydı. Ancak bu son hücumda veziriazam Hadım Sinan Paşa ile Ramazanoğlu Mahmud ve Yunus Beyler hayatını kaybetti. Osmanlı ordusu üstün gelince Tomanbay yanında kalan az sayıdaki askeriyle kaçtı ve Ridâniye ordugâhı bütün top ve mühimmatıyla birlikte ele geçirildi. Böylece Memlûklar Osmanlı ordusu karşısında ikinci defa yenilgiye uğradı.

Sultan Selim Ridâniye'deki zaferin ertesi günü Halife Mutevekkil'i Osmanlı

askeriyle Kahire'ye göndererek halka güvence verdi. Nihayet Osmanlı kuvvetleri şehri ele geçirip Memlûk Devleti'ne son verdiler. Kahire'de Cuma hutbesi Sultan Selim adına okundu ve böylece Memlûk Devleti tarihe karışmış oldu. Yavuz Sultan Selim, zaferden üç gün sonra Kahire'yi gezmiş fakat burası güvenli olmadığından karargâhına dönmüştü. Zira Tomanbay henüz yakalanamamıştı, hatta 27-28 Ocak gecesi 7 bin kişiyle ansızın padişahın otağına hücum edip kuşatmış, başarılı olamayınca ele geçirdiği Osmanlı askerlerini öldürmüştü. Tomanbay Kahire halkının da desteği ile sokak savaşları yapıyordu. Bunun üzerine Yunus Paşa idaresindeki Osmanlı birlikleri Kahire'ye girerek, şehir halkının da yardım ettiği Tomanbay'ın kuvvetleriyle üç gün boyunca mücadele edecekti. Yakalanacağını anlayan Tomanbay kadın kıyafetiyle kaçmayı başardıysa da Memlûk beyleri teslim olmak zorunda kaldı.

Mısır fatihi Sultan Selim, Kahire dışında dolaşan Tomanbay'a haber gönderip onu affettiğini bildirdi ve teslim olmasını istedi. Ancak Tomanbay teslim olmadığını gibi, gönderilen elçileri de öldürerek, etrafına topladığı 3 bin kişi ile son bir hücum daha gerçekleştirdi. Başarılı olamayınca Buhayre taraflarına kaçmış, Dulkadirli Şehsüvaroğlu Ali Bey tarafından takip edilerek Nil'i geçmek için suya atıldığı sırada yakalanıp (1517 yılı Mart sonu) kapıcılar çadırında hapsedilmişti. Onun hayatta kalması Osmanlı Devleti için tehlikeli olacağından Şehsüvaroğlu Ali Bey'e teslim edildi ve o da, vaktiyle Memlûk sultanının, babası Şehsüvar Bey'i idam etmiş olduğu Bâb-ı Züveyle denilen yerde Tomanbay'ı ortadan kaldırdı. Böylece Kahire tam anlamıyla hâkimiyet altına alınmış oldu.

Mercidâbık zaferinden sonra gelen Ridâniye galibiyeti ile Memlûk Devleti'ne son veren Yavuz Sultan Selim, sekiz ay kadar Mısır'da kaldı. Bu sırada bölgenin yönetimi için gerekli düzenlemeleri yaptı. Kendisini tebrike gelen Arap şeyhlerine iyi davranarak gönüllerini aldı. Yine bu sırada Mekke-i Mükerrre ve Medine-i Münevvere'de emirlik edip o zamana kadar Memlûklara tâbi olan Mekke Emiri Şerif Ebu Berekât da oğlu ile Mekke'nin anahtarlarını gönderip Osmanlılara itaatini bildirdi. Bu sırada

MISIR SEFERİ

Osmanlı donanması da İskenderiye'ye gelmiş ve buradaki Memlûk gemilerini ele geçirmişti. İskenderiye'ye giden Sultan Selim, Mısır'daki idari işleri tamamladıktan sonra İstanbul'a dönmeye karar verdi. Mısır valiliğini önce Yunus Paşa'ya bıraktıysa da paşanın halka ve bedevi Araplara baskı yaparak bazı yolsuzluklarda bulunması üzerine, Memlûklar zamanında Halep Naibi olan Çerkes beyi Hayır Bey'i vali atadı. Nihayet iki yıldan fazla süren bu uzun seferini tamamlayıp Kahire'den ayrıldı ve Şam, Halep ve Mercidâbık üzerinden payitahta döndü.

Ön Asya'daki tek güçlü İslam devleti

Yavuz Sultan Selim'in Mısır seferi sırasında elde edilen Mercidâbık ve Ridâniye galibiyeti neticesinde Suriye ve Filistin topraklarının yanında Hicaz ve Mısır Osmanlı hâkimiyetine girmiş, Memlûk Devleti son bulmuş ve Osmanlılar Kuzey Afrika içlerine kadar ilerlemiş oldu. Bu zaferlerin ardından kutsal toprakların yönetimini ele geçiren Osmanlılar İslam dünyasının da koruyucusu olmuştu.

Yavuz Sultan Selim'in Mısır seferi Osmanlı tarihinde bir dönüm noktasıdır. Memlûk Sultanlığı'nın ortadan kaldırılması ile Osmanlılar Asya ve Avrupa'dan sonra Afrika kıtasına da ulaşmış oluyordu. Ayrıca Mısır gibi kadim bir şehir ve diğer Memlûk toprakları da ele geçirilmişti. Bu seferin bir diğer önemi de hilâfetin Osmanlılara geçmiş olmasıydı. Yavuz Sultan Selim, İstanbul'a dönmeden önce idari bir tedbir olarak Kahire'deki bazı hükümdar oğullarını, halife ve akrabalarını payitahtına naklettirmişti. Ayrıca nüfuzlu âlim, şeyh ve beylerden tehlikeli olanlar ile mimar, mühendis ve diğer sanat erbabından pek çok kimse, kütüphanelerdeki bazı kıymetli eserler de mukaddes eşya ile birlikte İstanbul'a gönderildi. Halife Mütevekkil İstanbul'da bulunduğu sırada hilâfeti Sultan Selim'e bırakmış ve Osmanlı padişahları TBMM'nin 1924 yılında hilâfeti kaldırmasına kadar dört asır boyunca halifeligi ellerinde bulundurmuşlardır.

Mercidâbık ve Ridâniye savaşları ile Yavuz Sultan Selim İslam dünyasının tek lideri olmuş, Osmanlı Devleti'nin Arap dünyası üzerindeki hâkimiyeti başlamış, Akdeniz'deki üstünlük Türklerin eline geçmişti. Artık Osmanlı Ön Asya'daki tek güçlü İslam devletiydi. Sultan Selim'in bu seferleri ile dünya tarihinin de seyri değişmiş, Hindistan'a ulaşan Portekizlilerin İslam dünyası üzerindeki tehdidi önlenmişti. Böylece Osmanlılar, Mısır ve Kızıldeniz'in iki kıyısına hâkim olmakla Hindistan ticaret yolunun önemli bir kısmını ele geçirmiş oldular. Mısır'ın vergi gelirleri de Osmanlı hazinesine akmaya başladı. Ayrıca Kıbrıs adası için her yıl Memlûk Sultanlığına vergi ödeyen Venedik Cumhuriyeti bu ödemeyi Osmanlı Devleti'ne yapmayı kabul etti. Böylece Suriye ve Mısır'ın alınmasıyla gelirden de ciddi artış gözlemlendi.

Yavuz Sultan Selim sekiz buçuk yıl kadar süren kısa saltanatı sırasında İran (1514), Suriye (1516) ve Mısır (1517) üzerine yaptığı meşakkatli seferler sonunda, babasından devraldığı Osmanlı toprak-

Osmanlı Mısır'ında Kahire'deki Babü'z Züveyle cıvanının 1843'teki bir tasviri (Ressam: David Roberts). Kapının iki yanındaki minareler Müeyyed Camii ile birlikte yapılmıştır.

larını iki katından daha fazla büyütmüş, oğlu Kanuni Sultan Süleyman'a büyük bir cihan imparatorluğuna dönüşecek bir devlet bırakmıştı.

Kaynakça:

- İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, Ankara 1975, 3. Baskı, II, s. 279-297.
Selahattin Tansel, *Yavuz Sultan Selim*, Ankara 2016, s. 133-250.
Feridun M. Emecen, *Osmanlı Klasik Çağında Savaş*, İstanbul 2015, s. 145-157.
Feridun Emecen, *Yavuz Sultan Selim*, İstanbul 2016, s. 203-335.
Feridun Emecen, "Ridâniye Savaşı" *DİA*, C. 35, s. 87-88.
Feridun Emecen, "Mercidâbık Muharebesi" *DİA*, C. 29, s. 174-176.

G Ö R Ü Ş L E R

İBRAHİM PAZAN Elektronik Mühendisi ve Tarihçi

GÖLGESİ DÜNYAYI KAPLAMIŞTI

Yavuz Sultan Selim Han ilklerin padişahıdır. Şehzadelğinde 24 yıl Trabzon valiliği yapmıştır. Tahta geçtikten sonra o güne kadarki, hatta Osmanlı tarihindeki en uzun sefer-i hümayûnu gerçekleştirmiştir. Mısır seferinden İstanbul'a tam 2 yıl 1 ay 20 gün sonra dönmüştür. Kahire'ye kadar 2.500 kilometre yol kat etmiş, ilkçağlardan beri geçilemeyen Sina Çölü'nü orduyuyla 13 günde geçmiştir.

Mısır'da 8 ay kalmıştır. 30 derece enlemindeki Kahire'ye inmiştir ki başka hiçbir padişah bu kadar güneğe inmemiştir. İmparatorluğun topraklarını 8 senelik padişahlığı süresince 2,5 katına çıkarmıştır. Osmanlı padişahları içindeki ilk İslam halifesidir. Kemal Paşazade'nin meşhur şiirinde dediği gibi devri ikinci gölgesi gibi kısa sürmüştü ama gölgesi dünyayı kaplamıştı.

Prof. Dr.
Mustafa Alkan ile

7 Soruda Hilâfet ve Kutsal Emanetler

Konuşan: Resul Orman

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi Prof. Dr. Mustafa Alkan Hilâfet'in Osmanlı'ya intikali ve Kutsal Emanetlerle ilgili kafa karışıklığına yol açan hususları aydınlığa kavuşturdu.

1 Yavuz Sultan Selim'in Mısır seferine kadar Osmanlı'nın Hilâfet kurumu ile teması ve ilişkisi hakkında ne söyleyebiliriz?

Osmanlı Devleti'nin kurucuları Osman Bey ve oğlu Orhan Bey zamanında Cuma ve Bayram hutbelerinde padişahın adından önce, Konya'da bulunan Selçuklu sultanı ile Kahire'deki Abbâsî halifesinin adı zikredilmiştir. İslam devletlerinde "hutbe" hâkimiyet sembolüdür. 1335'te Moğolların Anadolu hâkimiyeti son bulana kadar Osmanlı Devleti ve hükümdarlarının Selçuklulara, sonra da Moğollara (İlhanlılara) bağlılığı kabul edilmektedir. 1335 yılından 1516'ya kadar ise padişahın adından önce sadece Kahire'deki Abbâsî halifesinin adının zikredildiğini biliyoruz. Bununla birlikte, hilâfet bir müessese olarak Osmanlılara geçmeden önce de padişahlar için "halife" unvanının çeşitli vesilelerle kullanıldığı kayıtlara yansımıştır. Bunlar Yavuz Sultan Selim'den sonraki evrensel Hilâfet iddiasından ziyade, güç ve istiklâl sahibi olan Müslüman bir hâkimin siyasi idarede Hz. Peygamber'in (sas) takipçisi olması veya Araplardaki "emir" anlamında ulemâ çevrelerinin literatür tercihinden ibarettir. Nitekim Orhan Gazi'nin oğlu Sultan I. Murad'ın akıncı beyi Evrenos Gazi'ye verdiği "sancağ" beratında, "Ol vilâyetler, Hak subhanehü ve teâlâ hazretlerindir, ondan sonra Resûlünüdür, ondan sonra Allah subhanehü ve teâlâ hazretlerinin emri-i şerifiyle Resûl Aleyhisselâm'dan sonra halifesinindir" ibaresi kullanılmıştır. Buradaki "halife"nin, "emir" anlamında Sultan Murad'a nispet ettiği açıktır. Öyle ki, daha sonra Sultan Murad Hüdavendigâr Mısır'a gönderdiği elçi aracılığıyla, Mısır/Abbâsî halifesinden hükümetinin şer'i, yani İslamî kurallara uygun olduğuna dair icazetnâme, kendisine de "Sultan-ı Rûm" unvanı verilmesini istemiştir. Halife de ona istediği icazetnâmeyi verdiği gibi, devletine Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, saltanat sülâlesine de Hânedân-ı Âl-i Osman denildiğine dair gerekli menşûr ve ber'atı göndermiştir. Bu geleneğin Yavuz Sultan Selim devrine kadar değişik vesilelerle tekrarlandığı kayıtlara yansır. Dahası, Osmanlı padişahları, Mısır/Abbâsî halifeleri ile bir rekabete girmemişlerdir. Osmanlı-Memlûk rekabeti ancak Sultan I. Mehmed

HİLÂFET VE KUTSAL EMANETLER

(1412-21) devrinden görülmeye başlanır. Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'u fethinden sonra ise fetih, Hilâfet'i bile gölgelemiştir. Fatih'ten itibaren Osmanlı-Memlûk rekabeti zaman zaman savaşlara sebep olmuş, ancak Osmanlı sultanları ile Mısır/Abbâsî halifeleri arasında bir rekabet görünmemiştir. Zaten Mısır/Abbâsî halifelerinin siyasî güçleri söz konusu olmayıp varlıkları manevîdir. Yavuz Sultan Selim ile Osmanlı padişahları hilâfeti kılıç hakkı olarak kendi unvanları arasına katmış, padişahların hilâfeti, Dört Halife (Hulefâ-yı Râşidîn)'den sonra kurumun kazandığı siyasî görünümünden ibaret olmuştur.

2 Yavuz Sultan Selim'in fetih politikasında yüzünü Doğu'ya dönmesinin sebebi ne olabilir?

Yavuz'un fetih politikasının temel hedefi, Doğu Anadolu ve Ortadoğu istikametine yönelikti. O zaman bu hedefin önünde iki süper güç bulunuyordu; Doğu Anadolu ve İran coğrafyasında hüküm süren Safevî Devleti ile Suriye, Filistin ve Mısır coğrafyasında hüküm süren Memlûk Sultanlığı. Babası II. Bayezid ile Sultan Cem arasında saltanat mücadelesi sürerken, Sultan Selim Trabzon sancakbeyi olarak doğu ve güneydoğudaki gelişmeleri yakından takip etmişti. Osmanlı Sultanı olduktan sonra da

bütün siyasî gücünü doğu ve güneydoğuya çevirdi. Hedefi Haçlı seferleri ve Moğol istilası sırasında bozulan İslam siyasî birliğini yeniden tesis etmektir.

Fatih Sultan Mehmed devrinde Osmanlı Devleti batıda Dalmaçya ve Tuna kıyılarından doğuda Fırat nehrine kadar genişlemiş; Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan ile Doğu Anadolu'nun hâkimiyeti hususundaki rekabet iki devlet arasında Otlukbeli Savaşı'na (11 Ağustos 1473) sebep olmuştu. Otlukbeli Savaşı'ndan sonra Akkoyunlu Devleti dağılıma sürecine girdi. 1502 yılında Uzun Hasan'ın -kızı Halime Begüm'den doğan- torunu Şah İsmail, Akkoyunlular Devleti'ne son verip Safevîler Devleti'ni kurdu. Şah İsmail, dedesinden kendine tevarüs etmesini beklediği Doğu Anadolu'yu ele geçirebilmek için babası Şeyh Haydar'ın örgütlediği Erdebil Tekkesi mensubu Kızılbaşları kullanarak Anadolu'da Kızılbaş ayaklanmaları çıkardı. Bu rekabet 1509 yılından itibaren iki taraf arasında çatışmaya sebep oldu. Sultan Selim, 1512'de Osmanlı tahtına geçtikten sonra iki yıla yakın süre merkezi otoritesini kurmakta uğraştı. 1514 yılında ilk seferini Safevî Devleti üzerine yaptı. Çaldıran Muharebesi (23 Ağustos 1514) ile Şah İsmail'i yenip Tebriz'e kadar ilerledi, Şah İs-

mail'in Doğu Anadolu üzerindeki iddialarını bertaraf etti.

İstanbul'un fethinden sonra Anadolu'da Türk siyasî birliğini kurma politikası, Çukurova ve güneydoğuda Dulkadirli bölgesi üzerindeki rekabet de Osmanlı-Memlûk ilişkilerindeki bozulmayı hızlandırdı. Buna Fatih devrinde Hicaz suyollarının tamiri meselesi, II. Bayezid ile taht mücadelesine girişen Sultan Cem'e Memlûkların yardım etmesi ve Hindistan-Dekkan'da hüküm süren Behmenilerden III. Muhammed Şah'ın gönderdiği hediyelere Sultan Kayıtbay'ın el koyması da eklenince Osmanlı-Memlûk savaşları kaçınılmaz hale geldi.

Yavuz devrinde Memlûklar bir taraftan Şah İsmail, diğer taraftan Portekiz tehlikesini bertaraf edebilmek için (1514) Osmanlılarla iyi münasebetler kurma gereği duydu. Osmanlı da Memlûkların askerî ve malî destekte bulundu. Ayrıca Osmanlıların Avrupa'da ilerlemesi, Memlûkların Arap topraklarına Akdeniz tarafından gelebilecek Haçlı saldırılarını da önlemişti. Ancak bu dönemde yeni bir tehlike baş gösterdi. Portekizliler Aden'i zapt etmeye çalışıyor; Cidde, Mekke ve Medine'yi işgal etme. Hz. Peygamber'in Kutsal Emanetlerini alıp götürme tehdidinde bulunuyorlardı. Yavuz selefleri gibi Mekke ve Medine'deki kutsal yerlerin bakım ve korunması için büyük vakıflar tahsis etmişti. İslam birliği siyaseti münasebetiyle Portekiz tehdidinde duyarsız kalamazdı. Ancak kutsal topraklar Memlûk himâyesi altındaydı; bu yüzden Mekke şerifi ile münasebet kurdu. Bu sırada Hz. Peygamber soyu Selim'e 1516 (H. 922)'de murahhas bir heyet gönderdi ancak Memlûk Sultanı Kansu Gavri heyetin İstanbul'a gitmesine izin vermedi ve Osmanlı Devleti'ne karşı, Sünnî ulemanın muhalefetine rağmen Safevî Devleti ile ittifak anlaşması yaptı. Ayrıca Memlûklara sığınan Şehzade Ahmed'in oğlu Kasım Çelebi'yi Osmanlı tahtının yegâne varisi ilân etti. Bunun üzerine Sadrazam Sinan Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu, takip ettiği siyaset yüzünden sürekli iki devletin arasını açan Dulkadroğulları beyliği üzerine yürüyüp topraklarını Osmanlılara bağladıktan sonra, İran'a sefer kararı aldı. Bu sırada Halep'te bulunan Memlûk Sultanı, Osmanlı ordusunun İran'a geçişine izin vermedi. Bu son gelişme Osmanlı-Memlûk savaşlarını yeniden başlatacaktı. Yavuz İran seferinden önce Memlûk toprakları üzerine yürümeyi tercih etti. İlk savaş Mercidâbık'ta yapıldı (24 Ağustos 1516). Muharebe Osmanlı lehine sonuçlanırken, Memlûk sultanı hayatını kaybetti, Abbâsî halifesi III. Mutevekkil ile üç mezhep imamı esir düştü. Bu savaşla Mısır'ın yolu Osmanlılara açılırken Suriye,

Yavuz Sultan Selim'in Mısır seferinin temsili bir resmi.

D O S Y A

1. Selim'den itibaren Osmanlı padişahlannın resmi unvanlarından biri, Mekke ve Medine'nin hizmet-kârı anlamına gelen "Hâdimü'l-Haremeyn" olmuştur.

4 Kutsal Emanetler manevî ve siyasî olarak neyi simgeler?

Kutsal Emanetler Hz. Peygamber'e, diğer bazı peygamberlere, ashâb-ı kirâma (sahabeye) ve bazı İslam büyükleri ile Haremeyn-i Şerîfeyn şehirlerine (Mekke, Medine ve Kudüs) ait eşyadan oluşmaktadır. Bunların önemli bir kısmı Yavuz'un Mısır'ı fethi sırasında Memlûk hazinesinde ele geçirilmiş; bir kısmı Hicaz Emîri tarafından Mekke ve Medine'nin anahtarlarıyla birlikte gönderilmiş, bir kısmı zamanla Haremeyn-i Şerîfeyn şehirlerinden getirilmiş, bir kısmı devlet yetkilileri tarafından satın alınmış, bir kısmı da 1. Dünya Savaşı sırasında Türk askerleri Hicaz'dan çekilirken, İngilizlerin eline geçmemesi veya yağmaya uğramaması için Medine müdafîi Fahrreddin Paşa tarafından İstanbul'a gönderilmiştir. Osmanlı Hilâfetini simgeleyen Kutsal Emanetlerin 605 adedi Topkapı Sarayı'nın Mukaddes Emanetler Dairesi'nde; bazıları da hazine, silâh, kumaş ve kütüphane bölümlerinde yer almaktadır.

5 Hilâfetin ve Kutsal Emanetlerin intikali Osmanlı Devleti'nin İslam dünyasındaki manevî nüfuzunu ne yönde etkilemiştir?

Bağdat'ın 1258 yılında Moğol/İlhanlı saldırısına uğramasıyla Bağdat Abbâsî hilâfetine son verilmesinden üç yıl sonra, Bağdat'tan Mısır'a kaçan Abbâsî halifesi Zâhîr'in oğlu Ahmed, Memlûk Sultanı Baybars'ın desteğiyle Mısır'da Mısır Abbâsî Hilâfetini kurmuş, el-Muntasir-Billâh Ebû'l-Kâsım Ahmed adıyla hilâfet tahtına oturmuştur. el-Muntasir-Billâh zamanında Mekke Şerîfi Ebû Numeyy'in ona biat etmesiyle Memlûkların hâkimiyeti Hicaz'a kadar genişlemiştir. Böylece Memlûkların Haremeyn-i Şerîfeyn'i koruma ve hacı organize etme imtiyazları, nüfuzlarını İslam dünyasında artırmıştır. Sultan Baybars'ın Kudüs'ü haçlılardan geri almasıyla, Sultan Baybars ve haleflerine "Hâdimü'l-Haremeyn-i Şerîfeyn" denilmiştir. Bu unvanın kendilerine İslam dünyasında büyük prestij sağladığı söylenebilir. Öyle ki, Osmanlı padişahlannın dahi, İstanbul'un fethine kadar Memlûk

Lübnan ve Filistin toprakları Osmanlı hâkimiyetine geçti. Ridâniye Savaşı (22 Ocak 1517) ile de Memlûk Sultanlığı yıkıldı, Mısır ve Hicaz Osmanlı'ya bağlandı. Yavuz, Halife III. Mutevekkil ve dört mezhep imamı ile Mısır ulemâsını İstanbul'a gönderdi. 1517 baharında tekrar İran üzerine yürümek üzere Şam'a geldiğinde İran şahının elçisi, onu nâme ve hediyelerle karşılayacaktı. Nâmesinde, "Sen birçok belde ve teb'aya mâlik oldun; bilhassa Mısır'ı almakla Hâdimü'l-Haremeyn-i Şerîfeyn unvanını aldın. Şimdi arzun İskenderi'sin. Aramızda geçen geçmiştir; bir daha avdet etmez. Sen memleketine git; ben de memleketime gideyim. Aramızda Müslümanların kanlarını dökmeyelim, arzun ve maksadın ne ise onu ben yerine getireyim" diyordu. Burada yapılan anlaşmadan sonra Sultan Selim İstanbul'a döndü.

3 Hilâfet'in Osmanlı'ya geçişi hangi teamüller sonrasında kesinleşmiştir?

Yavuz'un Memlûk seferi sürecinde Halep, Kahire ve payitaht İstanbul'da yapılan merasimler neticesinde İslam Hilâfetinin Osmanlı padişahına geçtiği kabul edilmektedir. Mercidâbık Savaşı'ndan sonra Osmanlı ordusunun Halep'e varışından sonraki ilk cuma namazında (29 Ağustos 1516) el-Utrûş Câmii'nin minberinden Sultan I. Selim'in halife ilân edildiği bir "hutbe" okundu. Hatip onun ismini, o zamana

kadar yalnızca halifeler için kullanılan bir unvan olan "Hâkimü'l-Haremeyn-i Şerîfeyn" (Kutsal Mekke ve Medine Şehirlerinin Hâkimi) diye zikretti. Bunu işitince Sultan'ın gözleri doldu ve hatibi, bunun yerine "Hâdimü'l-Haremeyn-i Şerîfeyn" diye okunmaya davet ederek düzeltti ve kendisine ihسانlarda bulundu. Benzer bir merasimin Kahire'de de yapıldığını Mısır seferine katılan meşhur âlim İbn Kemâl anlatmaktadır. Buna göre Kahire alındıktan ve Sultan Selim'in Yusuf (as) tahtına oturmasından sonra, Melik Müeyyed Câmii'nde kılınan ilk Cuma namazı (20 Şubat 1517) hutbesinde hatip "Hâdimü'l-Haremeyn-i Şerîfeyn" unvanını Sultan Selim'in ismine izafe ederek okumuş. Padişah şükür secdesine kapanarak heyecanla ağlamış ve hutbeden sonra hatibe 200 dinar ile üç hil'at ihسان etmiştir. Üçüncü merasim ise Selim'in İstanbul'a gelişinden sonra Ayasofya Câmii'nde yapılmıştır. Buna göre Sultan Selim'in Kahire'den İstanbul'a sevk ettiği Câmî'ul-Ezher Arab ulemâsı ile İstanbul Türk ulemâsı bir toplantı yapmış, bu toplantıda İslam Hilâfetinin Sultan Selim'e devredilmesi lehindeki dinî esaslar tespit edildikten sonra Halife III. Mutevekkil Ayasofya Câmii'nde minbere çıkıp Hilâfeti Sultan Selim'e devrettiğini ilân ederek, sırtındaki hil'atı çıkarıp Selim'e giydirmiş. Eyüb Sultan Câmii'nde de Hilâfet kılıcını kuşatmıştır.

HİLÂFET VE KUTSAL EMANETLER

sultanlarına "Halife Babam" şeklinde hitap ettikleri kaynaklara yansımıştır. Hilâfetin, Kutsal Emanetlerin, Hicaz bölgesinin ve Kudüs'ün Osmanlılara geçmesi, Hilâfet ve Hâdimül-Haremeyni-ş-Şerifeyn unvanlarının Osmanlı padişahının manevî şahsında birleşmesi ve İslam hacının organizasyon görevinin intikal, tahmin edileceği gibi İslam dünyasında bu defa Osmanlılara büyük itibar sağlamıştır. Osmanlı'nın bütün Ortadoğu, kuzey ve doğu Afrika'da yayılmasını kolaylaştırmış, zamanla halife olarak padişahların adları Orta Asya, Hindistan ve güney Asya'daki İslam meşitlerinde okunur olmuştur. Bugün İslam İşbirliği Teşkilatı'na üye 57 İslam ülkesinin 33'ü ile halen üyelik süreci devam eden 4 ülke olmak üzere, toplam 37 İslam ülkesi Osmanlı Devleti'nden doğmuştur.

Öte yandan, Osmanlı Devleti'nin İslam dünyası üzerindeki manevî nüfuzunu, doğrudan Kutsal Emanetlere bağlamak gerçekçi değildir. Karahanlı, Gazneli, Selçuklu, Eyyübi, Memlük ve Osmanlı'da hanedan ile bu devletlerin temel unsuru olan Türklerin, insanlık tarihinin en yıkıcı savaşları olan Haçlı ve Moğol istilâlarına karşı mücadele etmeleri, yani en az 1000 yıl İslamın bayraktarlığını ve müdafaasını gerçekleştirmeleri, ayrıca 1517 yılından itibaren 407 yıl Hilâfet vazifesini üstlenmeleri bu manevî nüfuzun asıl sebebidir. 1000 yılı aşkın süre devam eden bu güven Kutsal Emanetleri ancak Türklerin koruyabileceği inancını doğurmuş, emanetler Osmanlı payitahtında muhafaza altına alınmıştır, kanaatindeyim. Kutsal Emanetler Osmanlı padişahları nezdinde tartışılmaz ve ölçülemez bir değere sahiptir. Emanetler Topkapı Sarayı'nın Hırka-i Saâdet Dairesi'nde, padişaha en yakın Enderun ağası olan Has Odabaşı tarafından korunur, burada 24 saat Kur'an okunurdu. En önemli emanet, Hz. Peygamber'in Sancak-ı Şerifi'dir. Osmanlı ordusu sefere çıkarken hâfizlerin okuduğu Fetih Suresi eşliğinde, Hırka-i Saâdet Dairesi'nden Sancak-ı Şerifi alıp Bâbü's-Saâde'nin önünde göndere asmak bizzat padişahın görevidir.

6 Kutsal Emanetlere ev sahipliği yapmanın İstanbul için arz ettiği ehemmiyet nedir?

Sultan II. Abdülhamid'in Ahmed Cevdet Paşa'ya, "Paşa, bu Devlet-i Aliyye-i Osmaniye hangi temeller üzerinde oturmaktadır, araştırıp bir lâyiha olarak sunasın" şeklinde şifâhen vukû bulan emriyle A. Cevdet Paşa tarafından hazırlanan bir lâyhâda şöyle deniliyor: "Devlet-i Aliyye, Yavuz Sultan Selim zamanından beri Hilâfet-i Seniyeyi hâiz olduğuna nazaran din üze-

Yavuz Sultan Selim döneminden bu yana Topkapı Sarayı Kutsal Emanetler bölümünde 24 saat kesintisiz Kur'an-ı Kerim okuma geleneği sürdürülüyor.

rine müesses bir devlet-i azîmedir. Lakin ondan evvel bu devleti te'sîs edenler Türk oldukları cihetle hakikat-i halde bir Devlet-i Türkiyye'dir. Ve İbtidâ bu devleti teşkil eden Âl-i Osmân olduğu cihetle, Devlet-i Aliyye dört esas üzerine mebnî bir hey'et demek olur. Yani, hükümdâr-ı Osmânî ve hükümet-i Türkiyye ve Dîn-i İslâm ve Pây-ı taht-ı İstanbul. Bu dört esastan hangisine zaaf gelse binâ-yı devletin dört direğinden biri sakatlanmış olur. Binâen alâ zâlik, Devlet-i Aliyye'ye her hal ve zamanda bu dört esası muhafaza etmek ferâiz-i hâliyedir." Şu halde, Osmanlı Devleti'nin dört temel ayağı "Hükümdâr-ı Osmânî, Hükümet-i Türkiyye, Dîn-i İslâm ve Pây-ı taht-ı İstanbul'dur. İstanbul Osmanlı Devleti'nin nihai başkentidir. Osmanlı padişahı da Kanûn-ı Esâsî'nin 4. maddesinde anayasal olarak, "Zât-ı hazret-i padişahî hasbe'l-hilâfe din-i İslâm'ın koruyucusu ve bilcümle tebaa-i Osmaniyeye'nin hükümdar ve padişahıdır" şeklinde tanımlanmıştır. Yani Hazret-i Padişah'ın zâtı halife olması hasebiyle İslam dininin koruyucusu ve Osmanlı tebaasının hükümdarıdır. Onun için de Kutsal Emanetler payitaht İstanbul'dadır. Bu itibarla Kutsal Emanetler İstanbul'a büyük bir değer ve manevî bir nüfuz ve kutsiyet sağlamıştır. El-Hâk, bu "nüfuz ve kutsallık" sürmektedir. Nitekim İstanbul dışındaki tarihî hiçbir payitaht, Haremeyni-Şerifeyn şehirlerinin dışında bu "nüfuz ve kutsiyeti" taşımamaktadır.

7 Kutsal Emanetler bugün Türkiyye'ye nasıl bir manevî güç veriyor; ne tür mesuliyetler yüküyor?

Türkiye Cumhuriyeti Devleti Osmanlı Hilâfetini 3 Mart 1924 tarihinde, "Hilâfet, hükümet ve cumhuriyet mânâ ve mefhumundan esâsen mündemim olduğundan Hilâfet makamı mülgâdır" hükmüyle, TBMM'nin 431 sayılı kanunuyla kaldırmıştır. Bundan sonra, 3 Nisan 1924 tarihinde Topkapı Sarayı müzeye dönüştürülmüş; Kutsal Emanetler Hırka-i Saâdet Dairesi'nde muhafaza altında tutulmaya devam etmiştir. Hilâfet kaldırıldığında Hırka-i Saâdet Dairesi'nin anahtarı, o sırada Hırka-i Saâdet Başmemurluğu görevinde bulunan Rasim Efendi'de kalır. Rasim Efendi üç yıl sonra, Topkapı Sarayı Müze Müdürlüğü'nün ciddiyetini kâni olduktan sonra anahtarı, o sırada müze müdürü olan Tahsin Öz'e teslim eder. Bundan sonra envanteri çıkarılan ve çok titiz bir şekilde korunan Kutsal Emanetler, ancak 31 Ağustos 1962'de halkın ziyaretine açılmıştır. Bugün de Kutsal Emanetlerin ihtimamla korunduğunu biliyoruz. Kutsal Emanetlerin Türkiye Cumhuriyeti'ne; İslam dünyasının ayağa kaldırılması, İslam medeniyetinin yeniden inşası, İslam milletleri ve devletlerinin kendi problemlerini İslam merkezli siyasî, iktisadî, içtimai, askerî ve kültürel birikteliklerle çözüme kavuşturma sorumluluğu yüklediğini düşünüyorum.

Fatma Türk
Toksoy
Araştırmacı -
Yazar

Yavuz'un Manevî Çehresi Selimî'nin Mısralarında Saklı

Yavuz Sultan Selim'in şahsiyetinin ve manevî dünyasının sır yüklü olukları Farsça kaleme aldığı şiirlerinden zerre zerre fâş olur. *Divân*'ı edebiyat otoritelerince emsalsiz bir sanat eseri kabul edilen Yavuz, şiirlerinde hakiki çehresini, kendisini gerçek anlamda tanımak isteyenlere gösterirken, edebî mirasımıza da değerli katkılarda bulunmuştur.

Payitahta gelen elçiler dönemin padişahına dair kritik bilgileri raporlamış; başarılı sultanları kendileri ve hâkimiyetleri için tehlikeli gördüklerinden olsa gerek onların şahsiyetini ve görünüşünü de kendilerine göre yazıp çizmişlerdir. Mesela zamanın İskender'i, Şark'ın fatihi olarak methedilen Yavuz Sultan Selim Osmanlı kaynaklarında orta boylu, çatık ve sert bakışlı, sakalsız, ancak gür ve palabıyıklı, yuvarlak yüzlü ve koç burunlu, kendisini halkın işine vermiş; ne harem ne de işrete düşkün, matruş ve asabî mizaçlı, fevkalâde cesur, günlerini ava çıkmak ve silah kullanmakla geçiren, çok mâhir bir avcı, harp sanatında emsalsiz bir kumandan, menfaatlerini devletin ve milletin önünde tutanlara asla fırsat vermeyen, lalalarından çok iyi teorik ve pratik eğitimler almış olan, malumatı vasi, birçok cihetten hünerli, harika bir zekâyâ sahip, açık fikirli, dimağı münevver, hileyi sevmeyen ve israftan kaçınan, yerine göre düşmanlarına görkemli görünmek için giyinen ama genellikle sadelikten hoşlanan, lüksü ve şatafatı sevmeyen, kitap düşkünü, Osmanlı hanedanı içinde en karizmatik padişah olarak tavsif edilir. Venedik elçisi Fuskola devlet başkanına gönderdiği raporda ise şöyle tanıtır sultanı: "Veçhen kırmızı olan Selim hunhar görünüyor, zalimane tabiatı kendisine yeniçerilerin muhabbetini celp etmiştir. Selim güzel olmaktan ziyade çirkindir."

Batılı kaynaklar - bazı istisnalar hariç- sultanı "kısa bacaklı, uzun gövdeli,

yuvarlak yüzlü, büyük ve parlak gözlü, siyah ve sık kaşlı, pala bıyıklı" olarak tavsif eder. Bir başka raporda ise şöyle tarif edilir: "Bu hükümdar insanların en zalimidir, yalnız fütihat düşünüyor ve yalnız müteallik işlerle meşgul oluyor."

Bizim bazı tarihçiler de bu kaynaklara müracaat edip Yavuz'u kötüleme hususunda adeta onlarla yarışa girmişler, ne acı!

Yavuz sakalsız üç Osmanlı padişahından biridir. Yeniçeri geleneklerine bağlılığından dolayı sakal bırakmamıştır. Yeniçeri ocağının disiplinine titizlik göstermiş, tahta çıktığı gün ocak defterini getirtmiş, adını birinci tabura 1 numaralı nefer olarak yazdırtmıştır ki, bu gelenek ocağın lağvına kadar 300 sene sürecek, her padişah yeniçeri asker ocağının 1 numaralı neferi olacaktır. Kendisini "yeniçerilerin babası" olarak gördü. Yeniçeriler de o öl dese ölür, "Padişahım ne durursun, Allah ömrünü uzun, kılıcını keskin etsin! Biz gittiğin yere kadar gider, kaldığın yerde kalırız" derlerdi. Fakat aynı yeniçeriler bazı komutanların tahriki ile Şah İsmail'e karşı sefere çıkıldığında Eleşgird ovasından daha ileri gitmemekte direneceklerdi. Bazıları daha da ileri giderek padişahın otağına ateş açtı. Bir kısmı ise harbelerinin ucuna ayakka-bıplarını asarak yürümek istemedikleri mesajını verdi. Babayiğit sultan onların bu isyanlarına cevaben: "Kalbine zaaf düşüp çoluk çocuğunu, ailesini öze-

yenler bu tür bahaneler öne sürüp ileri gitmeyiz derler. Onun gibiler kendileri bilirler; geri dönerlerse din-i mübin yolundan dönmüş olurlar. Eğer bahane düşmanın gelmediği ise düşman ileridedir. Eğer er iseniz benimle birlikte gelin. Yok, eğer gelmez iseniz ben tek başıma da giderim!" diyerek şu meşhur Farsça mısraını söyledi:

Men ne mi kerdem ez in ezm ke der dârem

(Yolumdan gidişimden dönmem, ona gönül vermişim ben)

Sonra askerlerin Yavuz'u, şiirin akl-ı Selimî, düşmanların korkulu rüyası gazup sultan atını ileriye sürdü. Yaptıklarından utanan yeniçeriler de onu takip etti.

Padişahın da padişahı var

Mısır alınmış ama Yavuz hüzünlüydü; çünkü çok sevdiği vezir-i azam Hadım Sinan Paşa, padişahı öldürmek için harekete geçen fedailerce Yavuz sanılarak şehit edilmişti. Hadım Sinan Paşa'nın ilk isminin Yusuf olmasına, Hz. Yusuf'a (as) ve onun şehri Mısır'a telmihen acısını şöyle akıtmıştı beyitlerine Yavuz:

Gerçi Yusuf'un tahtına nail olduk ama Yusuf gibi sadık ve cesur serdarımı aldırıldık.

Yavuz bazen âlim bir mücahidin kaybını Mısır fethine denk görecektik kadar vefah ve kadirşinas, bazen askerlerinin ortasına oturup onların ekmeklerini

D İ V A N

paylaşacak kadar mütevazı, bazen de korkudan vezirlerini tir tir titretecek kadar gazaplı, öfkeli bir padişahı. Ama hükümdarlar hükümdarının karşısında da gözleri yaşlı idi. "Dünya padişahı da olsam ben neyim ki!" der, padişahlığı asıl sahibine teslim ederek, "Kapında kul köleyim ey Malik'ül-Mülk" diye niyaz ederdi Selimice...

*Hemçu der âb-ı deret bende-i hezâran-ı
Hüsrev, ey tu dârende u zibende tera
dârayi*

(Dârâ gibi binlerce Hüsrev binlerce padişah kapında kölendir. Sen mülkiyet âleminde Dârâdan çok daha yüce, daha muhteşem bir Malik'ül-Mülk'sün.)

*Ey turâ perde-i izzet ilm-i yektâyi, kes ne
hemtâyi tu der mülket-i bi hemtâyi*

(Ey yücelik perdesi, birliğinin bayrağı olan Allah! Eşsiz mülkünde kimse Senin eşin olamaz.)

*Konî pest anra ki nebved pesended (Alçaltırsın
(küçültürsün) beğenmediklerini)*

*Dehi ser ferâzi be her kes ki hâhi (Yüceltirsın
(sevip) istediklerini)*

*Be gayr ez tu Şâhi neşâyed kesirâ (Senden
özgesine yaraşmaz ki şahlık)*

*Ki esrar-i her bende dâni gemâhi (Her
kulun gizlerini bilirsin.)*

(Beğenmediğini alçaltırsın, istediğini yükseltirsin. Her kulun sırlarını layıkıyla bildiğin için asıl padişahlık sana layıktır.)

*"Hiç bi emr-i tu ez bende ne yamed
emri, men bi emr-i tu konem her çi tumi
fermâyi"*

(Senin emrin olmadan hiçbir insanoğlu hiçbir işi yapamaz. Sen bana ne emrettin, ferman buyurdun ise ben onu senin emrinle, senin fermanınla yapıyorum.)

Bu mısraları okuyunca, sırdaşı Hasan Can'a, "Biz hiçbir yere kendi arzumuz ve görüşümüz dairesinde sefer etmedik. Hep böyle hareket etmekle görevlendirildik" diye fısıldaması gelir aklıma. Çünkü Yavuz, her seferine Rabbinin rızasını alma, ona kulluğunu ispatlama ve onun dinini yayma amacını güderek çıkmaktaydı. Allah adını anmadan ne bir iş yapmış, ne de bir adım atmıştı o heybetli haşmetli Sultan.

Hudâya turâ zibet in padişâhi (Ey Al-

En meşhur şiirlerinden birinde Yavuz'dan ilham almış olabileceği düşünülen Nâzım Hikmet.

lah'im, sana layık, bu padişahlık senin!)
*Ki her pâdişahrâ tu puşt u penâhi (Ki her
padişahın arkası ve sığınağı sensin!)*

(Ey Allahım! Her padişahın zahir ve yardımıcısı sensin. İşte bu padişahlık ancak Sana yaraşır.)

Bu murdar dünyaya rağbet etmememizi tembihler adeta:

"Ey Selim! Dünya padişahlığından maksat bir şan ve şöhrettir. Bu murdar dünyaya hiç rağbet edilir mi? Biz onu ka'le bile almayız."

Her mahlûk onun zâtının ispatı için birer şahit olduğundan, mısralarında şahadet ederken, günahlarını kelimelerine dökecek, "Günahsız değilim, eğer asi geldiysem bilmeden sana, esirgeme benden rahmetini ya Rahmet-i Rahman!" der, merhamet dilenir merhametliler merhametlisinden.

*Ber isbat-i zâtet ki der her sıfat hest (Her
sifatında tecelli eden zâtının ispatı için)*

*Gehâvend eşyâ zi meh tâ be mâhi (Aydan
balığa kadar her mahlûk birer şahittir)*

(Her sıfatında tecelli eden zatının ispatı için, aydan balığa kadar her yarattığın (mahlûk) birer şahittir.)

*Eger âsiyem men tu rahmet mekun kem
(Eğer asi isem isyandaysam, esirgeme rahmetini, azaltma)*

*Çu kes nîst der davî-yi bi günâhi (Olamaz
hiç kimse günahsızlığın savında.)*

(Ben âsi isem, benden rahmetini esirgeme, çünkü kimse suçsuzluk günahsızlık iddiasında bulunamaz.)

Onun aşkı ile kavrulurken, ona layık olabilmek, kavuşabilmek için önündeki günah engelini tövbeleriyle aşarak mısralarıyla yola çıkar adalet ülkesine doğru. "Ya Adl, bana yol göster!" diyerek bu yolculukta yine ondan yardım ister.

*Tu der istigâmet der iklim-i adlem (Doğru
olan sensin ve ben adaletin ülkesindeyim
senin)*

*Ki hestem be râh-ı gamet merd-i râhi
(Sana giden senin üzüntünün (gam)
yolunda tek yolcuym)*

(Adalet ikliminde (ülkesinde) bana sen yol göster, senin aşkın yolunda yürüyen bir yolcuym)

Ağlar, gözlerinden dökülen kanlı yaşlar yüzünü kızartırdı. Sonra da amel defterinin karalığı yüzüne vurur, "Bakma yüzümün karasına başla Selimini sen ya İlahi!" münacatıyla af diler, günahları affeden yüce Rabbinin sığınır.

*Zi şerm-i günâh çün şefak bâ kevâkib
(Günah işlemenin utancından, yıldızlı
bir şafak gibiyim)*

Konem surh ez eşk-i ruhsâr-ı gâhi (Bazı

kez kızılaştırıyorum gözyaşlarımla
yüzümü)

(Günahımdan o derece mahcubum ki,
bazen döktüğüm kanlı gözyaşlarımla
yüzümü yıldızlı şafak gibi kızıla boyuyorum.)

Şode dūd-i dil perde derpiş-i çeşmem
(Perde oldu gözlerime yanan gönlümün
dumanı)

Merâ hod çu nâme bes in râ siyâhi (Bu
kara yüzüm, mektubuma dönüştü tıpkı-
sına)

(Ah ettiğim zaman yanan gönlümden
yükselen duman gözümün önünde bir
perde oluyor. Amel defterime benzeyen
bu yüzü karalık bana kâfidir.)

Be gayr ez tu em nist ez kes ümidi (Sen-
den özge yok umudum kimseden)

Be bahşâ Selimi-yi hodrà İlahi! (Bağışla
kendi Selim'ini sen)

(Senden başka kimseden hiçbir şey bek-
lemem. Selim'i affet, çünkü sen onun
Allah'ısın!)

Nâzım'ın meşhur mısraı Yavuz'un mu?

Şaşıracaksınız belki ama rap sanatçısı
Sagopa Kajmer'in albümünde yer verdiği
bir şiir de bizi Yavuz'a götürür. Kötü
İnsanları Tanıma Senesi albümündeki
6. parça olan Gözle Haramileri'nin son
bölümünde okuduğu şiirin Yavuz Sultan
Selim'e ait olduğu söylenmektedir. Bu
şiiri Yavuz'un diğer şiirlerinden farklı ve
özel kılan vezni ve kurgusudur.

Soldan sağa okunan dizeler, yukarıdan
aşağıya okunduğunda da değişmemekte-
dir. Edebiyatımızda böyle şiirlere vezn-i
âhar denir. Aruzun müstef'ilâtün müs-
tef'ilâtün müstef'ilâtün müstef'ilâtün ya
da müstef'ilâtün müstef'ilâtün kalbıyla
murabba şeklinde yazılır. Dize sonunun
yanında iç uyak da vardır. Dizeler ikinci
müstef'ilâtün'den başlayarak birbirine
zincirleme bağlıdır. Her müstef'ilâtün
sütun halinde yukarıdan aşağıya okun-
duğunda, sütun sayısındaki söz öbekleri
ile dize sayısındaki söz öbekleri aynı olur.

Bu şiirin türünde ilk ve tek olduğunu
belirten akademisyenler mevcut olup
muhtelif yorumlar söz konusudur. Divan
şiirinde sapmalar başlığı altında nevi
şahsına münhasır bir tür diyenler olduğu
gibi tevşih, ayaklı semai, murabba,
mutarraf veya mudallâ, palindromik şiir
olduğunu kaydedenler de var.

Yavuz'un bu şiirinin kurgusunu daha iyi
aktarabilmek için renkli olarak veriyoruz.
Her rengi alt alta okuyun, soldan sağa
okuduğunuzun aynısı çıkacak karşınıza:

Sanma şahım herkesi sen sâdikâne yar
olur

Herkesi sen dost mu sandın belki ağıyar
olur

Sadıkâne belki ol bu âlemde dildâr olur
Yâr olur ağıyar olur dildâr olur serdâr olur

"Sultanım! Herkesi samimi bir dost san-
ma. Herkesi dost mu sanıyorsun, belki de
düşmanın olur o dost bildiklerin. Sadık
olana yaraşır yolda belki samimi dost
bulabilirsen, o dost da bu âleme sevgili
olur. Bu âlemde insanlar adama dost da
olur, düşman da, sevgili de olur."

Türk edebiyatında Farsçayı en iyi kul-
lanan şairlerinden olan Yavuz, Selimî
mahlasıyla yazmıştır bu muhteşem şiir-
lerini. *Divân*'ının hakiki bir sanat eseri
olduğu hususunda uzmanlar hemfikirlerdir.
Hatta Nâzım Hikmet'in de en meşhur

dizelerinden birini Yavuz'un bir şiirinden
etkilenecek yazdığı iddia edilir. Yavuz'un
Habibi Neccar Camii imamının kulağına
okuduğu beyit şöyle:

"Fazl-u Hakk u himmet-i cünd-i Ricalul-
lah ile - Dil- sülteri merg, Dilirân-ı merg-
zâr eylemekdir niyetim"

(Benim amacım, insanı verimli ağaç ka-
dar hür, varlık sahiplerine de verimli bir
orman hayatı yaşatmaktır: İnsanlar ağaç
kadar hür orman gibi kardeşçe yaşamalı.)

Bu da Nâzım Hikmet'in şiiri:

"Yaşamak bir ağaç gibi tek ve hür ve
bir orman gibi kardeşçesine, bu hasret
bizim..."

Divan edebiyatı duayenlerinden Hayati
İnanç *Sabah* gazetesinin 11 Ekim 2011
tarihli kitap-edebiyat köşesinde şöyle
demektedir:

"Nâzım Hikmet nazire yapmış. Bu şiiri
ilk defa duyuyorum. Nâzım Hikmet
almış, başka bir ifadeyle ortaya koymuş
olabilir. Şiirin ilk mısraı Fatih Sultan
Mehmed Han'a ait ve cihada dairdir.
Fatih, 'Fazl-ı Hakk u himmet-i cünd-i
ricâlullah ile / Ehl-i küfrü serteser
kahreylemekdir niyetim' diyor. Yavuz da
ilk mısraını alıp nazire yapmış. Nazire
edebiyatta sıkça başvurulan bir âdettir."

Yazar Hasan Basri Bilgin de aynı ga-
zetedeki şöyle demektedir: "Nâzım, şairlik
yeteneğini kullanıp almış. Onda güzeli
bulmuş, teori kapmış, ideoloji almış.
Ama kaynak Yavuz Sultan Selim Han'dır."
Peki, şimdiye kadar nasıl fark edilmemiş?
Bilgin, şöyle devam ediyor:

"Şimdiye kadar ya fark edilmemiş ya
da fark ettirilmemiş. Çünkü bakıyorsu-
nuz, daha yakın zamana kadar kitaplar
Yavuz'u babasını döven, elçilerin derisini
yüzdüren, kazanda kaynatan, Kızılbaş
avcılığına çıkmış bir insan diye yazdı.
Hâlbuki bunların ash astarı yok. Çaldıran
Savaşı'ndan sonra Şah İsmail tacını,
tahtını, karısını bırakıp kaçıyor. Sadrazamı
padişaha diyor ki: 'Bahar gelir gelmez
ilk işimiz İran'a gidelim. Şah İsmail'i
bulalım hem de ne kadar Kızılbaş varsa
temizleyelim.' Yavuz buna: 'Benim Kızıl-
başla bir derdim yok' diye cevap veriyor,
'Ben devletime isyan edenle mücadele
ediyorum. Devletime isyan eden kişi, tek
oğlum Süleyman bile olsa tereddüt etmez
kellesini alırım.' Ama onu bize hep yanlış

Yavuz'un Farsça *Divân*'ının ilk sayfası (İÜ Ktp., FY,
nr. 1330).

D İ V A N

anlattılar. Onun hassasiyeti devletin varlığı üzerinedir.”

Nâzım Hikmet, intihal mi yaptı yoksa nazire mi bilinmez ama biz Yavuz'un hassas noktasını biliyoruz: din ve devlet. Gayesi Müslümanları tek çatı, tek bayrak altında toplamak olan Yavuz'un bölünmeler ve parçalanmalar karşısındaki üzüntüsünü dile getirdiği şiirle yazımızı noktalayalım:

“Milletimde ihtilaf u tefrika endişesi (Milletimin ayrılma bölünme endişesi)

Kuşe-i kabrimde dahi bi-karar eyler beni (Mezarımın köşesinde dahi rahatsız eder beni)

Müttehidken savlet-i a'dayı def'a çaremiz (Saldırgan düşmanlara karşı birleşmek iken çaremiz)

İttihad etmezse millet da'dar eyler beni.”

(Birlik olmazsa, millet birleşmezse, kızgın demirle dağlanmış gibi yanarım.)

Kaynakça:

Emecen, Feridun M., *Yavuz Sultan Selim*, Yitik Hazine Yayınları, İstanbul 2010.

Gültekin, Hasan, *Yavuz Sultan Selim'in Farsça Beyitleriyle Tercümelere*, Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 2015, s. 1217-1246.

Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, Yayına Hazırlayan: Mümin Çevik, Uçdal Neşriyat-Milliyet Gazetesi, İstanbul 2010, s. 525-617.

Hemdemi, Solakzâde Mehmed Çelebi, *Solakzâde Tarihi*, Mütercim: Vahid Çabuk, Kültür Bakanlığı, Ankara 1989, C. I, s. 439-471; C. II, s. 1-111.

Hoca Sadeddin Efendi, *Tacü'l-Tevarih*, Mütercim: İsmet Parmaksızoğlu, Kültür Bakanlığı, Ankara 1992, C. IV.

Kaplan, Sadettin, *Sultanların Şiirleri Şiirin Sultanları*, Saka Yayınları, Gebze 2005, s. 48-52.

Karabey, Turgut, *Divan Şiirinde Sapmalar - Deviations in the Ottoman Poetry*, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Erzurum 2007, C. XIV, S. 32, s. 20.

Ortaylı, İlber, *Defterimden Portreler*, Timaş Yayınları, İstanbul 2011, s. 30.

Şardağ, Rüştü, *Şair Sultanlar*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1982, s. 118-128.

Öztuna, Yılmaz, *Yavuz Sultan Selim*, Babıali Kültür Yayıncılığı, İstanbul 2006.

Pala, İskender, *Şiirin Sultanları*, Asya Finans Kurumu AŞ Kültür Yayınları, İstanbul 2005, s. 69-71.

Tansel, Selahattin, *Yavuz Sultan Selim*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1969.

Tarlan, Ali Nihad, *Yavuz Sultan Selim Divanı*, Ahmet Halit Kitabevi, İstanbul 1946, s. 39, 81, 116.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1998, C. II, s. 231-306, 526.

Yavuz Sultan Selim I, *Divan-ı Yavuz Sultan Selim*, 927/1520, Artin Asadıryan Şirketi-i Mürettebiye Matbaası, İstanbul 1306.

AHMET TANYILDIZ Prof. Dr., Dicle Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

G Ö R Ü Ş L E R

ŞAİR SELİMİ, PADİŞAH YAVUZ'A NİSPETEN HALİM SELİMDİR

Yavuz Sultan Selim devlet işlerinde keskin ve titiz olduğu kadar ilim ve sanat konusunda da son derece duyarlıdır. Kaynakların anlattığına göre ilim erbabına hürmet göstermiş, sanatkarları takdir etmiştir. Hatta kimi zaman devletin resmi teşrifatını bir kenara bırakarak âlim ve şairlerle doğrudan görüşüp onların sohbetinden istifade etmiştir. Nitekim hem Trabzon'da, hem de payitaht İstanbul'da etrafında teşekkül eden zengin edebi muhit, onun ilim ve sanata duyarlılığını gösteriyor.

Şair bir padişah olan Yavuz Sultan Selim, devrinin mutabek lisanları olan Arapça ve Farsçayı iyi öğrenmiştir. Bunun dışında Tatar lehçesine de aşina olduğu söyleniyor. Küçük yaşından itibaren ciddi bir eğitim aldığı biliyoruz. Bu sebeple şiirin cevheri olan fesahat ve

belagat konusunda da oldukça yetkindir. Çoğu Farsça olan şiirlerinde "Selimi" mahlasını tercih etmiştir. Farsça yazdığı şiirleri ihtiva eden hacimli bir divanı vardır. Bu divan, eski yazıyla önce İstanbul'da, ardından Berlin'de basılmıştır. Türkçeye tercümesi ise rahmetli Ali Nihad Tarlan tarafından yapılmıştır.

Şiirle iştilal eden Osmanlı padişahları arasında Yavuz Sultan Selim'in yeri şüphesiz başkadır. Sade ve coşkunun söyleyişiyle ön plana çıkan Selimi, devlet işlerindeki sert mizacının aksine şiirlerinde dertli ve naif bir âşik pozisyonundadır. Kimi yorumcular şairdeki bu aşk ve muhabbetin ilâhî güzelliğe yönelik olduğunu vurgulamaktadır. Cihana hükmeden bir padişah olmasına rağmen makam ve mevkilerin göz alıcı zîynetlerine iltifat etmeyen

bir şahsiyetin şiirlerinde dile getireceği aşkın ilâhî bir güzelliğe duyulan aşk olma ihtimali kuvvetlidir. Bir şiirinde, sevdiği uğruna can vermek maksadında olduğunu, derdine derman olmak isteyen tabibin bunda aciz kaldığını şöyle ifade eder: "Zavallı hekim derdime deva olmak için koşa koşa geldi ama hâlîmi görünce gözü yaşlı bir şekilde geri döndü. Şu gönülüm sevgilinin zülûf tuzagına tutulmuş, yüz eziyet çekiyor. Aşk yolunda hem mazlum olmuş hem de gurbete düşmüş kişinin vay hâline. Sevdiğimin yüzünü görünce yüz defa kendimden geçiyorum. Ey Selimi, böylesi bir gönülle sen ondan nasıl vuslat talep ediyorsun?" (*Farsça Divan*, Gazel 43).

Onu şair kimliğiyle değerlendirdiğimizde tarih kaynaklarında anlatılan sert devlet adamı imajından çok

farklı bir şahsiyetle karşılaşırız. Bir yandan feleğe dert yakınıp mahcup bir âşik olarak sevdiğine iltifatlarla bulunur; diğer yandan İslam âlemindeki tefrikayı bertaraf etmenin çarelerini arayıp bu uğurda verdiği mücadelenin serencamını anlatır. Öte taraftan şiirde deneyselilik diyebileceğimiz bazı söz ve kelime oyunlarına da müracaat eder. Hâsılı şair Selimi, padişah Yavuz'a nispeten oldukça halim selimdir.

D O S Y A

PORTEKİZLİLER PEYGAMBER EFENDİMİZ'İN MEZARINI AVRUPA'YA KAÇIRACAKLARDI!

MUSTAFA ARMAĞAN

68

Derin
Tarih
Eylül
2020

"Osmanlı Endonezya'ya en zor döneminde yardım etmiş" başlıklı bir gazete haberi; 1916 yılında Cava Adası'nda vuku bulan bir sel felaketi (tsunami?) üzerine Lahey'de oluşturulan uluslararası yardım komisyonuna Osmanlı Devleti'nin 25 bin kuruş hibe ettiğini bildiriyordu.

Aslında şaşırtıcı olmaması gereken bu habere hayretle yaklaşanlar olduğunu hatırlıyorum. Osmanlı Devleti'ni çok az tanıdığımızı bilmediğimiz gibi, bilmediğimizi de bilmiyoruz. Tıpkı Hind Okyanusu'ndaki varlığını faaliyet ve icraatını bilmediğimiz gibi...

Amerika'yı keşfettiği söylenen Kristof Kolomb'un batıya giderek doğuya ulaşmak amacıyla yola çıktığı ve Hindistan'ı bulmayı beklerken tesadüfen Küba civarında bir sahile çıktığı sık sık tekrarlanır da, seyahatinin asıl gerekçesi, nedense zinhar telaffuz edilmez. Oysa Alman iktisat tarihçisi ve mütefekkeri Werner Sombart'ın da katıldığı iddialara bakılırsa Yahudi finansmanıyla

yola çıkan² Kolomb'un seferlerinin asıl amacı, bizzat kendisinin de seyir defterine kaydettiği gibi, başta Kudüs olmak üzere Kutsal Topraklar'ın Müslümanların elinden kurtarılması yönündeki kadim bir Yahudi-Haçlı tutkusunun devamıydı. Amacına ulaşırsa Doğu'nun zenginlikleri Avrupa'ya, yani Hıristiyan dünyasına nehirler halinde akacak ve keşfedilen topraklardan elde edilecek gemiler dolusu altınla yeni Haçlı kuvvetleri tertip olunarak Müslüman diyarlarına doğru iş bitirici bir sefere çıkılacaktı.³

Yeri gelmişken, burada tarihin ufak bir sırrını daha çitlatayım size de, içimde kalmasın. Osmanlı Devleti kendi kıtalarına hapsedip topraklarının her geçen gün yeni bir parçasını daha bünyesine dahil ettikçe Avrupa halklarının içine düştükleri panik duygusuyla akıl almaz efsaneler imal ettiklerine şahit oluyoruz. Güya Müslümanların bulunduğu bölgelerin de ötesinde, Habeşistan'da büyük bir Hıristiyan Kral yaşarmış ve adı da "Doğu'nun Kralı" (King of the

East) Rahip John (bir başka rivayete nazaran da James) imiş.⁴

İşte bilim tarihini yazanlara göre, coğrafi keşiflerin arkasında yatan temel güdülerden biri, Doğu'da yaşadığı bilinen ama ismi olup da cismi bir türlü bulunamayan(!) bu güçlü Hıristiyan Kralı bulmak, kendisiyle temasa geçtikten sonra ondan gücünü Batı'daki Hıristiyanlarla birleştirmesini istemekmiş. Böylece Müslümanlara asırlardan beri bir türlü verilemeyen ağzlarının payını vereceklerini boşu boşuna ummuş durmuş Avrupalılar. Bu ilginç değil mi? Bir ara da Müslümanlara 'cihad' açan Şah İsmail'in bekledikleri 'Hıristiyan Kral' olup olmadığından şüphelenmişler ve kendisine büyük ümitler bağlamışlar.⁵

Böyle bir hurafeyi bizim tarihimiz için anlatsak, memleketimizin güzide aklı evvelleri anında lafın üzerine çullanın ve 'Zaten bu örümcekli kafa yüzünden geri kalmadık mı?' teranesine yeni bir nota daha eklemenin zevkiyle sarhoş olurlardı. Ama aynı hurafelerin

PEYGAMBERİMİZ'İN MEZARINI KAÇIRACAKLARDI!

Anıral Albuquerque'nun hedeflerinden biri Medine'yi işgal edip Hz. Peygamberin (sas) mübarek mezarını Avrupa'ya götürmekti. Mısır seferiyle bu tehlike bertaraf edildi.

Avrupada ortaya çıkmış olduğunu bizzat kendileri bas bas bağırsa, gördüğünüz gibi, ya görmezden gelinir ya da ört bas edilir, ilerlemenin kublesi olarak kabul ettikleri hayallerinde ürettikleri Avrupalıhğa kat'iyen leke sürülmez.

Portekizliler Hind Okyanusu'nda

Yavuz Sultan Selim'in Rafizi (sapkın) ilan ettiği Safevileri anlıyoruz ama neden Sünni bir devlet olan Memlûkların üzerine savaş açıp Müslüman kanı dökülmesine sebep oldu? Bu soru konferanslarımda veya TV programlarımda o kadar sık sorulur ki, cevabı sorunun şiddetinden gizlenmiş gibidir. Soranlar haklı mı haklı. Ancak bu masumane görünen soru, gerçekte Osmanlı'nın boş yere Müslüman kanı döktüğünden bahisle ne kadar İslami bir devlet olduğunu sorgulamaya yönelik bir tuzaktır. Ve dikkatli olunması gerekir.

Gerçekten de Yavuz'un 1516'da Suriye-Mısır seferine çıkmasının arkasında

hangi acil gerekçe yatıyordu?

Düz bakarsanız tarih size sırların açmakta epeyce cimri davranır. Onun mahremiyetine ağah olabilmek için mutlaka biraz girintili çıkıntılı bakışlara ihtiyacımız vardır. Baltaya değil testereye ihtiyacımız var tabir caizse.

Burada bir yandan Memlûklara neden sefer açıldığını anlamaya çalışırken, öbür yandan geçmişteki olayların karmaşıklıkta bugünkülere aratmayacağını da görmüş olacağız.

Soralım o zaman: 1516 yılında "Ortadoğu"da neler olup bitiyordu? Aslında neler olmuyordu ki? Yeni bir aktör girmişti denkleme.

Portekiz, Avrupa'nın yeni ileri karakolu olarak Hint Okyanusu'ndadır ve Kızıldeniz'e de usul usul sokulma denemeleri yapmaktadır.

Velhasıl 15. yüzyılın sonlarından itibaren bu defa Portekiz diyarının gemicilerini Hind Okyanusu'nun engin sularına göz

dikmiş olarak buluruz. Vasco da Gama⁶ 1497-98 yıllarında gerçekleştirdiği Doğu seferinde Afrika'nın güney ucundaki Ümit Burnu'nu dolaşp Hind Okyanusu'na ulaştığında, burada Arap gemilerinin öncülüğünde gerçekleşen son derece canlı bir ticaret ağının ortasında bulmuştu kendisini. Ertesi yıl mürettebatının sadece üçte biri geri dönebilse de, yanında Hind diyarından getirdiği değerli taşlar, altın, fildişi ve baharat, onun Lizbon'da bir kahraman gibi karşılanmasına yetmiş de artmıştı bile.

Vasco da Gama, Kolomb gibi 'Hindistan'a gidiyorum' diye yanılp da Amerika kıtasına çıkmamış, gerçek Hindistan'ı keşfetmişti. Tabii Katolik Portekiz'in ricâl-i devleti, durumdan vazife çıkartarak bu 'randımanlı' keşiften, Hristiyan dünyasının 'kâfir Müslümanlar' karşısındaki liderlik rolünün kendisine düştüğü sonucuna varmış, Güneydoğu Asya denizlerinde, Portekizlilerin hem 'yamyam' (heathen), hem de ticarî rakipleri olarak gördükleri Müslümanlara karşı yeni bir

Portekizli Joao de Nova Hindistan kıyılarındaki küçük adaları Portekiz gemilerinin su ihtiyaçları için kullandı. O küçük adacıklara yanan Portekiz gemilerini gösteren bir çizim.

Haçlı seferinin hem bayraktarı hem de imalatçısı olmuşlardı.

1500 yılında bu defa Amiral Pedro Cabral çıktı yola ve Kalikut (Kalküta) şehrini bombardıman ederek düşürdükten sonra pervasızca tam bir soyguna girişti. Gemilerini Hind hazineleriyle tıka basa doldurdu. Böylece birer devasa hazine sandığı değerindeki gemiler 15 Ocak 1501 tarihinde, yelkenlerini muzaffer komutanın kabaran göğsündeki rüzgârla şişirmiş olarak Lizbon limanına geri döndü.

Amerika'dan Albuquerque'e

Cabral'ın göz kamaştıran hazinelerle geri dönmesi, Portekiz'in Şark'a yönelik iştahını iyice kabarttı ve Kral, derhal yeni ve daha kalabalık seferler düzenlenmesi için sıkı hazırlıklara girişilmesini emretti. Sonra bu tek tük seferler de yetmezdi Kral Manuel'in iştahını doyurmaya. Kalıcı olmak için bir an önce harekete geçilmeliydi. Nitekim bu amaçla, 1505'te Francisco de Almeida, onun ölümü üzerine 1509'da Alfonso de Albuquerque "Hindistan Umumi Valisi" olarak atanacaklardı.

Önce Hindistan kıyılarında ve Endonezya'da ele geçirdikleri tek tük adalarla idare eden Portekizliler, sonradan işi büyütüp bölgenin tamamına el koyma-

nın hesabını kitabını yapmaya koyu-
lurlar. Özellikle yaman bir denizci olan Amiral Albuquerque'in yirtici stratejisi, bölgenin ticari potansiyeli ne canlı deniz ticaretinin tamamına el koymayı hedefliyordu.

Kendisine bu bölgede üç can alıcı stratejik hedef belirlemişti deniz kurdu Albuquerque. Birincisi, Basra Körfezi'nin girişinde bulunan ve körfezi kontrolünde tutmak açısından anahtar öneme sahip olan Hürmüz adasıydı. İkincisi, bugün Singapur civarında bulunan ve 'Şark'ın en zengin şehri' diye şöhreti ufukları tutmuş olan Malakka idi ki, Baharat Adaları'ndan gelen ticaret yolu bu limandan geçiyordu. Üçüncüsü de, Goa limanı idi. Nitekim Goa limanına 20 gemi ve bin kadar askerle saldırmış ve şehir 1510 yılında düştüğünde Portekiz Asya'sının tacındaki yeni inci, Goa olmuştu. Ertesi yıl da Malakka şehri Portekizlilerin eline düştü. En stratejik üslerden biri olan Hürmüz adası ise düşmek için 1515 yılının Nisan ayını bekleyecekti.⁷

Hindistan Umumi Valisi Albuquerque'in bir başka hedefi de, Kızıldeniz'in girişini tutan ve büyük bir stratejik önemi haiz bulunan Yemen'in Aden limanıydı. Gelin görün ki, Portekizliler Aden'e saldırdığında karşılarında bir başka gücü bulacak, pişman ve yenik bir şekilde geri döneceklerdi.⁸

Öte yandan Portekiz'in deniz aşırı topraklara yayılması, ticaretinin damarları büyük ölçüde bu bölgeye bağlı bulunan "Orta Doğu" ekonomisinde tehlike çanlarını çaldırmaya yetmiştir. Çünkü o zamana kadar Akdeniz ülkeleri ile Avrupa'nın baharat ihtiyacını karşılayan Kızıldeniz yolu da Portekizli mütecavizlerin saldırgan tehdidinde açılmış bulunuyordu.

Velhasıl, 16. yüzyılın hemen başlarında hâlâ İslam dünyasının en güçlü devleti görüntüsünü veren Memlûkların can damarlarından biri daha kesilmek üzeredir.

Yavuz Sultan Selim'in keskin kulaklarının bu büyük jeostratejik sarsıntıyı duymaması mümkün müdür?

Osmanlı'nın kanatları Hint Okyanusu'na uzanıyor

Devrin Arap kaynakları, 1507 yılının, Arap tarihinin "en karanlık yılı" olduğunda ağır birliği etmiş gibidirler. Bu yıl itibarıyla Portekiz gemileri, Kızıldenize kadar selamsız sabahsız girebilmekte, Basra Körfezi'nin ağzında bulunan Hürmüz adasını keyiflerince işgal edebilmekte ve Yemen'i ele geçirmek için çıkarma girişimlerinde dahi bulunmaktadır.

Memlûklar direnmektedir ama ne çare ki, deniz kuvvetleri Portekiz'in Atlantik'i aşip gelmeyi başarmış yüksek bordalı gemileri ve ateşli silahları karşısında yetersiz kalmaktadır. Zaten bu yetersizlikten dolayıdır ki, Osmanlılardan yardım istemişler ve Osmanlı amirali Selman Reis, II. Bayezid tarafından Memlûk Devleti'nin hizmetinde çalışması için hususi olarak gönderilmiştir. Anlayacağınız, Osmanlılar komşu Müslüman devletlere komutan bile ihraç etmişlerdir! Maksat, küffar ayak basmasını İslamın kutsal topraklarına!

Portekizlilerle yalnız başlarına başa çıkamayacaklarını anlayan Memlûklar sonunda Osmanlılardan topçuluk ve gemicilik alanlarında yardım istemekte bulurlar çareyi. Bunun üzerine Sultan II. Bayezid, 22 Ağustos 1510 tarihinde İskenderun limanından Memlûk donanmasına ait gemilerle Kahire'ye, 30 gemi yapımına yetecek kadar kereste, demir, silah ve inşa malzemeleri yollar. Ancak bu malzemeleri taşıyan gemi daha yoldaiken, Rodos (Tapınak) Şövalyelerinin

PEYGAMBERİMİZ'İN MEZARINI KAÇIRACAKLARDI!

saldırısına uğrar; çok geçmeden korsan şövalyelerin Osmanlı gemisini ve taşıdığı malzemeleri ele geçirdikleri haber alınır.⁹

Ne var ki, İslam dünyasının kalbine yönelmiş bir tehdit olan Portekiz mızrağını püskürtebilmek için yılmamak ve yardıma ısrarla devam etmek şarttır. Nitekim ertesi yıl yine yola çıkan gemiler Kahire'ye daha geniş kapsamlı bir yardım paketi götürmekte ve paketin üzerinde "Gönderen: Osmanlı" diye bir yazı okunmaktadır.

Velhasıl Kızıldeniz'deki Hıristiyan tehdidi gerçekten de korkutucu boyutlara ulaşmış durumdadır. Portekiz'in Hint Okyanusu'ndaki kuvvetlerinin reisi Albuquerque'nin gözü dönmüş, Goa, Malakka gibi Hind limanlarını ve sahil kalelerini ele geçirdikten sonra gemilerinin burnunu bu defa Kızıldeniz'e çevirmişti.

Şeytani plan

Hedefi, bu defa "Rumi"lerin kökünü kazımadır. Tabii ancak "Rumi"nin gönüllü Osmanlı levendi anlamına geldiğini biliyorsa bu Portekizli komutanı neyin bu kadar korkuttuğunu anlayabiliriz. Anadolu'nun çeşitli bölgelerinden (mesela Karamandan, Sivas'tan, Kayseri'den vs.) gönüllü olarak bu uzak diyarlara giden "Rumiler", yani Osmanlı levendleri, Cidde ve Aden limanlarında Portekiz kuvvetlerine karşı yerel bir direnişi örgütüyor, yöre halkına yeni savaş teknik ve taktiklerini öğretiyor, eldeki ateşli silahların etkinliğini artırıyor ve Akdeniz'de savaşlardan kazandıkları tecrübeyi dindaşlarıyla cömertçe paylaşıyorlardı.¹⁰

Amiral Albuquerque düşüncelerini Por-

tekiz Kralına ifade ederken, "Kızıldeniz'e gidip de bu halkı Rumi denilen yaratıkların var olmadığına inandırmadıkça" der ve devam eder, "Majestelerinin tebası için bu bölgelerde ne güven, ne de barış olabileceğini saygıyla bildiririm."

Albuquerque'nin niyeti, gerçekten de ciddi ve -tabii bizim için- kötüydü. Hemşehrisi Kolomb'un misyonunu inatla ve açıkça sürdüren Albuquerque, Müslümanları Kutsal Topraklar'dan silip süpürmek için sinsice bir plan hazırlamış ve Portekiz Kralı'na yazdığı 1 Nisan 1512 tarihli mektupta bu niyetini açıkça ilan etmişti. Şu bir Müslümanın tüylerini diken diken etmemesi imkânsız olan şeytani maddeler zikrediliyordu mektupta:

- 1) Kızıldeniz ve Basra Körfezi'nde giriş çıkışları kontrol altına almak,
- 2) Yemen'i ve en önemli limanı Aden'i ele geçirmek,
- 3) Nil nehrinin yanında paralel kanal kazdırıp nehrin yatağını değiştirmek suretiyle Memlûkların hayat kaynağı olan Mısır'ın kuraklıktan kırımını sağlamak ve en önemlisi de,
- 4) Cidde'yi düşürdüktan sonra Mekke'yi ele geçirip Kâbe'yi yerle bir etmek ve nihayet,
- 5) Medine'deki "Hz. Muhammed'in mezarını (nâşını) Hıristiyan topraklarına kaçırmak."¹¹

Albuquerque aynı zamanda, Safevi Devleti'nin başındaki Şah İsmail'le de anlaşarak Memlûk Devleti'ni ortadan kaldırmak için geniş kapsamlı bir harekâta girişmeye hazırlanmaktaydı. Elçiler gelip gidiyor ve Şah İsmail ile Kral Manuel, Osmanlı'ya karşı karadan ve denizden ortak bir harekâta girişmenin

müzakeresini yürütüyorlardı.¹²

Başarılı olursa bu harekât sonucunda Mekke ve Medine'nin Portekiz kuvvetlerinin ve onunla işbirliği yapan Safevilerin eline geçmesi İslam âleminin şerefine ayaklar altına düşürecek, onu dostun da, düşmanın da yüzüne bakamaz hale getirecekti. Şah İsmail Avrupada İslam dünyasını çökertecek, beklenen 'Hıristiyan Kral' olarak yükselen olumlu bir imaja sahipti ne de olsa.

Ne var ki, Allah'tan Osmanlı tahtında bütün bu jeostratejik değişimi bir radar gibi okuyabilen vizyoner bir padişah, Yavuz Sultan Selim oturuyordu. Yavuz, Hasan Can'ın rüyasında görüleceği gibi, davet edilmiş veya kendi deyişle, bu işe **memur** edilmişti.¹³

Kararını verdi: Bu iş böyle olmayacak, 'kuffar'ın edip eyleyecekleri uzaktan seyredilmeyecek, mutlaka müdahale edilecekti.

Lakin Portekizli amiralin korktuğu çok geçmeden kendi başına gelecek, Albuquerque'nin "yaratık" dediği Rumiler onun hevesini kursağında bırakacaklardı. 1513 yılında büyük ümitlerle ve korkunç planını uygulamak üzere çıktığı seferden eli boş dönecek, kuvvetleri püskürtülünce geri çekilecekti. Başarmış olsaydı, Allah korusun, Mekke ve Medine dahil İslamın kalbi Hıristiyan çizmelerine 1917-18'de General Allenby'den çok evvel teslim olmuş olacaktı. Zaten savaş sırasında Cidde dahil harap olmamış liman kalmamış gibiydi Kızıldeniz'de.

Kurdun dişine kan değmiştir bir kere. Ve öyle çabuk pes edecek adamlardan değildir Portekizli Amiral. 20 Ekim 1514 tarihinde Kral Don Manuel'e yazdığı başka bir mektupta Yemen'deki Aden'in

Albuquerque'nin 25 Eylül 1507'de Hormuz'deki mücadelesini tasvir eden bir çizim.

DOSYA

1509'da Hindistan Umumi Valiliğine atanan Alfonso de Albuquerque Portekiz'in siyasi hedeflerini büyüttü. Önceleri ufak adalarda söz sahibi olan Portekiz bu tarihten sonra Hürmüz Adası, Malakka, Goa limanı ve Yemen'in Aden limanına göz dikecekti.

72

Derin
Tarih
Eylül
2020

DT

ğunu söylemekte, bölge hakkında bilgi vermekte ve Cidde'ye yakın Fersan Adası gibi birkaç üsleri bulunduğundan bahisle zamanında hareket edilirse Cidde, Mekke ve Süveyş'in ele geçirilmesinin iyi olacağını savunmaktadır.

Acar Portekizli komutan mektubunda şunları da söyleyecekti:

400 Portekizli süvarinin Cidde yakınlarına inmek üzere birkaç tafari'ye (tekneye) binmeleri, Cidde'yi ele geçirmeleri, sonra Mekke'ye ilerleyip şehri ve Mukaddes Emanetleri soyup soğana çevirmeleri, nihayet Medine'de Peygamber Muhammed'in mezarının Avrupa'ya kaçırılması ve Kudüs'te Makam-ı Mukaddese'ye karşı rehin olarak Avrupa topraklarında tutulması çocuk oyuncağıdır.

Yeni Ebrehe?

Bu korkunç plan bir bakıma neredeyse bin sene önce Ebrehe'nin Kâbe'yi yıkma projesini andırmaktadır. Ebrehe ticaretin tatlı kârlarının Yemen'e akması için Kâbe'nin yıkılmasını gerekli görüyordu, Albuquerque ise Mekke'nin yerle bir edilmesinden sonra Efendimiz'in (sas)

naasına dikmiştir gözünü. Onu Müslümanlara karşı bir rehine gibi kullanacak ve İslam âleminin elini kolunu bu değerli kozla bağlayacaktır.

Kararlıydı Albuquerque. Şah İsmail dahil bölgenin bey ve şahlarıyla bir ittifak kurmaya çalışması bundan. Memlûkların elindeki kutsal toprakların ele geçirilmesi ise en büyük hedefiydi.

Ancak bu çağdaş Ebrehe'nin karşısına bu kez Yavuz çıkacak ve Memlûkların bölgeyi koruyamayacakları açık hale gelince kuvvetlerini buraya yoğunlaştıracaktı. Albuquerque 16 Aralık 1515'te projesini gerçekleştirmeden ölecekti.

İşte Yavuz, Memlûklar üzerine yapacağı sefere, Mekke-Medine yıkım projelerinin havalarda uçtuğu bir ortamda karar verdi. İslamın kalbini korumak için sefere çıktı. Nitekim bu seferin niye açıldığını Hasan Can'ın gördüğü rüya açıklayacaktır bize.

Hangi rüya mı? Yavuz'un rüyasında Hasan Can'ın rüya gördüğünü gördüğü rüya! Canım! Onu okuyacağız beraberce.

Yavuz Sultan Selim tarihin kurucu aktör-

lerinden biridir ve hatta yalnız Osmanlı penceresinden görülmeyecek kadar "vecehtli"dir.

Osmanlı istihbaratının en canlı ve müteyakkız olduğu dönemlerden birisi, Yavuz'un saltanat yıllarına rastlar. Nitekim Yavuz, casusları vasıtasıyla bu sinsi projeden haberdar olmuş ve kutsal beldeleri korumak için derhal harekete geçmiştir.

İkinci gölgesi gibi ömrü kısa fakat gölgesi uzun olan Yavuz'un eğri kılıcı, çok geçmeden önce Kızıldeniz'e, ardından Basra Körfezi'ne yönelecek ve Süveyş Tersanesi kurularak burada inşa olunan gemilerle Hint Okyanusu'nda Osmanlı gemileri ile Portekiz gemileri arasındaki büyük kovalamaca başlayacak, 14 Osmanlı "yüzen fili" (ABD'li tarihçi Palmira Brummett'in tabiridir) artık Okyanuslarda da söz sahibi olduğunu cümle âleme gösterecektir.

Sanki bir sürpriz gibi anlatılan Sultan I. Selim'in Açe halkuna gönderdiği yardımın evveliyatında böylesine görkemli bir fon uzanmaktadır işte.

Dipnotlara www.derintarih.com adresinden ulaşabilirsiniz.

RÖPORTAJ

Prof. Dr. Muhammed Harb

İbn İyâs'ın Soyu Memlûklara Dayanıyordu, Yavuz'dan Nefret Etmesi Normaldi

Mısırlı Osmanlı Tarihçisi Prof. Dr. Muhammed Harb'le Yavuz Sultan Selim'in Mısır seferini, bu konu üzerine hazırladığı doktora tezini ve Arap dünyasındaki Osmanlı imajını konuştuk.

KONUŞAN: MUNİSE ŞİMŞEK

Fotoğraf Sedat Özkömeç

Hocam öncelikle Mısırlı bir akademisyen olarak Türkçeyi nasıl öğrendiniz, isterseniz oradan başlayalım.

Türkçeye merakım tesadüfen başladı. Hayatımdaki en önemli olaylar tesadüf eseri geliştirebilirim. Talebeyken edebiyat fakültesinde okumak istemezdim, hukuk fakültesini hayal ederdim. Babam edebiyata gideceksin diye ısrar edince ben de kabul ettim. Üniversiteye kayıt yaptırmakta biraz geç kalmıştım, bütün bölümler dolmuştu. Sadece Şark Dilleri Bölümü'nde yer kalmıştı. Mecburen oraya kayıt yaptırдыm. Arapça, Farsça, İbranice, Urduca gibi Doğu dilleri üzerine

derslerimiz vardı. Doğruyu söylemek gerekirse hiçbirini sevmeydim. Bu yüzden ilk yıl notlarım çok kötüydü. İkinci yıl Doğu dillerinden birini seçmemiz gerekiyordu. Ben Türkçeyi seçtim. Türkçe derslerini meşhur hocalardan Hüseyin Mücib el-Mısıri okutuyorduk. Hoca'yı çok sevdiğim için Türkçeyi de sevdim. Üniversiteye sevmeydiğim bir bölümde başlayıp ilk yıl sınıfın en kötü öğrencisi olsam da ikinci senemi okul birincisi olarak bitirecektim. Bu başanın arkasında Hoca'yı sevmek yatıyor elbette, şeyh olmazsa mürid olmaz derler. Bu sevgi ve ilgi sadece Türkçeye kalmadı.

Arap milliyetçiliğinin merkezlerinden biri olan Mısır Osmanlı aleyhtarlığıyla özdeşleşmiş durumda. Oysa siz sıkı bir Osmanlı hayranısınız. Bir Mısırlı olarak Osmanlı'ya muhabbetiniz nasıl başladı?

Talebeyken bazen evde ders kitaplarını sesli okurdum. Tarih kitabımızda Sultan II. Abdülhamid zalim ve kan akıtmayı seven bir sultan olarak anlatılıyordu. Babamın tahsil yoktu ama benim okuduklarımı duyunca şaşırırdı. "Nasıl olur da Müslümanların halifesi olarak bildiğimiz büyük insan katil veya gaddar olabilir? Size okulda yanlış okutuyorlar" dedi. Ben

MUHAMMED HARB

Muhammed Harb, *Osmanlı Aydın ve Yönetim Sistemi*, Kökler Derneği Yayınları, 2017.

de, "Baba sen mi daha iyi biliyorsun, yoksa hocam mı?" dedim. Babam ise, "Ben hakikat söylüyorum, biz Osmanlı'yı seviyoruz, halifemizi sultanımızı da seviyoruz" diye karşılık vermişti.

İlk yazdığım kitap edebiyat üzerineydi ve o kitapta ben de Abdülhamid üzerine olumsuz şeyler kaleme almıştım. Sonra dördüncü sınıfta derslerimize iki hoca geldi. Biri Şeyhülislam Mustafa Sabri'nin oğlu, diğeri ise bir zamanlar Malatya milletvekiliği de yapan İsmail Hakkı Şengüler'di. İkisi de çalışkan bir talebe olduğumdan beni çok sevdi. Sen ecdadımızı yanlış tanıyorsun diyerek her fırsatta Osmanlı'yı anlattılar. Şeyhülislam Mustafa Sabri'nin oğlu daha baskındı ve Osmanlı hakkında güzel şeyler anlatırdı. Böylece Osmanlı tarihine ilgi duymaya başladım. Hatta diğer hocaların söylediği olumsuz şeylere de itiraz ediyordum. Bunlardan biri de Hüseyin Mücib el-Misri Hoca idi. Onun gibi büyük bir âlim görmedim ama maalesef tarih hissiyatı yoktu. Bilgi tek başına yeterli değil, şuur da gerekli. Allah'a şükür ben bu şuurunu kazandım zamanla.

Doktora için İstanbul'a geldiğimde Arapça bölümünde okuyan bir talebeyle tanıştım. Adı yanlış hatırlamıyorsam Süleyman'dı. Sohbetlerimizde Osmanlı üzerine konuşuyorduk sıklıkla. Bir süre işini gücünü bıraktı, benimle ilgilendi. İstanbul'daki hocaları ziyaret ettik. Kadir Misiroğlu ile o günlerde tanıştım. Bu süreçte Osmanlı yavaş yavaş bütün benliğime nüfuz etmeye başlamıştı.

Doktorada Yavuz Sultan Selim Han'ın Mısır seferi üzerine çalışmaya nasıl karar verdiniz?

Önemli bir soru. Doktora için İstanbul'a geldiğimde arkadaşım Osman Öztürk beni İstanbul Edebiyat Fakültesi'ne götürdü ve Şehabeddin Tekindağ ile tanıştırdı. Hoca bana ne çalışmak istediğimi sorduğunda Osmanlı tarihi çalışmayı düşündüğümü söyledim. Hoca o an bana hayatımdaki en önemli dersi verdi. "Sen buraya Mısır'dan geldin. Biz dışarıdan gelen öğrencilerin kendi ülkelerinin tarihleri üzerine çalışmasını daha uygun görüyoruz. Bu yüzden ben sana Yavuz Sultan Selim'in Mısır seferi üzerinde çalışmanı teklif ediyorum. Bu konu henüz çalışmadı, yazmadı" dedi. Düşünmek için zaman istedim fakat biraz araştırma yapınca iyi bir konu olduğunu fark ettim. Hoca benden Mısırlı tarihçi İbn İyâs ile Selimnâmeler arasında bir kıyaslama yapmamı istemişti. Böylece Osmanlı tarihi üzerine çalışmaya başladım.

İbn İyâs'ın eseri şöhretini neye borçlu?

O dönemde âlimler halkın temsilcileriydi ve seferden önce padişaha hitaben mektuplar yazarak Memlük yönetimine karşı Osmanlı Devleti'ni desteklediklerini ifade etmişlerdi. Kahir ekseriyetin I. Selim'e ve Mısır seferine bakışı olumluydu. Halklar da Osmanlı'dan yanaydı.

Buna karşın İbn İyâs Osmanlı'ya muhalif bir tarihçiydi. Çünkü Memlük emirlerinin çocuklarındandı. Yavuz Sultan Selim'den ve Osmanlı'dan nefret etmesi normaldi. Bu tarafgirliği görmezden gelerek Mısırlı tarihçiler devamlı ondan alıntı yaparlar. Ama kimse bilmez ki aynı kişi yaşadığında bu tavrının yanlış olduğunu kabul etmiştir. Yavuz Sultan Selim'in büyük bir sultan ve halife olduğu kanaatine ulaşmıştır. Ama kimse bu bilgiyi kullanmak istemiyor.

Abdülhamid'in bereketi

Mısır seferinden dolayı Yavuz Sultan Selim Arap ülkelerinde pek sevilmez. Bu konuyu çalışmanız nasıl karşılandı?

Söz konusu Osmanlı olunca Mısırlılar ikiye ayrılır. Birincisi sola mensup olanlar ve seküler, modernist düşünenlerdir; ikincisi ise dindar ve muhafazakâr diyebileceğimiz kesimdir. Dindar Müslümanlar Osmanlı'yı sever, onlarla aynı tarihe sahip olduklarını düşünürler. Ancak ellerinde yeterli belge ve kaynak yoktur, Osmanlı'yı nasıl müdafaa edeceklerini bilmezler. Sol ve seküler tabandan gelenler ise modern okullarda iyi eğitim almışlardır ve düşüncelerini daha somut bir şekilde ifade ederler. Ben Osmanlı'nın mesajını insanlara ulaştırmak istiyorum. Bu sebeple şimdiye kadar taraftız

MUHAMMED HARB KİMDİR?

Aslen Medineli olup 1941 Kahire doğumlu. Ayn-üş Şems Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türkçe Bölümü'nden mezun oldu. Bir süre Türkçe hocalığı yaptı. Şeyhülislam Mustafa Sabri Efendi'nin oğlu İbrahim Sadri Efendi vesilesiyle Osmanlı'ya ve Türklere dair ilk müspet fikirlerini edinerek genç yaşta hayat gayesini Türk-Arap kardeşliğini diriltmek ve kuvvetlendirmek olarak belirledi. İstanbul Üniversitesi'nde "Yavuz Sultan Selim'in Suriye ve Mısır Seferleri" üzerine doktorasını tamamladı. 1987'de Kahire'de "Türk Dünyası ve Osmanlı Araştırmaları Merkezi"ni kurdu. Pek çok Arap ülkesindeki üniversitelerde Osmanlı ve Türk tarihinin okutulmasına aracı oldu. Halen İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi'nde rektör danışmanı olarak görev yapmaktadır.

Eserlerinden bazıları:

Sultan II. Abdülhamid, Tarihte ve Medeniyette Osmanlılar, Orta Asya ve Balkanlarda Müslümanlar, Osmanlı Zamanında Mısır, Çağdaş Türkiye'de İslam Fikri ve Maddecilik Fikri Arasında Mücadele, Abdürreşid İbrahim ve Mekke-i Mukadderme Seyahati, Doğu Türkistan ve Çin'in Atom Bombasının Ehemmiyeti.

Tercümelerinden bazıları:

Bir Adam Yaratmak (Necip Fazıl), Kitâb-ı Bahriye (Piri Reis), Mısır ve Sudan Seyahati (Evliya Çelebi), Korkunç Yıllar (Cengiz Dağcı), Hikâyeler (Ömer Seyfettin), Abide Şahsiyetleri ve Müesseseleri ile Osmanlı ve İmandan İhsana Tasavvuf (Osman Nuri Topbaş).

RÖPORTAJ

kalmaya çalıştım. Bu tarafsızlık sayesinde kitaplarım ve fikirlerim her iki tarafın da ilgisini çekmiştir. Bu fikri bana eski Malatya Milletvekili İsmail Hakkı Şengüler Bey vermişti. "Osmanlı üzerinde çalışacaksın bu ideolojik gruplardan uzak durmalısın. Yoksa karşıt görüştekiler seni okumazlar. Eğer tarafsız olursan hepsi okur" demişti. Ben de şimdile kadar ne yazdıysam bu nasihate uyarak yazdım.

Arap ülkelerinde Osmanlı'yı müdafaa eden makaleler ve kitaplar yazdınız, çeviriler yaptınız. Bu süreç nasıl başladı?

İstanbul'da doktora yaparken Kuveytli bir arkadaşım beni ziyaret etti. Kuveyt'teki üniversitelerde çalışan hocaların hepsinin Osmanlı'ya karşı olduğunu, bu doğrultuda kitaplar ve makaleler yazdıklarını söyledi. Öte yandan yöneticiler bundan pek de hoşnut değildi, zira onlar Osmanlı'ya hürmet besliyorlardı; ancak bu doğrultuda

yazıp çizecek kimse yoktu. Elllerinde kaynak da kitap da yoktu. O sırada çantamda küçük bir defter vardı. Sultan II. Abdülhamid'in hatıratını Türkçeden Arapçaya çevirip ona yazmıştım. Severe tercüme etmiştim fakat nasıl neşredebileceğimi bilmiyordum. Defteri kendisine verdim, o an fotokopisini de çekmek mümkün olmamıştı.

Çeviri Kuveyt'te Arap yayıncısının en meşhur yayın organlarından olan *el-Müctebâ* dergisinde yayımlandı. Hatırat o kadar ilgi gördü ki, yeni kurulan dergi birden meşhur oldu ve satış rekorları kırdı. Bunun üzerine beni üniversitede çalışmak üzere Kuveyt'e davet ettiler. Kabul etmeyi düşünmüyordum, henüz doktora yapıyordum ve kendime güvenemiyordum. İsmail Hakkı Şengüler bu düşünceme karşı çıktı ve gitmem gerektiğini söyledi. Böylece birçok Arap ülkesinden davet aldım ve üniversitelerde çalıştım. Bunların hepsi Abdülhamid'in bereketiydi aslında.

Arap ülkelerindeki bu olumsuz Osmanlı imajının sebebi nedir?

İlk Arap üniversitesi 1913'te Mısır'da kuruldu. Üniversitenin hoca kadrosu Avrupa'da yetişmişti. Bunlar daha çok Fransa'daki Sorbonne Üniversitesi'nde, İngiltere'deki Cambridge ve Oxford'da okumuşlardı. Dolayısıyla modernist ve seküler insanlar olarak yetiştiler. Bunlar Osmanlı'ya nasıl bakabilirdi ki? Yetiştirdikleri talebeler de aynı yolda devam etti. Benim hocalarım da öyleydi. Sanırım doktora için İstanbul'a gelmeseydim ben de öyle olurdu.

Enteresandır ki modernist ve seküler olmayan arkadaşlarımız ve meslektaşlarımız da Osmanlı'yı sevmezdi. Mesela Seyyid Kutub'un kardeşi Muhammed Kutub büyük bir yazar, büyük bir âlimdi. Bütün Arap dünyası okur kendisini. İyi anlaşırız, birbirimizi severdik. Çok iyi bir Müslüman olmasına rağmen Osmanlı'ya bakışı çok olumsuzdu. Aramızda sürekli bu konuyu konuşur, tartışırız. Sonunda bir toplantı sırasında fikrinin değiştiğini söyledi. O zamana dek Osmanlı'yı eleştirdiğini, buna karşı Cemâleddin Afganî'ye sempati beslediğini ancak bu düşüncesinin yanlış olduğunu fark ettiğini dile getirdi. Açıkça, "Osmanlı dönemi İslam tarihinin en başarılı evrelerinden biridir" dedi. O dönemde yetişen büyüklerimiz hep böyleydi, çünkü modern okullarda okumuş ve İngilizce eğitim almışlardı. Biliyoruz ki İngiliz demek Osmanlı düşmanı demektir.

Bugün için ne söyleyebilirsiniz, bu olumsuz bakış kırıldı mı?

Necmeddin Erbakan Hoca'nın meydanlara çıkmasıyla beraber bu algı da zayıflamaya başladı. Şu an yeni Türkiye'nin Arap ülkelerindeki imajı çok farklı. 50 sene öncesiyle kıyaslanamaz. Arap ülkelerinde Osmanlı ve Türkiye denilince hemen akla "Hilâfet" gelir.

Ders kitaplarının Osmanlı'ya bakışında bir değişim var mı?

Maalesef bu değişmedi. Şu an eskisinden daha da kötü diyebiliriz. Fakat biz birçok araştırmacı yetiştirdik. Ben Suudi Arabistan'a gitmeden önce oradaki üniversitelerde verilen İslam tarihi dersinin müfredatı Abbasilerin yıkılışıyla sona eriyordu. Ben buna Osmanlı dönemini ekledim. Son 20 sene içinde Suud'da okuyan talebeler Osmanlı tarihini de okudular. İslam eğitimi sahasında hocalık yapan Prof. Dr. Mikdat Yalçın bir dönem Arabistan'a yerleşmişti. Bir gün kendisiyle görüştük. Bana "Ya Muhammed Harb, sana hep dua ediyorum" dedi. Arabistan'da yetişen oğlu Osmanlı'yı benim hazırladığım kitaplardan öğrenmişti. Ama maalesef şimdiki yeni veliaht hepsini değiştirdi.

GÖRÜŞLER

Turgay
Şafak

Dr.: Öğretim
Üyesi,
Medeniyet
Üniversitesi
Doğu Dilleri
ve Edebiyatı
Bölümü

İran Kimliğinin Kilit Taşlarından Biri

ÇALDIRAN SAVAŞI

Bugün İran milliyetçilerine göre İran kimliğini belirleyen unsurlardan biri Farsça, diğeri ise ülkede Şiiliğin hâkim kılınmasına vesile olan Çaldıran Savaşı'dır.

23 Ağustos 1514 tarihinde Çaldıran ovasında Osmanlı ve Safevi ordusu arasında meydana gelen savaş neticesinde Osmanlı doğudan gelen tehlikeyi geçici olsa da savuşturmuş ve Dulkadiroğulları gibi bazı beylikleri de topraklarına katmıştır. Osmanlı açısından bir zafer olarak tarihe kaydedilmiş olan Çaldıran Savaşı, İran tarihi açısından da bir kırılma noktasıdır. Savaşın en önemli sebeplerinden biri şüphesiz Şah İsmail'in Anadolu coğrafyasına dailer göndermesi ve Anadolu coğrafyasındaki isyanları desteklemesiydi. 2 bin kilometre yolculuk sonrası yorgun olmalarına rağmen Osmanlı kuvvetleri, motivasyonu yüksek olan Kızılbaş ordusu karşısında ateşli silahlar ve topların yardımı ile galip gelmiştir. Bunların yanında Şah İsmail'in daha önce yaptığı savaşları kazanmış olmasından naşi olan gurur ve Osmanlı ordusunu küçümsemesi de yenilginin sebepleri arasında sayılabilir. Çaldıran hezimetini Şah İsmail'in psikolojisinde derin izler bırakmış ve daha sonra hiçbir savaşa katılmamıştır. Öte yandan müritlerinin Şah İsmail'e olan inançları sarsılmış, Şah'ın yenilmezlik efsanesini yok etmiştir.

Çaldıran Savaşı'nın en önemli neticelerinden birisi şüphesiz İran coğrafyasında resmi mezhebi Şiilik olan bir devletin varlığının tescil edilmesi olmuştur. Kendisini doğu ve batısındaki Sünni devletler olan Özbek hanlıkları ve Osmanlılara karşı farklı bir yerde konumlandırılan Safeviler aslında milli-dini bir devlet kurmuş ve kimliğini mezhep temelli tanımlamıştır. Bu bağlamda özellikle son yıllarda İran milliyetçileri Çaldıran Sava-

şını İran kimliğinin oluşmasında önemli bir nokta olarak kabul ederler. Zira İran kimliğinin en önemli unsurlarından biri Farsça ise diğeri resmi mezhep kabul edilen Şiilik olduğunu iddia ederek ve Çaldıran savaşı ile birlikte bu kimliğin pekiştiğini düşünürler.

Öte yandan bazı milliyetçi aydınlar Sasani İmparatorluğu sonrası İslam Hilafetinin bir parçası haline gelen İran'ın Çaldıran Savaşı ile İslam Hilafetini kabul etmediğini ilan ettiğini ve Sasani döneminde sahip olunan sınırlara tekrar dönüldüğünü öne sürmektedirler. Çaldıran Savaşı'nın İran'ın milli kimliğini oluşturan dönüm noktalarından biri olduğunu ileri sürenler Osmanlı'ya karşı savaşımların kendi milliyet ve kimliklerini savunmak için gösterdikleri cesaretin dillere destan olduğunu belirtmekte ve Çaldıran'ı bir "Hamâse" (kahramanlık) olarak görmektedirler.

Bunlara göre Şah İsmail ve Safevi Devleti İran adını yüceltmek, İran'ın milli kimliğini ve kaybettiği tarihi gücünü almak için savaşmıştır. Bir din adamı ve felsefe profesörü olan Seyyid Selman Safevi Çaldıran Savaşı ile hilafet düşüncesinin İran'da bir daha açılmamak üzere kapandığını iddia ederek Şah İsmail'in İran'ın Kiroş'u olduğunu dile getirmiştir. Aynı şekilde Çaldıran Savaşı'nın İslam sonrası İran'da yaşanan en büyük milli, askeri, siyasi ve dini kahramanlık olduğunu söylemektedir. Çaldıran hamâsesi milli-mezhebi kimliğin güçlenmesine sebep olmuştur. Çaldıran'ın bir yenilgi olduğunu kabul etmez Seyyid Selman Safevi; ona göre Şah İsmail zamanının Rüstemi, Arap, Moğol ve Türk işgalinden kültürel ve siyasi olarak İran'ın kurtarıcısı ve mimarıdır.

Şah İsmail'in hem İslam öncesi İran tarihinin efsanevi kahramanlarıyla özdeşleştirilmesi hem de Şia imamlarının en önemli takipçisi olarak lanse edilmesi özellikle son yıllarda adeta bir kimlik bunalımı yaşayan İran toplumunda yeni bir kimlik inşa sürecinin bir neticesi olarak görülebilir. 1979 devriminin temel söylemlerinden biri olan "ümmeçilik" söyleminin yetersiz kaldığı anlaşıldıktan sonra Fars milliyetçiliği ile mezhep olgusunu birleştiren böyle bir söylem ön plana çıkmaktadır. Milliyetçi aydın ve çevrelerin Safevi Devleti'ni Osmanlı'ya karşı Avrupa devletleri ile işbirliği yapması sebebiyle eleştiren Ali Şeriatî ve Celal Âl-i Ahmed gibi düşünür ve aydınları acımasızca tenkit etmelerinin altında da bu yaklaşım bulunmaktadır.

MUSTAFA ARMAĞAN

YAVUZ KÜRTLERE
BEDDUA ETTİ Mİ?

EN BASİT VEZİN VE KAFİYE BİLGİSİNDEN VE ŞİİR ZEVKİNDEN YOKSUN BİR HEVESKÂRIN SÖYLEDİĞİ AÇIK OLAN MANZUMİYİ YAVUZ SULTAN SELİM'İN YAZDIĞINA İNANMAK HEM TARİHİ, HEM EDEBİYATI, HEM DE OSMANLI HAKİKATİNİ HOR GÖRMEKTİR.

Güya Yavuz Sultan Selim Çaldıran seferine giderken Muş'ta yaptırdığı çeşmeyi dönüştürüp harap vaziyette bulmuş, bunun üzerine de aşağıdaki mısraları kendisi kaleme aldirarak çeşmenin üzerine yazdırmış. Şiirin anlamı 1999'da Hasan Pulur'un bir yazısında (hangi yazı?) dile getirilince çeşmenin üstündeki kitabe işgüzar yetkililer tarafından silinmiş! Çeşmenin kitabesinde güya şunlar yazılıymış:

Kürde fırsat verme ya Rab dehre sultan olmasın

*Ayağını çarık süksün karnı bile doymasın
Vur sopayı al haracı asla iflah olmasın
Ol bu çeşmeden gâvur için, Rum için Kür-
de nasip olmasın.*

Bu müthiş(!) şiiri okuyup sersemlemiş olan okurların heyecanla soruyor:

Acaba bu bilgi doğru mu? Yavuz Kürtlere böyle beddua etmiş olabilir mi?

Benzer konular için atalarımız "Tut kelin perçeminden" diye şık bir kelam etmişler. Biz de neresinden tutalım bunun diyorum. Aksi halde uzayabilecek cevaplarımızı maddeler halinde sıralamak en iyisi...

Bu çeşme Muş'un neresindeymiş? Bir resmi, kazanmış da olsa kitabesini çekin, gösterin. Rivayetle, -miş, -miş ile tarih olmaz. Yerini söylesinler, gidip kendim göreyim.

En basit vezin ve kafiye bilgisinden ve şiir zevkından yoksun bir heveskârın söylediği açık olan manzume, şiirimizin hamle üstüne hamle yaptığı Yavuz Sultan Selim Han devrine ait olamaz. Kelimeleri, bozuk vezni, külhanbeylerine yakışır üslubu ile bir sultana hiç ait olamaz. Üstelik Yavuz'un Osmanlı padişahlarının en âlimi, hatta Kürtlere en yakın davrananı, tarihimizdeki ilk "Kürt açılımını" gerçekleştiren padişah olduğunu biliyoruz.

Yavuz Sultan Selim hiç Türkçe şiir yazmamıştır, divanı Farsçadır. Ona atfedilen "Şirler pençe-i kahrımda olurken lertzân

/ Beni bir gözleri ahuya zebun etti felek" diye başlayan ünlü kitabı dâhil olmak üzere bazı Türkçe parçalar başka şairlere aittir ve Yavuz'a yakıştırılmıştır.

Sevgili okurlarım! Sanırım soruyu bana değil de, bu soruyu ortaya atanlara sormalısınız. Önce böyle bir çeşmenin varlığını ispat etsinler, görelim, ondan sonra konuşalım. Daha sağlıklı olmaz mı?

Üstelik ben Milliyet'in internet arşivinde aradım, taradım, Hasan Pulur'un 1999'da bu mahiyette bir yazısına rastlayamadım. Yine bu internet dedikodusuna "kaynak" olarak gösterilen Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nin Zuhuri Danişman neşrinde (C. 3, s. 80) de böyle bir bahis geçmediği gibi başka yerlerinde de geçmiyor.

Çeşme yok, kazanmış da olsa kitabe yok, tek kare dahi fotoğrafı yok, kaynak diye verdikleri Evliya Çelebi Seyahatnamesinde yok, Yavuz'un Türkçe şiiri yok. O yok, bu yok ama ortada koskocaman bir yalan fırlı dolanıyor. Nasıl bu kadar çocuklaştırdık? Hayret!

Ama durun, şimdi söyleyeceklerime daha fazla şaşıracaksınız. Zira Yavuz Sultan Selim Han'ın temiz ismini istismar ederek Kürt düşmanlığının tohumlarını ekmeye kalkanlar bu sözde şiirin aslının "Türke fırsat verme ya Rab dehre Sultan olmasın..."¹ şeklinde olduğunu suç aleti saklar gibi saklar. Peki bu Türk düşmanı sözde şiiri kim yazmıştır, bilir misiniz? Aslen Arnavut olan bir İttihatçı! Hem de İttihat ve Terakki'nin kurucularından: İbrahim Temo!

O İbrahim Temo ki, Osmanlı parçalamırken savaşa çıkıp kaçmış ve 1936 yılında İstanbul'da yapılan Tabipler Kongresi'ne "Romanya delegesi" olarak iştirak etmişti.

Yavuz'a bu iftirayı atan, adilikte Göbbels'le yarışmaya aday sakil zihniyet böylece bir taşla iki kuş vurmuş oluyor:

1) "Türke fırsat verme ya Rab" sözünü

Yavuz Sultan Selim beddua edecek bir karaktere sahip olmadığı gibi tam aksine naif bir insandı. Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmuası'nın 1918 tarihli 3. sayısındaki Yavuz'un Farsça gazeli ve oğlu Kanuni Sultan Süleyman'ın Türkçeye tahvilii.

"Kürde fırsat verme ya Rab" a bükerek zihinlere Kürt düşmanlığının tohumlarını ekiyor,

2) Bu çirkefle de Yavuz Sultan Selim'in pak namını bazı zihinlerde olsun kirletmeye, yaygın deyişle algı çalışması yapmaya uğraşıyor.

Gördüğünüz gibi oyun da büyük, plan da büyük dostlar!

Âgâh olalım!

1 Yüksel Özgen ve Mustafa Balcı, "II. Meşrutiyete giden yolda İbrahim Temo-Derviş Hima Mektuplaşması", *Türk Yurdu*, Temmuz 2008, S. 251.